

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๖๒ ตอนที่ ๑๖๑๑ – ๑๖๒๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๖๑๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๓๐

ส. โลกของปรมาตมธรรมสั้นมาก เล็กน้อยมาก ทันทีที่เห็นแล้วดับ แต่ทางใจปรุงแต่งเป็นเรื่องราว เป็นบุคคล เป็นสัตว์ต่าง ๆ สิ่งปรากฏทางตาดับไปแล้ว ก็ไม่รู้ และความไม่รู้ทำให้ไม่ประจักษ์การดับไปของปรมาตมธรรมที่ปรากฏทางตา แต่เป็นความนึกคิดที่ปรุงแต่งตลอดซึ่งเป็นบัญญัติ เพราะฉะนั้น ไม่ต้องห่วงเรื่องรูปร่าง กับรูปภาพ (เกี่ยวข้องกับคำถามของท่านผู้ฟังข้อที่ ๓ ในครั้งก่อน) แต่ให้รู้ว่าขณะนี้สภาพรู้ต่างกับสิ่งที่ปรากฏแต่ละทาง ไม่ว่าจะเป็นทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

รู้แบบนี้เมื่อไร จะค่อย ๆ คลายการยึดถือสภาพธรรมทั้งหมดว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล แต่จะต้องรู้แบบนี้เพิ่มขึ้น ๆ

คำถามของท่านผู้ฟังข้อต่อไป

ข้อที่ ๔ มีตัวอย่างบัญญัติอารมณ์ในกรณีอื่น ๆ อีกหรือไม่

ส. ขณะใดที่ไม่มีปรมาตมธรรมเป็นอารมณ์ ขณะนั้นมีบัญญัติเป็นอารมณ์ พอไหมเท่านี้ ถ้าเป็นอตุลละก็บอกว่าไม่พอ เพราะฉะนั้น ต้องแล้วแต่ฉันทะของแต่ละท่านจริง ๆ

ถ. ข้อความในอรรถกถาหาสติปัฏฐานสูตรตอนหนึ่งมีว่า คำว่า จัดตาไร ๔ เป็นศัพท์กำหนดจำนวนด้วยจำนวนนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงการกำหนดจำนวนสติปัฏฐานว่า ไม่ต่ำกว่านั้น ไม่สูงกว่านั้น คำว่า สติปัฏฐานทั้งหลาย ได้แก่ สติปัฏฐาน ๓ คือ อารมณ์แห่งสติก็มี ความที่พระบรมศาสดาทรงล่วงเลยความยินร้าย และยินดีในพระสาวกทั้งหลายผู้ปฏิบัติ ๓ อย่างก็มี ตัวสติก็มี

คำว่า สติปัฏฐาน ๓ ในที่นี้หมายความว่าถึงอะไร

ส. หมายถึง ๑. อารมณ์ที่สติระลึก ๒. สติที่ระลึกที่อารมณ์นั้น ๓. เป็นหนทางที่พระผู้มีพระภาคและพระอรหันต์ทั้งหลายดำเนิน คือ ปฏิบัติซึ่งพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยเจ้าทั้งหลายไม่ได้ปฏิบัติทางอื่นนอกจากทางนี้ ขณะนี้ที่กำลังเห็น ระลึกรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ นี่คือนทางที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายปฏิบัติ

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานมี ๒ นัย คือ สติปัฏฐาน ๓ และสติปัฏฐาน ๔

ถ้าสติปัฏฐาน ๔ หมายถึงสติปัฏฐานที่เป็นอารมณ์ของสติเจตสิก และที่สติเจตสิกจะเป็นสติปัฏฐาน ก็เพราะระลึกที่อารมณ์ ๔ อย่างนี้ ไม่ใช่ระลึกเรื่องอื่น คือ ระลึกที่กาย ระลึกที่เวทนา ระลึกที่จิต ระลึกที่ธรรม

ถ. ผู้ที่ทำมานจนมานจิตเกิดขึ้น จำเป็นต้องประกอบด้วยสัมมาทิฐิใหม่

ส. ขึ้นมาน

ถ. และผู้ที่เป็นมานนอกศาสนา

ส. เหมือนกัน พระพุทธศาสนาไม่จำกัด เป็นสภาพธรรม มานจิตไม่ว่าจะเกิดกับใคร จะเกิดกับพวกเดียรฉาย หรือจะเกิดกับพระสงฆ์สาวก ก็เป็นมานจิต

ถ. ส่วนผู้ที่เห็นว่าโลกเที่ยง พรหมโลกเที่ยง และทำมานเพื่อที่จะไปอยู่บนพรหมโลก

ส. เป็นผู้ที่ไม่เห็นผิด เพราะว่าเพียงแต่เจริญมาน ไม่ได้ดับความเห็นผิดเป็นสมุจเฉท

ถ. แต่ในขณะที่มานจิตเกิด มีสัมมาทิฐิเกิดร่วมด้วย

ส. คนละขณะ

ถ. ขณะที่โลภะ โทสะ โมหะเกิด มีวิธีการอย่างอื่นใหม่ที่จะระงับได้ หรือสังเกตไปเรื่อย ๆ

ส. ต้องการที่จะดับเป็นสมุจเฉท หรือเพียงแต่ระงับ

ถ. เพียงให้บรรเทาไป

สุ. บรรเทาไป ก็คิดถึงกิเลสของเราเองแทนที่จะคิดถึงความไม่ดีของคนอื่น
โกรธกิเลสของตัวเองบ้างไหม หรือโกรธแต่เฉพาะกิเลสของคนอื่น

ถ. ขณะที่เกิด มีวิธีการสังเกตทางอื่นไหมที่จะให้รู้

สุ. สติระลึกได้ว่า ขณะนั้นทำร้ายตัวเอง ไม่มีคนอื่นสามารถทำร้ายจิตใจ
ของคนอื่นได้นอกจากกิเลสของบุคคลนั่นเอง

ถ. ผมใช้วิธีทางอ้อม คือ สังเกตจากลมหายใจ ถ้าผิดปกติ อารมณ์จะ
เปลี่ยนไป ก็ควบคุมลมหายใจ เป็นการกระทำความกรรม กระทำได้ และจะระงับไปเองโดย
อัตโนมัติ

สุ. เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล แต่ละท่าน ถ้าท่านยังเห็นว่าสามารถระงับได้
ควบคุมได้ มีอำนาจเหนือ กระทำได้ ขณะนั้นก็ไม่ใช้การเจริญปัญญาที่ดับความ
เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน

อะไรก็ตามซึ่งอยากจะทำและคิดว่าทำได้ และเมื่อทำได้แล้วพอใจ ก็เป็น
ความยินดีพอใจที่เป็นความติด แต่ไม่ใช่ปัญญาที่รู้ลักษณะที่ไม่เที่ยง ที่เกิดดับของ
สภาพธรรม

เพราะฉะนั้น ความพอใจของแต่ละคนมีหลายอย่าง ด้วยเหตุนี้โลกเจตสิกหรือ
โลภมูลจิตสามารถมีอารมณ์ได้ทุกอย่างไม่ออกจากโลกุตตรธรรม เวลาที่กุศลจิตเกิด
พอใจได้ ไซ้ใหม่ หรือเวลาที่อกุศลจิตเกิด เป็นผู้ที่มีความสามารถกระทำสิ่งอื่นได้ดี
ขณะนั้นโลภมูลจิตเกิดได้ใหม่ เป็นผู้ที่มีความรู้ มีความชำนาญในทางโลก
ในการอาชีพ หรือแม้แต่การที่จะระงับจิต ก็คิดว่าอยู่ในอำนาจบังคับบัญชาที่ทำได้
ก็ต้องเป็นที่ตั้งของความยินดีพอใจ

ถ้าไม่รู้จักโลกะ ไม่รู้จักสมุทัย วันหนึ่ง ๆ จะไม่รู้เลยว่าเป็นสิ่งที่สะสมอยู่เรื่อย ๆ
จากสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย จนถึงความคิดนึกทางใจ

ขอแนะนำการสนทนาธรรมที่พุทธสมาคม จังหวัดแพร่ เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม
พ.ศ.๒๕๓๐ ออกอากาศให้ท่านได้รับฟังด้วย

สุ. ชาวพุทธทั่ว ๆ ไป ถ้าจะกล่าวก็รู้สึกว้า ขอบพระทานโทษที่จะขอใช้คำที่บางท่านอาจจะคิดว่าไม่สมควร แต่ก็ขอให้ท่านคิดและพิจารณาตามว่า เป็นความจริงหรือไม่ที่ว่า ชาวพุทธส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจพระพุทธศาสนา

บางท่านอาจจะไม่เห็นด้วย เพราะว่าท่านก็ได้ฟังพระธรรม โดยการไปวัด และได้อ่านหนังสือธรรม ซึ่งก็คงจะมากแล้ว แต่ถ้าท่านจะพิจารณาจริง ๆ ว่า ทำไมผู้ที่ได้ศึกษาธรรมแล้วยังมีความเห็นอย่างนี้ ดิฉันขอเรียนว่า แม้แต่การที่เราจะคิดว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้อะไร และทรงแสดงธรรมอย่างไร เป็นสิ่งที่เราเพียงฟังเท่านั้นหรือ หรือว่าเราจะต้องศึกษาอย่างมาจจริง ๆ จึงจะเข้าใจพระธรรมได้ เพราะสำหรับผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์ธรรมดาในทางโลก ก็ยังต้องเข้าโรงเรียนและศึกษาเป็นเวลา ๑๐ กว่าปี หรือ ๒๐ กว่าปี ถ้าเป็นสาขาวิชาที่ยากมาก ก็จะต้องศึกษานานกว่านั้น

แต่สำหรับพระธรรม คำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงบำเพ็ญพระบารมีถึงสี่อสงไขยแสนกัปเพื่อที่จะตรัสรู้สภาพธรรม และไม่ใช่ในฐานะของพระปัจเจกพุทธเจ้าที่จะตรัสรู้ธรรมเพียงเพื่อพระองค์ผู้เดียว แต่ทรงบำเพ็ญพระบารมีเพื่อเป็นถึงพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งจะต้องทรงประกอบพร้อมด้วยพระญาณที่มีกำลังที่จะทำให้สามารถทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ให้พิจารณาและประพฤติปฏิบัติตามจนดับกิเลสได้ และเราจะเพียงฟังนิด ๆ หน่อย ๆ หรืออ่านหนังสือเพียง ๒ – ๓ เล่ม และคิดว่าเข้าใจพระพุทธศาสนาแล้ว ดิฉันคิดว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย

ถ้าเป็นผู้ที่ตรงต่อตัวเอง และเป็นผู้ที่ละเอียด และเป็นผู้ที่ค้นคว้าพิจารณาจิตใจของตัวเองว่า ได้เข้าใจพระธรรมจริง ๆ หรือเปล่า แม้แต่สิ่งที่เคยได้ยินได้ฟัง ถ้าเป็นในเรื่องของศีลธรรม เช่น ในเรื่องของศีล ๕ ซึ่งทุกคนก็ทราบจากชีวิตประจำวัน และจากการศึกษาตามโรงเรียน และไม่ใช่แต่เฉพาะพระพุทธศาสนา ทุกประเทศก็มีข้อบัญญัติในเรื่องของการที่จะอยู่ในขอบเขตของศีลธรรม เพราะฉะนั้น นั่นคงไม่ใช่สิ่งที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระบารมีเพื่อที่จะทรงตรัสรู้และทรงแสดงเพียงแค่ศีล ๕

เท่าที่ดิฉันได้ศึกษามา ดิฉันก็รู้ว่าจะต้องศึกษาตลอดไป ไม่ว่าก็ภพกี่ชาติที่เกิด ผู้ที่จะเข้าใจพระธรรมจริง ๆ จะต้องเป็นผู้ที่ศึกษา ค้นคว้า พิจารณา และเป็นผู้ที่ตรงต่อตัวเองว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเรื่องอะไร ซึ่งทั้งหมดนี้มีอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา และส่วนใหญ่ในสมัยก่อนเป็นภาษาบาลี เพราะฉะนั้น ในครั้งนั้นจึงมีผู้ที่ศึกษาน้อย แต่เมื่อพระไตรปิฎกและอรรถกถาได้แปลเป็นภาษาไทยแล้ว ก็พร้อมที่จะให้ผู้ที่ไม่รู้ภาษาบาลีสามารถเข้าใจข้อความในพระไตรปิฎกได้

แต่ถ้าท่านลองอ่านพระไตรปิฎกจริง ๆ ซึ่งประกอบด้วยพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก พระวินัยปิฎกก็ไม่ง่ายเลย จะต้องมีการวินัยธรรมซึ่งเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญเหมือนนักกฎหมายที่จะต้องพิจารณาดูว่า ข้อบัญญัติแต่ละข้อมีข้อปลีกย่อยที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามในแต่ละกาล ในแต่ละโอกาสอย่างไร และสำหรับพระสุตตันตปิฎกซึ่งดูเหมือนว่าไม่ยาก เพราะว่ามีข้อความที่กล่าวถึงในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่เสด็จดับขันธปรินิพพานและพระองค์เสด็จไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทรงสนทนาธรรม แสดงธรรมกับบุคคลต่าง ๆ เป็นเรื่องของชีวิตประจำวัน เช่น โลกะ โทสะ โมหะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เห็น ได้ยิน ดูเหมือนไม่ยาก แต่เมื่อถึงพระอภิธรรมปิฎก แม้เล่มที่ ๑ ถ้าไม่ศึกษาพื้นฐานมาก่อน จะไม่สามารถเข้าใจได้เลย

และหัวใจของพระพุทธศาสนาอยู่ที่พระอภิธรรมปิฎก เพราะว่าทำให้เข้าใจในคำสอนทั้งหมดได้ แม้แต่พระธรรมที่ทรงแสดงสั้น ๆ ว่า สัพเพ ธัมมา อนัตตา ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา ถ้าท่านเป็นผู้ที่พิจารณาจริง ๆ จะรู้ว่า คำนี้ยากหรือง่ายที่จะเข้าใจว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา

ธรรมทั้งหลาย แต่ธรรมนั้นอยู่ที่ไหน และธรรมนั้นคืออะไร ถ้าไม่ได้ศึกษาจริง ๆ ท่านก็เป็นพุทธศาสนิกชนที่ยังไม่เข้าใจพระพุทธศาสนา

เท่าที่ดิฉันศึกษามาและได้บรรยายธรรมตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๑๐ ซึ่งได้อัดเทปไว้แต่ความจริงศึกษาก่อนนั้น และได้บรรยายธรรมก่อนนั้น แต่ที่อัดเทปไว้ในการ

ออกอากาศเผยแพร่ เริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ. ๒๕๑๐ จนถึงขณะนี้ก็ยังไม่จบ และคงจะทำได้เท่าที่สามารถจะทำได้เท่านั้นเอง แต่ว่าไม่มีวันจบ

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ฟังและศึกษารุ่นหลัง ๆ จะมีแนวทางจากการฟังและการศึกษาจากผู้ที่เคยศึกษามาก่อน ซึ่งจะช่วยให้การศึกษาของคนรุ่นหลังก้าวไปไกลกว่านั้นอีก แต่จะต้องศึกษาจริง ๆ ฟังจริง ๆ พิจารณาจริง ๆ โดยจะต้องเริ่มคิดว่า ยังไม่ได้เข้าใจพระพุทธศาสนาจริง ๆ ก่อน เพราะถ้าคิดว่าเข้าใจพระพุทธศาสนาแล้ว ก็คงจะไม่ศึกษาอีก ไม่ฟังอีก ไม่ค้นคว้าอีก แต่เมื่อเริ่มคิดว่ายังไม่ได้เข้าใจ หรืออาจจะเข้าใจเล็ก ๆ น้อย ๆ ผิดหรือถูกไม่ทราบ ยังไม่ได้เทียบเคียงกับพระไตรปิฎก ซึ่งควรจะเป็นอย่างนั้น แทนที่จะคิดว่าเข้าใจแล้ว ถ้าเข้าใจแล้วก็ไม่ต้องสอบทานกับพระไตรปิฎกอีกต่อไป แต่ถ้ายังไม่แน่ใจว่า สิ่งที่เข้าใจนั้นละเอียดพอหรือไม่ กว้างขวางถูกต้องตามความเป็นจริงหรือไม่ ก็มีหนทางเดียว คือ จะต้องเทียบเคียงกับพระไตรปิฎกและอรรถกถา และต้องอาศัยความเป็นผู้ละเอียดในการพิจารณาธรรมด้วย

สำหรับการศึกษาธรรมนั้นมีมาก จึงไม่สามารถกล่าวได้เพียงในเวลา ๒ ชั่วโมง หรือ ๑ วัน หรือ ๑ เดือน แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงธรรมในวันหนึ่ง ๆ ไม่น้อยเลย คือ ในตอนเช้า ถ้าพระองค์ทรงตื่นบรรทมก่อนเวลาบิณฑบาต ก็ได้เสด็จไปสู่สถานที่ที่บุคคลนั้นควรแก่การที่จะได้ฟังธรรม แม้เป็นพวกนิครนถ์ก็ได้ทรงสนทนาธรรมด้วย ทรงแสดงธรรมด้วย หลังจากกระทำภารกิจเสร็จแล้ว ทรงพักผ่อนเพียงเล็กน้อย และทรงแสดงธรรม แม้ในตอนเย็น แม้ในตอนค่ำ เป็นประจำตั้งแต่ทรงตรัสรู้จนกระทั่งถึงใกล้ที่จะปรินิพพาน

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ทรงแสดงมากมายจริง ๆ ไม่มีใครกระทำกิจทางพระศาสนาได้เทียบเท่ากับพระองค์ อย่างวันหนึ่งที่จะได้ฟังธรรม สนทนาธรรม และพิจารณาธรรม ก็อาจจะมีเพียงครึ่งชั่วโมงบ้างในตอนเช้า และตอนค่ำอีกครึ่งชั่วโมงจากการฟังรายการธรรมต่าง ๆ หรือบางท่านอาจจะเป็นในวันพระ เพราะฉะนั้น

จะเห็นได้ว่า พระธรรมที่ทรงแสดงไว้มีมาก เพียงพอสำหรับชีวิตของแต่ละคนที่จะศึกษาและค้นคว้าจริง ๆ เพื่อประโยชน์

สำหรับในวันนี้ เนื่องด้วยเวลาจำกัดมาก ก็ขอให้เป็นการสนทนาธรรมหรือตอบปัญหาธรรมเท่าที่ดิฉันสามารถจะกระทำได้

๑๖๑๒

สนทนาธรรมที่พุทธสมาคม จังหวัดแพร่

วันเสาร์ที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๓๐

ถ. การทำบุญเองย่อมได้สุขเอง การทำบาปเองย่อมได้ทุกข์เอง ตามหลักธรรมว่าอย่างนั้น ทั้ง ๒ อย่างนี้เห็นได้ง่าย ไม่ยาก เราจะสังเกตเห็นประชาชน ทุกวันนี้ ทำบาปเองได้ทุกข์เอง ทำบุญเองได้สุขเอง พอเห็นได้ แต่พอทำบาป ทำไม บาปจึงไปตกแก่ลูก เช่น พ่อลอกทองคำ... พระธาตุ (ได้ยินไม่ชัด) เอาไปขาย ทำไมลูกเกิดมาจึงไม่มีหนังหุ้มห่อร่างกาย หรือพ่อแพ้คดีความคนจน โมโห จึงจับอี่แร้ง ไปปล่อยใส่กระท่อมคนจนในเวลาดึก คนก็แตกตื่นกันทั้งหมด ประมาณสัก ๑๐๐ ปี มาแล้ว และลูกของผู้ทำ เกิดมาแขนล่างกับแขนบนติดกันเป็นฟืดเลยทั้งสองข้าง ขากับน่องก็ติดกันเป็นฟืด ยืนไม่ได้ ต้องนั่งดูธรรมอยู่ เห็นมากับตา

อีกเรื่องหนึ่ง พ่อไปหาปลา จะเอามาทำอาหารกินกลางวัน หิวเต็มที่แล้ว ได้ปลามากก็วางไว้บนเขียง ตนเองลงไปเอาฟืนได้ถุนเรื้อน และไปขุดเข้ามาเพื่อจะ ปรงอาหาร เมื่อขึ้นมาปลาหายไปแล้ว เห็นแมวกินอยู่ที่มุมกองไฟ ก็จับแมวมาวางบน เขียงหมายจะฟันหัวแมวให้ขาด แมวกลัวหดหัวเข้า แต่ทำหน้าทั้ง ๒ ข้างติดอยู่กับ เขียงจึงพันลงไปขาดทั้ง ๒ ข้าง ลูกเกิดมามีอกุดไปทั้ง ๒ ข้าง ผมเห็นกับตา เป็นลูกศิษย์มาเข้าโรงเรียน ทำไมจึงไปได้แก่ลูก

สุ. ก็น่าคิด และถ้าคิดเผิน ๆ ดูเหมือนทุกคนจะผลสมกรรมของคนโน้น ปนกับของคนนี้ แต่ถ้าลูกไม่มีกรรม ลูกจะเกิดมาใหม่ เพราะฉะนั้น ที่ลูกเกิดมา เป็นอย่างนั้น เป็นกรรมของใคร ถ้าไม่ใช่กรรมของลูกเอง

แต่ละคนมีกรรมเป็นของตัวเองจริง ๆ ที่จะต้องรู้ว่า เมื่อได้กระทำความไว้แล้ว ผลของกรรมจะได้รับทางไหน นี่เป็นสิ่งที่ควรจะพิจารณา ทุกคนมีกรรมที่ได้กระทำ มาแล้ว และเมื่อเกิดมาก็ยังกระทำความต่อไปด้วย และผลของกรรมจะได้รับทางไหน เมื่อไร ถ้าไม่สามารถรู้ขณะที่เป็นกรรม และขณะที่เป็นผลของกรรมจริง ๆ

จะสับสนปนกัน ของพ่อบ้าง ของลูกบ้างอยู่เรื่อย ๆ แต่การที่ได้คนนั้นจะเกิดมา หรือลูกใครก็ตามที่จะเกิดมา ถ้าไม่มีกรรมเป็นของของตัวเองแล้วไม่เกิดแน่ ๆ

พระอรหันต์ทั้งหลายไม่เกิด เพราะฉะนั้น การที่ใครก็ตามจะเกิด ไม่ว่าจะ ในตระกูลใด มีพ่อแม่อย่างไร มีการกระทำความกรรมมาอย่างไร ก็เป็นผลของกรรม ของคนนั่นเอง แต่เมื่อไม่รู้อดีตกรรมของลูกในชาติก่อน ๆ ก็คิดว่า เมื่อพ่อแม่ทำ อย่างนั้น ลูกก็ได้ผลของกรรมอย่างนั้น ซึ่งความจริงแล้ว ถ้ารู้อดีตกรรมของลูกใน ชาติก่อน ๆ จะรู้ได้แน่ว่า ต้องเป็นผลของกรรมของลูก

เมื่อพระผู้มีพระภาคยังไม่เสด็จดับขันธปรินิพพาน เวลาที่มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น พระภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลถามถึงอดีตกรรมของแต่ละบุคคลในเหตุการณ์ นั้น ๆ ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงอดีตกรรมของแต่ละท่านในอดีต เป็นกรรมของ แต่ละบุคคลนั้น ไม่ได้ทรงแสดงเลยว่า พ่อแม่ทำกรรมอย่างนี้ เพราะฉะนั้น ลูกจึง เป็นอย่างนั้น นี่ไม่มีในคำสอนของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่เมื่อ สิ่งใดเกิดขึ้นเป็นไปและมีผู้ที่ทูลถาม พระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงแสดงอดีตกรรม ของบุคคลนั่นเอง

ในครั้ง นี้ ถ้าพระผู้มีพระภาคยังไม่เสด็จดับขันธปรินิพพาน และมีผู้ที่ไปกราบ ทูลถาม พระองค์ก็จะทรงแสดงอดีตกรรมของลูกที่ได้กระทำแล้ว ไม่ได้ทรงแสดงว่า เพราะพ่อทำอย่างนี้ ลูกจึงได้รับผลของกรรมอย่างนั้น และเมื่อไม่มีใครสามารถแสดง อดีตกรรมของแต่ละบุคคลในชาตินี้ได้ ทุกคนก็สับสนปนกันระหว่างกรรมของพ่อกับ กรรมของลูก แต่ขอเรียนให้ทราบว่า ถ้าลูกไม่มีกรรมจริง ๆ ลูกก็ไม่เกิด และถ้ากรรม ของลูกไม่ได้เป็นไปอย่างนั้น ผลที่จะได้รับก็ไม่ได้เป็นไปอย่างนั้น แต่เพราะในชาติหนึ่ง ชาติใดในสังสารวัฏฏ์ ลูกต้องเคยกระทำความกรรมเหมือนอย่างที่ทำ พ่อกระทำ ซึ่งย่อมเป็นไปได้ เพราะว่าทุกคนที่เกิดมา ถ้าเป็นเรื่องของอกุศลกรรมก็ทำคล้าย ๆ กัน ทั้งนั้น

เรื่องการฆ่าสัตว์ จับปู จับนก จับจิ้งจก จับตุ๊กแก เด็ดขायง หรือทำอะไร ก็แล้วแต่ ก็เป็นเรื่องที่ทำไปคล้าย ๆ กัน ไม่ว่าจะเรื่องของการทรมานสัตว์ หรือ

เรื่องของการนำทรัพย์ของบุคคลอื่นมาเป็นของตนด้วยกลวิธีต่าง ๆ เป็นเรื่องของจิตใจที่เต็มไปด้วยโลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นเหตุให้กระทำอกุศลกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่ในสมัยอดีตแสนโกฏิกัปมาแล้วจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ และการกระทำอกุศลกรรมทางกายทางวาจา ก็ไม่พ้นไปจากอกุศลกรรมบถ ๑๐ เพราะฉะนั้น เมื่อใครได้กระทำกรรมอย่างใดไว้ในอดีตชาติ ผู้นั้นย่อมได้รับผลของกรรมนั้น

ถ้าพระผู้มีพระภาคยังไม่เสด็จดับขันธปรินิพพานและมีผู้กราบทูลถาม ก็คงจะทรงแสดงอดีตกรรมของลูกด้วย แต่เรื่องอดีตกรรมก็ผ่านไปแล้ว ไม่มีใครสามารถระลึกได้ นอกจากในชาตินี้ที่ได้กระทำกรรมแล้ว ถ้าเป็นกุศลกรรมก็จะเป็นเหตุให้ได้รับผลที่ดี ถ้าเป็นอกุศลกรรมก็จะเป็นเหตุให้ได้รับผลที่ไม่ดี แต่ต้องทราบละเอียดกว่านั้นว่า ในการรับผลของกรรมขณะไหนที่เรียกว่าดี และขณะไหนที่เรียกว่าไม่ดี ต้องแยกออกไปแต่ละทาง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย

การที่จะได้รับผลของกรรม มีตาสำหรับเห็น จริง แต่เห็นสิ่งที่ตบ้าง ไม่ดีบ้าง แล้วแต่ว่าจะเป็นผลของกรรมอะไร มีหูไว้ทำไม สำหรับรับผลของกรรมอีก คือได้ยินเสียง และขณะใดที่ได้ยินเสียงที่ดี ขณะนั้นเป็นผลของกุศลกรรม ขณะใดที่ได้ยินเสียงที่ไม่ดี ขณะนั้นเป็นผลของอกุศลกรรม ทางจมูกก็เช่นเดียวกัน ทางลิ้น ทางกาย ก็โดยนัยเดียวกัน

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดที่จะพิจารณาแต่ละขณะจิต หรือแต่ละทางของการรับผลของกรรมด้วย

ถ. ยังไม่กระจ่าง ในพระไตรปิฎกมีตัวอย่างเช่นนี้หรือไม่

ส. ถ้ามีเหตุการณ์เกิดขึ้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงอดีตกรรมของบุคคลนั้น ๆ แต่ไม่ได้กล่าวว่า เพราะพ่อทำกรรมอย่างนี้ ลูกจึงเป็นอย่างนั้น ไม่มี มีแต่การที่ลูกเกิดมาเป็นอย่างนั้น เพราะครั้งหนึ่งในอดีตกาลเคยกระทำกรรมอะไรจึงทำให้ไม่มีหนัง หรือไม่มีอะไรก็แล้วแต่

ถ. แต่เห็นชัด ๆ ว่า พ่อทำ ๒ – ๓ ปีต่อมา ลูกเกิดมามีอกุศลเลย

ส. ขอบพระทานโทษ เมื่อพ่อกระทำกรรมนั้นแล้ว คิดว่าวันหนึ่งพ่อจะได้รับผลของกรรมนั้นใหม่ หรือเมื่อลูกได้รับแล้ว พ่อก็สบาย ไม่ต้องได้รับผลของกรรมนั้นอีกต่อไป

ถ. ผมเข้าใจว่า เป็นการทำให้พ่อเห็นก่อน และพ่อนั้นก็ได้รับทุกขเวทนา ยิ่งกว่าลูกเสียอีก

ส. และลูกมีกรรมของตัวเองที่จะทำให้อย่างนั้นหรือเปล่า ในอดีตลูกต้องเคยกระทำกรรมอะไรที่เป็นของตัวเอง ที่จะทำให้เป็นอย่างนั้นใหม่

ถ. ต้องมี

ส. เพราะฉะนั้น ก็เป็นกรรมของลูกที่ทำให้เป็นอย่างนั้น และเป็นกรรมของพ่อที่ทำให้เป็นอย่างนั้น แต่กรรมที่พ่อกระทำ วันหนึ่งพ่อจะต้องได้รับด้วยใหม่ ก็ต้องได้รับแน่นอน เพราะฉะนั้น กรรมนั้นก็ยังคงเป็นของพ่อ

ถ. ทุกวันนี้ บางคนไปภาวนาที่วัดก็ถูกคนอื่น ๆ ตำหนิว่า เป็นคนคร่ำครึโบราณ มัวแต่นั่งหลับหูหลับตาอยู่นั้นแหละ จะเอาอะไรกิน ไม่ทันเขาแล้ว ผมอยากทราบว่า การภาวนานั้นคืออะไร มีประโยชน์อย่างไร จำเป็นไหมสำหรับชาวพุทธ

อีกข้อหนึ่ง คำสวดต่าง ๆ ใครเป็นผู้แต่งขึ้น ในสมัยพระพุทธเจ้ามีไหม พระอรหันต์แต่ง หรืออาจารย์ชั้นหลัง ๆ แต่ง สวดของอินเดีย ลังกา ไทย พม่า ญี่ปุ่น เหล่านี้ เหมือนกันหรือเปล่า

ส. สำหรับในข้อแรกเรื่องของภาวนา การที่จะพูดถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยที่ไม่เข้าใจสิ่งนั้น จะไม่ทำให้หายสงสัยได้เลย แม้แต่การที่ไปวัด และบอกว่า ไปนั่ง ไปภาวนา ถ้ายังไม่เข้าใจความหมายของคำนี้จริง ๆ ในพระพุทธศาสนา ก็ไม่สามารถหมดความสงสัย หรือรู้ว่าการกระทำอย่างนั้นถูกหรือผิดได้

ก่อนอื่น ภาวนาหมายความว่า การอบรมให้เกิดขึ้น ให้มีขึ้น เช่น ปัญญา ทุกคนมีหรือยัง ปัญญาที่จะรู้แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีหรือยัง ถ้าปัญญาอย่างนี้ยังไม่มี ยังไม่ประจักษ์แจ้ง การอบรมเจริญปัญญาอย่างนี้ให้เกิดขึ้นก็เป็นการภาวนาที่เป็นวิปัสสนาภาวนา ซึ่งหมายความว่า

เป็นการอบรมเจริญปัญญาที่รู้แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เพราะถ้ายังไม่ประจักษ์แจ้งว่า ขณะนี้เอง ความไม่เที่ยง ไม่ใช่ต้องรอตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ หรือรอจนกว่าจะถึงวันตายและจะเห็นความไม่เที่ยง หรือรอจนกระทั่งร่างกายที่กำลังมีสุขภาพแข็งแรงเกิดโรคร้ายต่าง ๆ จึงจะเห็นว่าไม่เที่ยง ซึ่งถ้าเป็นอย่างนั้นก็ไม่ต้องกับสภาพธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงบำเพ็ญพระบารมีที่จะทรงตรัสรู้ทั่ว ๆ ขณะจิต ในขณะนี้เอง สภาพธรรมกำลังเกิดดับอย่างรวดเร็ว

เพราะฉะนั้น ที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมอย่างนี้ได้ ต้องอบรมเจริญปัญญาตั้งแต่ขั้นของการฟังเรื่องสิ่งที่กำลังปรากฏ จนกว่าจะค่อย ๆ เข้าใจขึ้น และสติเริ่มระลึกลักษณะของสภาพนั้น จนกว่าจะประจักษ์แจ้งในการเกิดดับ นั่นคือ ความหมายของวิปัสสนาภาวนา

แต่ถ้ายังไม่เข้าใจเรื่องภาวนาว่า ภาวนาคืออะไร และมีก้อย่าง ก็จะไม่รู้ว่าทำอะไร ทำกันอย่างนั้น ถูกหรือผิด

คนครี คือ คนที่ไม่รู้ แต่ถ้าคนรู้ เป็นคนที่ไม่ครี ตามความเป็นจริง ไม่ว่าจะกี่ปมาแล้วก็ตาม ในสมัยก่อนจนกระทั่งถึงสมัยนี้ หรือถึงสมัยต่อไป ถ้าจะหาคำนิยามของคำว่า ครี ครีก็คือคนที่ไม่รู้ความจริง แต่ถ้าคนที่มีปัญญาและรู้จะกล่าวว่า ครี ได้ไหม

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าครีหรือเปล่า พระอรหันตสาวก ครีหรือเปล่า พุทธบริษัทที่อบรมเจริญปัญญาครีหรือเปล่า แต่คนที่ไม่รู้ต่างหากที่เป็นคนครี

เพราะฉะนั้น เรื่องครี ไม่ครี คงจะตัดไปได้ เพราะว่าไม่มีความสำคัญอะไรที่สำคัญ คือ พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นคำสอนของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นคำสอนเรื่องของปัญญา เรื่องของการอบรมเจริญปัญญาให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมในชีวิตประจำวันตามปกติ ตามความเป็นจริง ซึ่งทุกคนเกิดมาด้วยความไม่รู้ ถ้าไม่มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงตรัสรู้และทรงแสดงธรรม

ทุกคนก็ยังคงไม่รู้ แม้ว่าเห็นก็ไม่รู้ ได้ยินก็ไม่รู้ ได้กลิ่น คิดนึก สุขทุกข์ในวันหนึ่ง ๆ เหมือนกันทุกคนตั้งแต่เกิดจนตาย ด้วยความไม่รู้

เมื่อพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และทรงแสดงธรรมธรรมของพระองค์เพื่อความรู้ เพื่อปัญญาที่จะรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง รู้จักตัวเองละเอียดขึ้น รู้จักโลก รู้จักความจริงของทุกขณะจิต เพราะฉะนั้น ภาวนาที่เป็นวิปัสสนาภาวนาที่เป็นไปตามคำสอนของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นการอบรมเจริญปัญญาตามปกติ ตามความเป็นจริง

ถ้าเข้าใจอย่างนี้แล้วจะวินิจฉัยด้วยตนเองได้ว่า ใครก็ตาม จะทำอะไรก็ตาม ถูกหรือผิดอย่างไร ก็ต้องถามผู้ที่เป็นิ่งว่า นิ่งทำอะไร นิ่งแล้วรู้อะไร เห็นอะไร ตรงหรือไม่ตรงกับที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้

เพราะฉะนั้น การศึกษาพระธรรมจะช่วยให้ผู้นั้นไม่ครี และสามารถเข้าใจในเหตุในผลได้ถูกต้องตามความเป็นจริง

สำหรับเรื่องสวด ที่ใช้คำว่า สวด เป็นภาษาบาลี เพราะว่าภาษาไทยไม่มีใครใช้คำว่า สวด

ภาษาบาลีน้อยคนที่จะเข้าใจความหมาย นอกจากผู้ที่ได้ศึกษาเป็นชั้นเปรียญต่าง ๆ ที่มีความรู้พอที่จะเข้าใจในไวยากรณ์ และในความหมายของคำนั้นจริง ๆ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ฟังสวด และสวดยาว จะเข้าใจมากน้อยสักแค่ไหน แม้แต่ อิติปิโส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทธโ

อิติปิโสคืออะไร สวดอยู่เสมอ คำแปล คือ แม้เพราะเหตุนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ถ้ายังไม่ได้ศึกษาพระธรรมเลย แม้เพราะเหตุนี้ แม้เพราะเหตุนี้ คือเหตุไหนก็ไม่ทราบ

ก็คือเหตุที่ได้ทรงแสดงธรรมตามความเป็นจริงในเรื่องของสภาพธรรม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรื่องของกรรม เรื่องของผลของกรรม เรื่องของปรมัตถธรรม เรื่องของสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ที่พิสูจน์ได้ทุก ๆ ขณะ

เพราะฉะนั้น เมื่อผู้ใดได้ฟังพระธรรมและเข้าใจ และสติสามารถระลึกศึกษา ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่า ตรงตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงทุกอย่าง จึงเป็นผู้ที่สามารถเข้าถึงอรรถในคำว่า แม้เพราะเหตุนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะว่าไม่ใช่ให้คนหนึ่งคนใด ต้องไปทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ลำบาก ขณะนี้มีสภาพธรรมอยู่แล้ว กำลังปรากฏ ล้วน เป็นธรรมทั้งหมด ที่กล่าวว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล เป็นธรรม กำลังเห็น ก็ต้องเป็นธรรม กำลังได้ยินก็ต้องเป็นธรรม กำลังคิดนึกก็ต้องเป็นธรรม กำลังพอใจ ไม่พอใจ ก็ต้องเป็นธรรม เมื่อเข้าใจในธรรมยิ่งขึ้น ก็จะได้รู้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คือเหตุไหน

คำตอบทั้งหลาย จะเพิ่มความหมาย ความซาบซึ้งในอรรถขึ้น ก็ต่อเมื่อได้ เข้าใจในความหมายนั้น ๆ ด้วย ถ้าไม่รู้ภาษาบาลีก็ยากที่จะรู้ว่า ที่สวดนั้น คำไหน ขาดตกบกพร่องทางอักขระ ทำให้ความหมายเปลี่ยนแปลงไปไหม แม้แต่การออกเสียง ซึ่งดิฉันขอเรียนให้ทราบว่า ดิฉันไม่มีความรู้ในทางบาลีเลย พยายามที่จะศึกษา ภาษาบาลีหลายครั้ง แต่ภาษาบาลีก็ยากเหลือเกินสำหรับดิฉัน ตั้งต้นแล้วก็เลิกอีก ตั้งต้นอีกก็เลิกอีก เพราะว่าต้องท่องมาก สำหรับดิฉันเองถ้าจะให้ท่องและเพียงจำ ไม่กี่วันก็ลืม แต่ถ้าได้พิจารณาในเหตุผล ในสาระของธรรมแล้ว ดิฉันจะไม่ลืม และ มีความพากเพียรชวนชวนที่จะอ่าน ที่จะค้นคว้า ที่จะศึกษาต่อไปอีกเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้น สำหรับภาษาบาลี ไม่มีความรู้เลย

ในการบรรยายธรรมในปีแรก ๆ ขอเรียนให้ทราบว่า พุทธภาษาบาลีผิด ๆ เช่น คำว่า สัตบุรุษ ดิฉันออกเสียงเป็น สัต-ตะ-บุรุษ เพียงแค่นี้ความหมายผิดแล้ว สัตตะ แปลว่า เจ็ด แต่ สัต-บุรุษ แม้ว่าเสียงไม่เพราะ แต่มาจากคำว่า สัทธรรม คือ ความจริง พระสัทธรรม ธรรมของผู้สงบ สัทธรรมมาจากคำว่า ส คือ สันติ สงบ คือ พระนิพพาน กับธรรม เพราะฉะนั้น ผู้ที่รู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นสัตบุรุษ ถ้า ออกเสียงว่า สัต-ตะ-บุรุษ ก็เป็น ๗ ไม่ใช่เป็นสัทธรรม

เพราะฉะนั้น เรื่องของการสวด ควรจะเป็นเรื่องของผู้ที่รู้ความหมาย แต่สำหรับพุทธศาสนิกชนก็สวดมนต์กันมากโดยไม่ได้เข้าใจความหมายจริง ๆ ซึ่งนั่นเป็นการตีขึ้นต้นของขนบธรรมเนียมที่จะทำให้ไม่ละเลยการที่วันหนึ่งข้างหน้าจะเกิดสะกิดใจระลึกได้ว่า เราควรจะได้เข้าใจในสิ่งที่เราสวด หรือในสิ่งที่เรากล่าวด้วย

ถ้าเราสวดยาวมาก ก็ควรจะเข้าใจทั้งหมดที่สวด แต่ถ้าสวดไม่กี่คำ ก็ควรจะเข้าใจในคำที่สวดด้วย สำหรับดิฉันเองสวดน้อยมาก สวดสั้น ๆ แต่พยายามเข้าใจในอรรถของสิ่งที่สวด ไม่ได้สวดยาว

และที่ว่าการสวดนั้นใครเป็นผู้แต่ง ถ้าเป็นภาษาบาลีจากพระไตรปิฎก ทุกท่านย้อนกลับไปได้ แม้แต่คำกรวดน้ำที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ ก็มาจากสมัยที่พระผู้มีพระภาคเสด็จไปเมืองราชคฤห์ และพระเจ้าพิมพิสารเสด็จไปเฝ้า ได้ฟังธรรม และได้ถวายทาน และพวกเปรตซึ่งเคยเป็นญาติในอดีตชาติของพระเจ้าพิมพิสารก็ได้มาคอยรับส่วนบุญ แต่เมื่อพระเจ้าพิมพิสารไม่ได้กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ พวกเปรตก็กลับไป วันรุ่งขึ้นเมื่อพระเจ้าพิมพิสารได้กราบทูลให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบ พระองค์ก็ทรงถวายภัตตาหารอีกครั้งหนึ่ง และได้อุทิศส่วนกุศล ซึ่งคำนั้นก็ยังคงใช้ตลอดสืบมาจนถึงในครั้งนี้

เพราะฉะนั้น ถ้าจะตรวจสอบคำสวดต่าง ๆ ก็ย้อนกลับไปหาได้ในพระไตรปิฎก นอกจากจะมีพระอาจารย์รุ่นหลังซึ่งอาจจะคิดประดิษฐ์คำภาษาบาลี คือ รจนาเรียบเรียงตามความสามารถของท่าน นั่นก็คงจะสอบได้เช่นกันว่า เป็นของพระอาจารย์สมัยไหน หรือว่ามาจากพระไตรปิฎก

๑๖๑๓

สนทนาธรรมที่พุทธสมาคม จังหวัดแพร่

วันเสาร์ที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๓๐

ถ. ผมเป็นชาวพุทธที่ยังไม่เข้าใจปัญหาหลาย ๆ ข้อ คือ ประเพณีการบวชในประเทศไทย ผมคนหนึ่งทีบวชในพระพุทธศาสนา มา ๑ พรรษา ก็ยังไม่เข้าใจคำภาษาบาลี สวดทำวัตรก็ยังไม่เข้าใจ ความหมายของหนังสือในพระพุทธศาสนา เราไม่เข้าใจลึกซึ้ง ต่อไปศาสนาของเราจะเสื่อมลงก็ได้ คือ การสวดแต่ละครั้ง บางบทมีความหมายอย่างลึกซึ้ง แต่ไม่มีการแปลให้รู้ถึงความหมาย อย่างของสถานีอะไร ผมจำไม่ได้ เขาสวดและแปลให้รู้ความหมายด้วย การฟังเทศน์อีกอย่างหนึ่ง ควรจะเทศน์ให้คนที่ฟังรู้ความหมาย แต่ตามประเพณีเก่า ๆ เทศน์ยาว ทำให้คนฟังเกิดความรำคาญ ในงานศพ หรืองานประเพณีอะไรต่าง ๆ พวกเด็ก ๆ ที่อยู่ข้างนอกเขาไม่สนใจเลย เพราะเขาไม่รู้ความหมาย ต่อไปการบวชหรือการฟังเทศน์ ผมอยากให้สวดแบบไทยจะได้ไหม

สุ. ถ้ารักษาภาษาบาลีไว้ จะเป็นประโยชน์อย่างมาก เพราะถ้าไม่มีภาษาบาลีเลย ภายหลังก็ไม่สามารถเข้าใจว่า ที่กล่าวธรรมกันนั้นตรงตามข้อความในภาษาบาลีมากน้อยแค่ไหน เพราะฉะนั้น ถ้ายังมีการสวดหรือยังรักษาภาษาบาลีไว้ ก็เป็นการดี แต่ควรศึกษาพระธรรมให้เข้าใจความหมายด้วย ไม่ใช่เพียงแต่สวดโดยที่ไม่เข้าใจความหมาย

ควรจะชักชวนกันให้เห็นประโยชน์ของพระธรรมว่า ทำให้เกิดปัญญาและเป็นสิ่งที่ควรจะได้ศึกษา เพราะถ้าไม่ศึกษาพระธรรมและจะกล่าวว่า เข้าใจพระพุทธศาสนา ก็เป็นไปได้เลย

ถ. หนังสือที่พิมพ์ในภาคเหนือส่วนมากไม่มีการแปลเลย อย่างพระที่อยู่ ในวัดก็เหมือนกัน ท่านห่มผ้าเหลือง แต่ไม่รู้ความหมายเลยว่า สวดบทนั้นแปลว่าอย่างไร ผมก็บวชมาพรรษาหนึ่ง การสวดก็สวดไปตามประเพณี แต่ไม่รู้ความหมายว่า

สวดอะไร เจ้าอาวาสของแต่ละวัด ๆ ก็เหมือนกัน ผมได้อ่านข่าวทางหนังสือพิมพ์ว่า พระสวดออกเสียงตามสาย ไม่รู้พระสวดอะไร โดนกล่าวหาว่ารบกวนชาวบ้าน สวดนี้เป็นกิจของพระตอนเช้ากับตอนเย็น แต่ชาวบ้านเขาฟังไม่รู้ความหมาย ก็มีการประท้วงกัน

ส. ก็ขออนุโมทนาในกุศลกรรมของพุทธสมาคม จังหวัดแพร่ ในโอกาสนี้ด้วย ที่ทำให้มีการฟังธรรมในอีกรูปแบบหนึ่งที่จะทำให้เกิดความเข้าใจ คือ เป็นการสนทนาธรรม หรือตอบปัญหาธรรม มีการเข้าใจธรรมขึ้นในภาษาไทย ซึ่งก็คงจะเป็นไปได้ ถ้ามีการฟังและการสนทนากันบ่อย ๆ แทนที่จะเพียงสวดและยอมรับกันทั่ว ๆ ไปว่า สวดแล้วก็ไม่เข้าใจ หรือบวชเรียนแล้วก็สวด แต่ก็ยังไม่เข้าใจอยู่นั่นเอง นี่แสดงให้เห็นถึงความจริงซึ่งทุกคนคงปฏิเสธไม่ได้ว่า เราขาดเรื่องการศึกษาระธรรม แต่ถ้าเราเริ่มสนใจตั้งแต่เดี๋ยวนี้ จะทำให้มีโอกาสเข้าใจพระธรรมได้มากก่อนที่จะตาย ซึ่งเมื่อตายแล้ว ก็ไม่แน่ใจว่าจะมีโอกาสได้ฟังพระธรรม ได้ศึกษาพระธรรมไหม

ถ. วิปัสสนาได้บุญกุศลอย่างไร ความหมายของวิปัสสนาเป็นอย่างไร

ส. ก่อนที่จะถึงเรื่องของวิปัสสนา ควรตั้งต้นที่กุศล เพราะถามเรื่องกุศลว่า วิปัสสนาเป็นกุศลอย่างไร เพราะฉะนั้น ควรที่จะเข้าใจความหมายของกุศล

กุศล คือ สภาพจิตที่ดี คืออย่างไร คือ ขณะนั้นไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มีโมหะ ถ้าพูดอย่างนี้ และยังไม่ได้ศึกษาโดยละเอียด บางท่านก็บอกว่า ท่านไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ แต่ตามความจริง ขอเรียนให้ทราบว่า ทุกคนมีโลภะ โทสะ โมหะ ทุกวัน ตั้งแต่ตื่น ไม่รู้ตัวเลยว่าตื่นมาด้วยโลภะ ทันทีที่ตื่น ทำทุกสิ่งทุกอย่างแม้แต่ การเคลื่อนไหวส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกาย การที่จะลุกขึ้น รักษา บริหารร่างกาย ก็เต็มไปด้วยความต้องการ ถ้าไม่ต้องการก็คงจะไม่ทำอย่างนั้น เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ จิตเป็นอกุศล คือ เป็นโลภะอยู่เสมอ เหมือนมือที่ท่านมองดูอาจจะรู้สึกได้ว่า ไม่เปรอะเปื้อนอะไร แต่ถ้าล้างมือฟอกสบู่จะเห็นได้ว่า มือที่มองดูสะอาด ความจริงสกปรก เพราะว่าฝุ่นละอองค่อย ๆ จับอยู่เรื่อย ๆ อย่างแผ่วเบาที่ละเล็กทีละน้อย

ฉันใด วันหนึ่ง ๆ จิตใจก็เต็มไปด้วยโลภะ ความต้องการ แต่ไม่รู้สึกรู้สึกละเลย นอกจากความต้องการนั้นจะมีกำลังปรากฏเป็นความกระสับกระส่าย เป็นความเดือดร้อนที่จะต้องได้สิ่งนั้นสิ่งนี้มา ขณะนั้นจึงกล่าวกันว่า มีโลภะ หรือเป็นโลภะ แต่ความจริงทุกชีวิต มีอกุศลเป็นประจำ คือ ไม่โลภะ ก็โทสะ หรือโมหะ

วันนี้มีใครสบายใจตลอดเวลาบ้าง ตั้งแต่ตื่น

ขณะที่สบายใจ ชอบ ตื่นมาแล้วก็ยิ้ม วันนี้อากาศดี สดชื่นแจ่มใส ขณะนั้นชอบ ก็เป็นโลภะแล้ว แต่ถ้าเห็นฝุ่นแม้แต่เพียงเล็กน้อยตามเก้าอี้ หรือตามเครื่องแต่งบ้าน ชวนใจบ้างไหม นิดเดียว หรือเกิดมีสิ่งของในบ้านซึ่งผิดปกติธรรมดาแตกเสียหาย รสอาหารเค็มไปนิดหนึ่ง หวานไปหน่อยหนึ่ง ขณะนั้นก็เป็นอกุศล คือ โทสะ ไม่ชอบแล้ว

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ โลภะบ้าง โทสะบ้าง เป็นอกุศล แต่ขณะใดที่เป็นอกุศล คือ ขณะนั้นไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มีโมหะ ยากหรือง่าย กับการที่จะไม่เป็นอกุศล

สำหรับบางคน วันหนึ่ง ๆ อาจจะไม่มีอกุศลเลย แต่สำหรับบางคน มีอกุศลหลายอย่างตามอุปนิสัยที่ได้สะสมมา มีการช่วยเหลือบุคคลอื่น มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ขณะนั้นยังไม่ต้องสละวัตถุหรือให้ทานทำบุญอะไรเลย แต่จิตที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตา กรุณาในบุคคลอื่น ช่วยเหลือคนอื่น แม้เพียงเล็กน้อย ๆ ก็เป็นอกุศล บางคนก็มีความงาม คิดถึงอกเขาอกเรา เสียอย่างนั้นไม่เหมาะ คำอย่างนี้จะทำให้คนอื่นเสียใจ กิวิริติ ไม่กล่าวคำอย่างนั้น ขณะนั้นก็เป็นอกุศล

เรื่องของอกุศลอย่าคิดว่าเป็นแต่เรื่องของทาน การสละวัตถุเพื่อประโยชน์สุขของบุคคลอื่นเท่านั้น เพราะว่าการกระทำทานครั้งหนึ่ง ๆ ไม่ใช่จะเป็นอกุศลตลอด

ขอให้คิดดู ถ้าจะทำบุญ จะเลี้ยงพระ ก็ต้องเตรียมไปตลาด ไปซื้อสิ่งต่าง ๆ ระหว่างนั้นเห็นสิ่งที่น่าพอใจบ้าง ไม่น่าพอใจบ้าง ก็เป็นโลภะบ้าง เป็นโทสะบ้าง หรือในขณะที่กำลังถวายเป็นพุทธบูชา มีเสียงดังกระทบหู จะเป็นเสียงของอะไรก็ได้สักอย่างหนึ่ง ช่วงขณะที่เสียงดังกระทบหู ขณะนั้นคงไม่รู้สึกรู้สึกละเลยแล้ว เพราะฉะนั้น เพียงชั่วขณะสั้น ๆ นั้น ก็มีอกุศลเกิดแทรกได้

และวันหนึ่ง ๆ ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่เจริญสติปัญญา ศึกษา พิจารณาจิตใจ
ของตัวเอง จะไม่รู้เลยว่าใจของตัวเองสะอาดหรือสกปรกแค่ไหน มีกุศลมากหรือ
มีอกุศลมาก เวลาที่ถามกันถึงเรื่องกุศล อย่าคิดแต่เรื่องสิ่งที่ปรากฏภายนอกให้เห็น
เช่น การทำบุญให้ทานต่าง ๆ แต่ต้องคิดถึงจิตของตนเองด้วยว่า ในขณะนั้นเป็น
กุศลมาก หรือเป็นกุศลน้อย เช่น บางคนให้ และเสียดาย อาจจะเสียดายมาก
หรือเสียดายนาน ขณะนั้นอกุศลก็มากกว่ากุศลที่ให้ เพราะชั่วขณะที่ให้ ก็ให้ไป
แต่หลังจากนั้นแล้วเกิดเสียดาย ซึ่งอาจจะคิดเสียดายหลายวันก็ได้ แสดงว่า
ขณะนั้นหลังจากที่กุศลจิตดับไป สำเร็จไปแล้ว อกุศลจิตก็เกิดต่อ

ที่ถามว่า วิปัสสนาเป็นกุศลอย่างไร วิปัสสนาก็เป็นกุศลอีกชั้นหนึ่งที่สูงกว่า
ชั้นทาน ชั้นศีล หรือชั้นสมถภาวนาซึ่งเป็นความสงบของจิต เพราะว่าบุคคลใดก็ตาม
ให้ทานอย่างมากมาย ก็ยังไม่สามารถมีความสุขจริง ๆ ได้โดยการไม่โกรธ เนื่องจาก
บางคนให้ทานมาก แต่ก็ยังโกรธ ยังหงุดหงิด ยังขุ่นเคืองใจอยู่เสมอ และขณะที่โกรธ
หงุดหงิด ขุ่นเคืองใจ เป็นทุกข์หรือเป็นสุข

เพราะฉะนั้น ทานกุศล ไม่ได้ช่วยให้หมดความโกรธหรือความขุ่นเคืองใจได้
บางคนได้ฟังพระธรรมก็เห็นจริงว่า เกิดมาไม่นานก็ต้องจากโลกนี้ไป และยังโกรธ
คนนั้น โกรธคนนี้ มีประโยชน์อะไร พบกันก็ควรที่จะเกื้อกูลกัน ดีกว่าพบกันแล้ว
โกรธกัน และก็ตายไปด้วยความโกรธ ขณะที่ระลึกได้แบบนี้ ชั่วครั้งชั่วคราว ก็อาจจะ
ไม่โกรธ แต่ก็ยังมีความเป็นตัวตน มีความเป็นเรา มีความเป็นเขา ซึ่งก็ยังไม่สามารถ
ดับอกุศลทั้งหลายลงไปได้ แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญ
พระบารมีเพื่อทรงตรัสรู้ธรรมที่ดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท คือ ไม่เกิดอีกเลย

กิเลสทั้งหลายที่ทุกคนมี เช่น ความตระหนี่ ความหวงแหน ความโลภ ความ
ติดข้อง ความพอใจ ความโกรธ ความขุ่นเคืองใจ ความริษยา ความอาฆาตพยาบาท
ต่าง ๆ หรือแม้แต่ความหงุดหงิดรำคาญใจเมื่อนึกถึงอกุศลที่ได้ทำไปแล้วหรืออกุศลที่ยัง
ไม่ได้ทำ ต่าง ๆ เหล่านี้ จะดับหมดเป็นสมุจเฉทไม่เกิดอีกเลย แต่ต้องด้วยการอบรม
เจริญปัญญา รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น วิปัสสนาเป็นกุศลที่จะทำให้สามารถรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง จนดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉต และเมื่อท่านผู้หนึ่งผู้ใดบรรลुकุณธรรมเป็นพระอรหันต์ ดับกิเลสแล้ว ย่อมเป็นประโยชน์ทั้งกับตนเองและบุคคลอื่น ที่กล่าวว่า เป็นกุศลอย่างไร ก็เป็นกุศลที่ทำให้ตนเองไม่เดือดร้อน และไม่ทำความเดือดร้อนให้บุคคลอื่นด้วย

ถ. พระพุทธศาสนาทำไมมี ๒ นิกาย มีมหานิกายกับธรรมยุติ เมื่อก่อนนี้เคยมีหรือไม่ และอยากจะทราบว่า ชาตินี้หน้ามีจริงไหม

ส. เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ในเวลาไม่นานเลย ผู้ที่เป็นพุทธบริษัทก็มีความเห็นแตกแยกกันตลอดเรื่อยมา เป็นมหายานกับเถรวาท และมีลัทธิต่าง ๆ ของสำนักต่าง ๆ มากมาย แม้แต่แต่ละประเทศซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาก็มีความเห็นในข้อธรรมและการปฏิบัติธรรมต่าง ๆ กันด้วย

เพราะฉะนั้น สำหรับเมืองไทยซึ่งมีมหานิกายกับธรรมยุติ ก็เป็นเรื่องของวัตรข้อปฏิบัติ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เรื่องชื่อไม่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นธรรมยุติ หรือมหานิกาย หรือเถรวาท หรือมหายาน ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ติดในชื่อก็จะรู้ว่า การที่แต่ละกลุ่มแต่ละบุคคลมีความคิดความเห็นต่าง ๆ กันนั้น เป็นของธรรมดา ไม่ใช่เป็นของใหม่ที่จะให้คนเรามีจิตใจเหมือนกัน มีความคิดความเข้าใจอย่างเดียวกัน เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้เลย แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่เสด็จดับขันธปรินิพพาน ก็ยังมีผู้ที่มีความคิดเห็นต่าง ๆ กันไป ถ้าพระองค์สามารถจะทำให้ทุกคนมีความเห็นถูกต้องทั้งหมด พระองค์ย่อมทรงกระทำ แต่เนื่องจากธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา เพราะฉะนั้น ก็เป็นเรื่องที่จะต้องมีความเห็นที่ต่างกัน มีข้อปฏิบัติที่ต่างกัน

แต่ว่าทุกคนมีสิทธิ์ที่จะศึกษาและพิจารณาธรรม เพื่ออบรมเจริญปัญญาของตนเองโดยไม่จำเป็นต้องใช้คำ ใช้ชื่อ ไม่ว่าจะเป็นธรรมยุติหรือมหานิกาย ก็สามารถจะศึกษาพระธรรมได้ ถ้าศึกษามาก พิจารณามาก ก็เข้าใจมาก

เรื่องบุคคลทั้งหลาย มีอัธยาศัยต่าง ๆ กัน เกินความสามารถของคนอื่นที่จะปรับให้เหมือนกันได้จริง ๆ

ถ. เดียวนี้ชาวบ้าน ผมฟัง ๆ ดู คือ ไปทำโยเร ลัทธินี้เป็นแขนงหนึ่งของ พระพุทธศาสนาหรือเปล่า

ส. ก็กล่าวว่าอย่างนั้น

ถ. เราควรจะทำอย่างไรดี

ส. ต่อต้านใคร ต่อต้านโยเร โยเรอย่างเดียวนะ หรือว่าอย่างอื่นอีกมากมาย ทำไมโยเรอย่างเดียวนะ ก็มีอีกมาก ไม่ใช่แต่เฉพาะโยเร และการที่จะต่อต้านได้ มีหนทางเดียว คือ อบรมเจริญความเห็นถูกของแต่ละท่าน ถ้าแต่ละท่านยังไม่ได้ อบรมเจริญความเห็นถูก ก็ต้องมีความเห็นผิด แล้วแต่ว่าจะเกิดมีอะไรใหม่ ๆ ขึ้นมาอีก

ถ. ผมเคยเจริญวิปัสสนามานาน โดยใช้อารมณ์ของรูปนาม เพราะมี คำกล่าวว่า คนที่รู้จักรูปนามมีอายุเพียงวันเดียวดีกว่าผู้ที่ไม่รู้จักรูปนามอายุ ๑๐๐ ปี ผมก็หัดเจริญภาวนาทุกวัน ๆ มานานแล้ว แต่ก็ไม่รู้ว่ามีรูปนามคืออะไร และรูปนามนั้น มีประโยชน์อะไรบ้างในชีวิต

ส. แล้วเจริญทำไมตั้งนาน

ถ. ก็นั่ง ๆ ภาวนา นั่งเจริญภาวนายุบหนอ พองหนอ ๆ ไม่เห็นอะไรเลย

ส. ก็ขออนุโมทนาที่เป็นผู้ตรง เพราะฉะนั้น ก่อนอื่น อย่าทำอะไรจนกว่า จะเข้าใจ ถ้าเข้าใจถูกต้องตั้งแต่ต้นจะทำให้ปัญญาค่อย ๆ เจริญขึ้นได้ แต่ถ้าปัญญาขั้นต้น คือ ความเข้าใจ ไม่มี ถึงแม้ว่าจะทำนานสักเท่าไรจนตลอดชีวิต ปัญญาก็ไม่เกิด เพราะฉะนั้น ก่อนอื่นอย่าทำอะไรโดยไม่เข้าใจ ต้องเข้าใจก่อน ถ้าไม่เข้าใจรูป ไม่เข้าใจนาม ไม่ชื่อว่าเจริญวิปัสสนา เพราะฉะนั้น ที่กล่าวว่า เจริญวิปัสสนาแล้ว ไม่รู้จักนามธรรมรูปธรรม นั่นก็ไม่ใช่วิปัสสนาแท้ที่เจริญ

ถ. จะต้องเจริญอยู่นานสักเท่าไร

ส. ไม่ใช่เจริญอยู่นานสักเท่าไร แต่ต้องเข้าใจ แม้แต่คำว่า รูป หรือคำว่า นาม ต้องเข้าใจ ขณะนี้รูปนามอยู่ที่ไหน ถ้าไม่เข้าใจก็เจริญปัญญาไม่ได้ จะต้องรู้จัก รูปธรรมนามธรรมเพิ่มขึ้น เพราะถ้ากล่าวว่า เป็นรูปธรรมหมายความว่าไม่ใช่เรา

ถ้ากล่าวว่านามธรรมก็หมายความว่าไม่ใช่เรา เพราะเป็นนามธรรมจึงไม่ใช่เรา
เพราะเป็นรูปธรรมจึงไม่ใช่เรา

๑๖๑๔

สนทนาธรรมที่พุทธสมาคม จังหวัดแพร่

วันเสาร์ที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๓๐

ถ. ไม่ว่าจะสันติอโศก สวนโมกขพลาราม หรือหนองอ้อ จังหวัดเชียงใหม่
ทุก ๆ สถานที่ ที่สำนักต่าง ๆ เกิดขึ้นมา เพื่อจะให้เราชาวพุทธเข้าใจในพระศาสนา
อยากทราบว่าอาจารย์มีความเห็นอย่างไร

สุ. ต้องเป็นผู้ที่ศึกษาพระธรรม และเข้าใจในอรรถ แม้เพียงไม่มาก เช่น
คำว่า ธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา เท่านั้นเอง แค่นี้ ถ้าใครสามารถเข้าใจได้ถูกต้อง
และศึกษามากเท่าไร ก็ยิ่งเข้าใจในคำนี้เพิ่มมากขึ้นเท่านั้น นั่นจึงเป็นความถูกต้อง
แต่ไม่ใช่แยกเป็นสำนักต่าง ๆ และกล่าวว่า มีข้อปฏิบัติต่าง ๆ ข้อปฏิบัติอย่างใดจะถูก
จะผิด ย่อมขึ้นอยู่กับ การเข้าใจอรรถของพระธรรม

ถ. กฎของเถรสมาคมมีไหมว่า ชาวพุทธจะต้องอยู่ในสังกัดไหน

สุ. ไม่มี เป็นอิสระ

ถ. อุตตาหิ อุตตโน นาโถ ตนนั้นแหละเป็นที่พึ่งของตน สงสัยว่า บุญที่
เรากระทำหรืออุทิศไปให้ผู้อื่น จะช่วยเขาได้ไหม

สุ. คำว่า ตนเป็นที่พึ่งของตน หมายความว่า ในขณะนี้ทุกท่านที่ยังไม่ได้
ประจักษ์ลักษณะของธรรมตามความเป็นจริงว่าไม่ใช่ตัวตน ก็ยังคงยึดถือว่ามีตัวตนอยู่
ซึ่งไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดสามารถจะกระทำบุญกรรมแทนกันได้ แม้แต่เรื่องของการอบรม
เจริญปัญญา ก็ต้องอบรมเจริญด้วยตนเอง

ถ. ที่ว่าสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม แต่เมื่อเราแผ่บุญกุศลไปให้ ผู้ที่รับ
ก็สบายเลย ไม่ต้องทำบุญ

สุ. บุญอยู่ที่ไหน อย่าลืม อยู่ที่จิตของแต่ละคน เวลาที่เห็นคนอื่นทำกรรมดี
รู้สึกอย่างไร

ถ. ดี

สุ. ดีใจด้วยที่เขาทำกุศล หรือบางคนก็อาจจะไม่ชอบ ใช้ใหม่ อยู่ที่จิต ขณะใดที่พลอยยินดีตามกุศลของคนอื่น ขณะนั้นไม่ได้วิชยา ไม่ได้เห็นแก่ตัว ขณะนั้นไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ ไม่มีโมหะ ขณะนั้นเป็นจิตที่ดีงาม

ถ้าอุทิศส่วนกุศลให้ใคร หมายความว่า ให้บุคคลอื่นรู้เพื่อเขาจะได้เกิดกุศลจิต อนุโมทนา กุศลจิตที่อนุโมทนาเป็นของใคร เป็นของผู้อนุโมทนา ใช้ใหม่ เพราะฉะนั้น การอนุโมทนาในกุศลของผู้อื่นนั่นเองเป็นกุศลของผู้ที่นั่นที่จะทำให้เขาได้รับผลที่ดี ไม่ใช่เราหยิบยื่นกุศลของเราให้คนอื่น แต่การที่เราทำกุศลเป็นเหตุให้คนอื่นที่รู้ อนุโมทนาด้วย ยินดีด้วย และขณะใดที่เขายินดีด้วย ขณะนั้นเป็นกุศลของเขา ไม่ใช่ของเรา ใครก็ตามที่อนุโมทนาในกุศลของคนอื่น การอนุโมทนาเป็นกุศลของผู้อนุโมทนา ซึ่งจะให้ผลกับบุคคลนั้น ก็ไม่ผิดหลัก

ถ. สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วถึง ๒,๕๓๐ ปี เมื่อก่อน ๆ นี้เคยฟังพระเทศน์ พระท่านจะบอกศักราชก่อนที่จะเทศน์ และบอกว่า พระพุทธศาสนาจะมีอายุแค่ ๕,๐๐๐ พรรษา เป็นความจริงหรือไม่ และพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ ก่อนที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงตรัสรู้ มีอยู่แล้ว ก็พระองค์ มีพระนามว่าอะไรบ้าง อยากจะเรียกถามอาจารย์เพื่อความรู้

สุ. พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในอดีต มากมายนับไม่ถ้วน แม้แต่ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นี้ ในขณะที่ทรงบำเพ็ญพระบารมี ก็ได้มีโอกาสเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าถึง ๒๔ พระองค์ เพราะฉะนั้น ไม่มีใครไปจดจำชื่อ ซึ่งชื่อก็ซ้ำ ๆ กัน พระสิทธัตถะ พระกัศสปะ พระปทุมุตตระเหล่านี้ ก็เป็นเรื่องที่ท่านที่สนใจในชื่อจะค้นคว้าศึกษาได้จาก พระไตรปิฎก

และเรื่องของคำพยากรณ์ที่ว่า พระพุทธศาสนาจะมีอายุ ๕,๐๐๐ ปี ก็มีกล่าวไว้ในอรรถกถาของพระวินัยปิฎก คือ สมณตปาสาทิกา เมื่อครั้งที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้ทูลขอบรรพชา พระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงแสดงไว้

แต่ถ้าพิจารณาถึงเหตุการณ์ของโลกจะเห็นได้ว่า ในยุคนี้สมัยนี้ยังไม่ถึง ๕,๐๐๐ ปี เพียงแค่ ๒,๕๐๐ กว่าปี มีผู้ใดที่ศึกษาพระพุทธศาสนามากหรือน้อย ในแต่ละแห่งในโลก ซึ่งก็พอจะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาจะคงอยู่ถึง ๕,๐๐๐ ปีหรือไม่

สำหรับการที่ศาสนาจะอันตราย ก็จะไม่ค่อย ๆ อันตรายไป คือ พระไตรปิฎก ๓ ปิฎกนั้น ได้แก่ พระวินัยปิฎก ๑ พระสุตตันตปิฎก ๑ พระอภิธรรมปิฎก ๑ พระอภิธรรมปิฎกจะอันตรายก่อน และคัมภีร์สุดท้ายซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ละเอียดสุขุมมาก คือ คัมภีร์ปฎิฐาน ซึ่งแสดงเหตุปัจจัยของสภาพธรรมทั้งหลายจะอันตรายก่อน และถอยไป ๆ เรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงพระสุตตันตปิฎก และพระวินัยปิฎก

ผู้ที่เกิดในยุคนี้สมัยนี้ คือ ใน พ.ศ. ๒,๕๐๐ กว่าปี ซึ่งยังไม่ถึง ๕,๐๐๐ ปี ก็คงพอจะพิจารณาเหตุการณ์ของพระพุทธศาสนาได้ว่า ในยุคนี้พระพุทธศาสนายังจะสามารถดำเนินต่อไปได้อีกนานไหม

เพราะฉะนั้น พระพุทธศาสนาจะดำรงต่อไปได้ ต่อเมื่อมีผู้ศึกษาพระธรรม คำสอนของพระผู้มีพระภาค ถ้ามีพระไตรปิฎกและอรรถกถา แต่ไม่มีการศึกษา ไม่มีการเข้าใจข้อความในพระธรรมนั้นเลย ก็ไม่เชื่อว่าพระศาสนายังดำรงอยู่ ซึ่งพระศาสนาจะเสื่อมจากพระธรรมก่อน และจะค่อย ๆ เสื่อมโดยพระวินัย จนกระทั่งถึงกาลสมัยที่ผู้ที่เป็นภิกษุจะมีแต่เพียงผ้ากาสายะตัดหูหรือห้อยหูหรือเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เป็นเครื่องหมายแสดงว่าเป็นบรรพชิตเท่านั้นเอง เพราะว่าความเป็นบรรพชิตไม่ใช่อยู่ที่ผ้ากาสายะ แต่อยู่ที่พระวินัยบัญญัติ

ถ. ขอเรียนถามอาจารย์ว่า

๑. แต่ก่อนมีแต่ผ้าบังสุกุล เดียวนี้มีผ้ามหาบังสุกุล ผ้าไตรบังสุกุล เพิ่มมาได้อย่างไร

๒. ภิกษุเดี๋ยวนี้ขาดจากการอยู่ปริวาสกรรมกันมาก พุทธสมาคมจะปรับปรุงอย่างไรให้ดีขึ้น

๓. มารในงานแห่หน้าค จะห้ามมาร มารคืออะไร

ส. สำหรับ ๒ ข้อแรก จะได้ความชัดเจนขึ้น ถ้ากราบเรียนถามพระคุณเจ้า ผู้เป็นพระวินัยธร และสำหรับเรื่องมาร ภาษาไทยง่าย ๆ คือ ผู้ที่ขัดขวางความเจริญ กิเลสของตนเองเป็นมารหรือเปล่า เพราะคำว่า มาร มีหลายอย่าง นอกจาก จะเป็นคนอื่นที่ขัดขวางความเจริญแล้ว แม้แต่กิเลสของตนเองก็เป็นกิเลสมาร

ถ. ขอปรึกษาอาจารย์ แม่เฒ่าไปนั่งวิปัสสนา นั่งขัดสมาธิ สัมมาอรหัง และมีจิตออกจากจมูกไปขึ้นสมองแล้วลงไปหัวใจ เห็นหมดดับไต แล้วออกเดิน ... (ภาษาเหนือ ฟังไม่ค่อยเข้าใจ) ... ขอถาม

ส. ถาม ไซ้ใหม่ หมายความว่าไม่รู้ ไม่รู้จะเป็นปัญญาหรือเปล่า ไม่ว่า จะไปนั่งทำอะไรทั้งหมดแล้วไม่รู้ ควรจะทำต่อไปไหม เพราะว่าทำอะไร ๆ ก็ไม่รู้ ขณะนี้อะไรไม่ไซ้ตัวตนบ้าง

ถ. ไม่รู้มาจากไหน ที่ ...

ส. ไม่รู้ เป็นเรื่องของไม่รู้ ซึ่งไม่ควรทำแน่นอน ทำอะไรแล้วไม่รู้ อย่าทำ เพราะทำอะไร ๆ ก็ไม่รู้ เพราะฉะนั้น ขอเรียนถาม ในขณะนี้ ธรรมทั้งหลายเป็น อนัตตา หมายความว่าไม่ไซ้ตัวตน ขณะนี้อะไรที่ไม่ไซ้ตัวตน นี่คือความรู้ถ้ารู้ แต่ที่จะไปนั่ง และทำอะไรต่าง ๆ เห็นอะไรต่าง ๆ แล้วไม่รู้ อีก ๑๐ ปี ๒๐ ปี ๓๐ ปี ๑๐๐ ปี ๑,๐๐๐ ปี ก็ยังคงไม่รู้ แต่ขณะนี้จะรู้บ้างที่ไม่ไซ้ตัวตน เดียวนี้เองที่จะต้องรู้

ถ. เดียวนี้อยากรู้ว่า จะทำต่อไปดีหรือเปล่า

ส. ถ้าทำแล้วไม่รู้ อย่าทำ ไม่มีประโยชน์เลย ทำไป ๆ ก็ไม่รู้ ไม่มีประโยชน์

ถ. จะว่าไม่รู้ ก็รู้เหมือนกัน เพราะได้เห็นพ่อ เห็นแม่

ส. และรู้อะไร ก็ยังไม่รู้อยู่แน่นอน ขณะนี้เอง กำลังเห็นขณะนี้ ตรงตามที่ ทรงแสดง แม้เพราะเหตุนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงเป็นพระอรหันต์ ที่ทรงประจักษ์แจ้งว่าขณะนี้ไม่ไซ้ตัวตน เป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นและดับไป ไม่ไซ้ไปเห็นอย่างอื่น ต้องทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจในขณะนี้ ซึ่งขอเรียนให้ทราบว่า ต้องศึกษาตั้งแต่ขั้นต้นจริง ๆ ต้องฟังตามลำดับตั้งแต่ขั้นต้น

เหมือนกับการเรียนทุกวิชา แต่เป็นสภาพธรรมที่พร้อมจะให้พิสูจน์ เพราะกำลังปรากฏ เป็นของจริง เรียนเรื่องตัวเองขณะนี้ และสามารถเข้าใจเพิ่มขึ้น ๆ ได้

นี่คือการศึกษาศาสนธรรม ไม่ใช่ให้ไปเห็นสิ่งต่าง ๆ ซึ่งแม้กำลังนั่งอยู่ก็เข้าใจว่า เดินออกไป แต่ตามความจริงไม่ได้เป็นอย่างนั้นเลย ถ้าเป็นสติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ อย่างในขณะนี้ กำลังนั่งอยู่อย่างนี้ ไซ้ใหม่ จึงจะถูก จะใช้คำว่าอะไรก็ได้แล้วแต่ ถ้าเป็น ปัญญาแล้ว แม้แต่ขณะนี้ปัญญาก็เกิดได้ เพราะว่าปัญญาต้องรู้ของจริง และขณะนี้ ก็เป็นของจริง เมื่อเป็นปัญญาจึงจะรู้ได้ แต่ถ้าไม่ใช่ปัญญาก็ไม่รู้

ขณะนี้ให้ทราบว่าเป็นของจริง ซึ่งปัญญารู้ได้ แต่เมื่อไม่ใช่ปัญญาก็ไม่รู้ ขณะนี้ เห็นหรือเปล่า วิปัสสนาคืออะไร ทำไม่ไปนั่ง

วิปัสสนา คือ ปัญญา ไม่จำเป็นต้องนั่ง ยืนปัญญาก็รู้ได้ นอนปัญญาก็รู้ได้ เดินปัญญาก็รู้ได้ เพราะฉะนั้น ปัญญาไม่ใช่สิ่ง ไม่ควรใช้คำว่า วิปัสสนา ถ้าไม่รู้ของจริงที่กำลังปรากฏ

ก่อนอื่นต้องทราบว่า ของจริงที่จะรู้คืออะไร ถ้ายังไม่เข้าใจว่าอะไรเป็นของจริง ที่จะต้องรู้ วิปัสสนาไม่ได้เลย ใช้คำว่า วิปัสสนา ก็ไม่ถูก เพราะฉะนั้น ก่อนอื่น เดียวนี้ของจริงคืออะไรที่จะต้องรู้ ถ้ายังไม่รู้ อย่าทำวิปัสสนา

ถ. อาจารย์ช่วยอธิบายเรื่องอภิธรรม เรื่องจิต เรื่องอารมณ์ เรื่องเจตสิก อารมณ์ต่าง ๆ ที่จะเข้ามาสู่จิต เข้ามาทางไหน เรื่องรูป และนิพพานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นยอดอภิธรรม

ส. ขณะนี้ทุกคนทราบว่าจิต ถ้าไม่มีจิตอยู่ที่นี้ไม่ได้ เพราะฉะนั้น ทุกคน ยอมรับว่าเข้าใจคำนี้ เมื่อกล่าวถึงคำว่า จิต หรือคำว่า ใจ ทุกคนยอมรับว่ามี แต่ยังไม่รู้จริง ๆ ว่าอยู่ที่ไหน กำลังมีจิตอยู่ แต่จิตอยู่ที่ไหน และจิตคืออะไร กำลังเห็น เป็นจิตหรือเปล่า พูดว่าจิต เข้าใจเรื่องจิต ทุกคนมีจิต แต่ถ้าถามว่าขณะนี้ที่กำลังเห็น เป็นจิตหรือเปล่าจะตอบว่าอย่างไร เป็นหรือไม่เป็น

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องชื่อ แต่เป็นเรื่องของจริง กำลังเห็นจริง ๆ เดียวนี้ เป็นจิตหรือเปล่า พระธรรมทั้งหมดที่ทรงแสดงเป็นเรื่องของสภาพธรรมที่กำลังมีจริง ๆ

ซึ่งต้องศึกษาโดยพิจารณา โดยคิดถึงเหตุผล เมื่อรู้ว่าทุกคนมีจิต ก็ควรจะรู้จักจิต ให้ละเอียดขึ้น กำลังเห็นเดี๋ยวนี้เป็นจิตหรือเปล่า

ถ้าพิจารณาแล้ว ที่ใช้คำว่า จิต คือ สภาพรู้ เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่ง เป็นธาตุอย่างหนึ่ง เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ไม่รูปร่างลักษณะเลย เป็นแต่เพียงอาการรู้ หรือลักษณะรู้ ซึ่งเป็นเหตุทำให้สิ่งที่มีใจครองกับสิ่งที่ไม่มีใจครองต่างกัน อย่างต้นไม้ ไม่เห็น ไม่ได้ยิน เพราะว่าไม่รู้อะไร ไม่ใช่สภาพรู้ แต่ที่กล่าวว่า เป็นคน เป็นสัตว์ เป็นเทวดา เป็นพรหม เพราะว่าสภาพรู้ซึ่งเป็นจิต เป็นธาตุรู้ เป็นใหญ่เป็นประธานในการรู้ คือ เห็น

ในขณะที่กำลังเห็น เป็นอาการรู้อย่างหนึ่ง และขอให้ทราบว่า จิตทางตาที่เกิดขึ้นเห็น ซึ่งทุกคนมี ขณะนี้กำลังเห็น แต่ทุกคนไม่ได้พิจารณาจิตที่เห็นเลย เพราะว่าทันทีที่เห็นแล้วนึกถึงเรื่องของสิ่งที่เห็นทันที

เพราะฉะนั้น คนที่มีจักขุปสาท คือ คนที่ตาไม่บอด มีปัจจัยทำให้เห็น แต่ทำไมลืมพิจารณาว่า เห็นเป็นของจริง เป็นจิตชนิดหนึ่งซึ่งเพียงเห็น เพราะว่าคนตาบอดคิดได้ เวลาที่คลำสิ่งต่าง ๆ ก็สามารถคิดถึงสิ่งที่ถูกต้องกระทบสัมผัสนั้นได้ว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยไม่เห็น แต่ใจนี้คิด เวลาที่ได้ยินเสียงก็ยังคิดเรื่องนั้นเรื่องนี้ต่อไปได้ แสดงให้เห็นว่า จิตเห็นเป็นชั่วขณะเดียว ซึ่งเหมือนทางหรือเหมือนประตูที่นำเรื่องราวต่าง ๆ มาให้คิดมากมายจากการเห็น ใครจะคิดอะไรในวันนี้ ก็คิดเรื่องที่เห็น ถูกไหม เห็นอะไรก็คิดเรื่องนั้นทันที และบางเรื่องก็คิดนาน บางเรื่องก็คิดสั้น แล้วแต่ว่าจะสนใจในสิ่งที่เห็นนั้นมากน้อยแค่ไหน

ท่านที่ศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ อ่านตำรับตำรา ต้องอาศัยตาเห็น และใจก็นึกไปถึงสมัยนั้น ประเทศนั้น มีผู้นำประเทศต่าง ๆ มีอะไรต่าง ๆ จากเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาที่เป็นตัวหนังสือเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น ถ้าพิจารณาจริง ๆ ว่า ทุกคนที่มีตาซึ่งเป็นทางที่ทำให้จิตเห็นสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นแล้ว ยังนำเรื่องราวต่าง ๆ มาใส่ใจทำให้เกิดสุขเกิดทุกข์มากมาย โดยที่ไม่รู้เลยว่าขณะนั้นเป็นจิตต่าง ๆ ชนิด คือ จิตเห็น

ไม่ใช่จิตคิด จิตได้ยินไม่ใช่จิตคิด จิตได้กลิ่นไม่ใช่จิตคิด จิตที่กำลังลิ้มรสที่หวาน เบี้ยว ขม เผ็ด ไม่ใช่จิตคิด จิตที่กระทบสิ่งที่อ่อนแอหรือเย็นร้อน ก็ไม่ใช่จิตคิด

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ มีจิตเห็นเกิดขึ้น และมีเรื่องที่จิตคิดยาวมาก ทุกคนจึงอยู่ในโลกของความคิด โดยจิตคิดเรื่องสิ่งที่เห็นบ้าง สิ่งที่ได้ยินบ้าง สิ่งที่ได้กลิ่นบ้าง สิ่งที่กำลังลิ้มรสบ้าง สิ่งที่กระทบสัมผัสบ้าง และก็สุขเป็นทุกข์เพลี่ยอยู่กับความคิดของตนเอง ทั้ง ๆ ที่สิ่งที่เห็นนั้นก็หมดไปแล้ว เสียงที่กระทบหูก็ดับหมดไปแล้ว กลิ่นที่กระทบจมูกชั่วคราวก็ดับไปแล้ว รสที่กระทบลิ้นชั่วขณะก็ดับไปแล้ว สิ่งที่กระทบสัมผัสกายก็ดับไปแล้ว วันหนึ่ง ๆ ไม่ได้รู้จักตัวเองตามความเป็นจริงเลยว่า สุขทุกข์เกิดขึ้นเมื่อไร ทางไหน เพราะจิตประเภทไหน

๑๖๑๕

สนทนาธรรมที่พุทธสมาคม จังหวัดแพร่

วันเสาร์ที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๓๐

ส. ที่ถามเรื่องจิตและขอให้พูดถึงเรื่องจิต ก็ขอกล่าวถึงจิตที่สามารถ
พิสูจน์ได้ในขณะนี้ เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เพราะว่าจักขุปสาทไม่เห็น ตัวจักขุปสาท
จริง ๆ เป็นรูป ไม่เห็นอะไรเลย ตัวโสตปสาท หู ก็ไม่ได้ยินอะไรเลย แต่เป็นทางเป็นรูป
ที่สามารถกระทบสี กระทบเสียง กระทบกลิ่น กระทบรส กระทบสิ่งที่เย็นร้อนอ่อนแข็ง
ทำให้มีการรู้สิ่งต่าง ๆ และคิดสิ่งต่าง ๆ

วันหนึ่ง ๆ จะพิสูจน์ธรรม ไม่ยาก ทันทีที่ระลึกได้มีธรรมให้พิสูจน์ อย่าง
อ่อนหรือแข็งมีแล้ว นี่คือน้ำที่กำลังรู้ร้อนหรือแข็ง ถ้าเอาไปไม่กระทบกับใบไม้ ใบไม้
จะไม่รู้ว่าสิ่งที่ถูกกระทบอ่อนหรือแข็ง เพราะว่าไม่มีจิต แต่บุคคลใดก็ตามกระทบสิ่งใด
ก็ตาม เช่น กระทบไฟที่ร้อน รู้ความร้อนของไฟขณะใด ขณะที่กำลังรู้ในความร้อนนั้น
ขณะนั้นเป็นจิตประเภทหนึ่ง

เพราะฉะนั้น จิตเป็นสภาพรู้โดยอาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทำให้โลกนี้
ปรากฏ ถ้าไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่มีสภาพรู้ ธาตุรู้ มีแต่รูปรูปอย่างเดียว
ก็ไม่มีโลกนี้ปรากฏกับใครเลย

และที่ขอให้กล่าวถึงเรื่องจิต เจตสิก รูป

จิต เจตสิก รูป เป็นสังขารธรรม ไม่ใช่แต่เฉพาะรูปรูปอย่างเดียว ตั้งแต่ศีรษะ
ตลอดเท้าเป็นรูป ซึ่งเป็นทางที่จะให้จิตเกิดขึ้นรูปร่างนั้น ๆ เช่น ถ้ากระทบจากส่วนที่สูง
ที่สุดของกายก็แข็ง กระทบส่วนที่ต่ำที่สุดที่ฝ่าเท้าพื้นเท้าก็แข็ง แต่รูปไม่ใช่สภาพรู้
จิต เจตสิกเป็นสภาพรู้ และทั้งจิต เจตสิก และรูปเป็นสังขารธรรม

เพราะฉะนั้น ก่อนอื่น ควรจะเข้าใจความหมายของสังขารธรรมว่า
สังขารธรรม คือ ธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นแล้วดับไป ถ้าเข้าใจคำนี้ ทุกสิ่ง
ทุกอย่างที่เกิดขึ้นจะรู้ได้เลยว่า ต้องมีปัจจัยปรุงแต่ง มิฉะนั้นเกิดไม่ได้ และสิ่งใด

ก็ตามที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นแล้วต้องดับไป นั่นคือความหมายของสังขารธรรม ซึ่งตลอดทั้ง ๓ ปีฏกจะไม่เปลี่ยนความหมายนี้เลย

ถ้าได้ยินคำว่าสังขารธรรมขณะใด ก็หมายความว่าถึงสภาพธรรมใด ๆ ก็ตามที่มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้นแล้วดับไปนั่นเอง

เมื่อจิตเป็นสภาพธรรมที่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น จิตจึงเป็นสังขารธรรม เจตสิกเป็นสภาพธรรมที่อาศัยจิตเกิดขึ้น เช่น ความชอบใจ ความต้องการอารมณ์ เป็นเจตสิกซึ่งเป็นโลกเจตสิก ความขุ่นเคืองใจ ความหยาบกระด้างของจิตเป็นโทสเจตสิก ไม่ใช่จิต เพราะว่าเจตสิกเกิดร่วมกับจิตจริง ดับพร้อมจิตจริง แต่เจตสิกมีหลายชนิด และบางชนิดเกิดกับจิตประเภทหนึ่ง บางชนิดเกิดกับจิตอีกประเภทหนึ่ง เพราะฉะนั้น จิตประเภทหนึ่งก็มีเจตสิกเกิดร่วมด้วยมากน้อยต่าง ๆ กัน และเป็นแต่ละประเภทด้วย เช่น ขณะที่ชอบ สนุกสนานเบิกบานใจ ไม่ใช่ขณะที่กำลังโศกเศร้าเสียใจ เพราะฉะนั้น ตัวจิตมี เกิดขึ้นแล้วดับไป กำลังสนุกสนาน ดับไปสักประเดี๋ยวอาจจะมีความร้าย ร้องไห้เสียใจ ก็เป็นจิตและเจตสิกอีกประเภทหนึ่ง

จะเห็นได้ว่า จิตเป็นใหญ่เป็นประธาน และเจตสิกก็เกิดร่วมด้วย รูปก็เกิดดับ เพราะฉะนั้น ทั้งจิต เจตสิก รูป เป็นสังขารธรรม เป็นธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง เกิดขึ้นและดับไป

จิตของใครไม่ดับบ้าง ตั้งแต่เข้ามาที่นี้จนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ มีจิตของใครไม่ดับบ้าง มีไหม

โดยการศึกษาพระธรรม สัพเพ สังขารา อนิจจา สังขารธรรมทั้งหลายไม่เที่ยง จิต เจตสิก รูปเป็นสังขารธรรม เพราะฉะนั้น ต้องไม่เที่ยง ไม่เที่ยงนี้อย่างรวดเร็วมาก คือ ทันทีที่เกิดขึ้นก็ดับไป เพราะฉะนั้น ไม่มีใครรู้ว่าจิตเกิดจริง ๆ และดับจริง ๆ แต่เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วจากการที่ทรงตรัสรู้ ก็เป็นหนทางที่จะทำให้พุทธบริษัทได้ศึกษา พิจารณาพระธรรม และอบรมเจริญปัญญาได้ โดยการเข้าใจสิ่งที่ได้ยินได้ฟังเพิ่มขึ้นก่อน เมื่อเข้าใจจริง ๆ จะเป็นสังขารชั้นรูปปรุงแต่งให้สติซึ่งเป็น

สภาพธรรมที่จะรู้สึกได้ รู้ว่าในขณะที่จิตไม่เที่ยง เจตสิกไม่เที่ยง รูปไม่เที่ยง แต่ก็ยังไม่ใช้ขั้นประจักษ์แจ้ง เป็นเพียงขั้นที่เพิ่งจะเริ่มสังเกต พิจารณา

ตั้งแต่ตื่นมาจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้นี้ ทุกคนมีรูปร่างกายซึ่งกระทบเย็นหรือร้อน อ่อนหรือแข็งตลอดเวลา ตื่นขึ้นมาจากที่นอน ที่นอนอ่อนหรือแข็งใหม่ ลูกขึ้นมา เพื่อที่จะบริหารบำรุงร่างกาย อาบน้ำชำระร่างกาย หยิบแปรงสีฟัน ขัน สบู่ แข็งใหม่ ถึงเวลาบริโภคอาหาร ช้อนส้อม มีด ถ้วยจานชาม แข็งใหม่ จนกระทั่งออกจากบ้าน บางท่านอาจจะเดินถือร่ม หรือขับรถยนต์ไปที่ต่าง ๆ แข็งใหม่ ก็มีเย็นร้อนอ่อนแข็ง ปรากฏตั้งแต่ลืมตาจนกระทั่งหลับตา แต่ไม่รู้ในความเกิดดับ

เพราะฉะนั้น เย็นร้อนอ่อนแข็งธรรมดา ๆ ในชีวิตประจำวัน สิ่งปรากฏทางตา ธรรมดา ๆ ในชีวิตประจำวัน เสียงที่ปรากฏทางหูธรรมดา ๆ ในชีวิตประจำวัน กลิ่น รส ทุกขณะที่ปรากฏธรรมดา ๆ ในชีวิตประจำวัน ทำให้กิเลสเพิ่มขึ้น หรือทำให้ปัญญา เจริญขึ้น

นี่เป็นความต่างกันของผู้ที่ศึกษาพระธรรม กับผู้ที่ไม่ได้ศึกษาพระธรรม

ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ได้ศึกษาพระธรรม เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส กิเลสเพิ่มขึ้น ไม่มีใครปฏิเสธเลย ไม่ใช่พระอรหันต์ผู้หมดกิเลส เพราะฉะนั้น เห็นสิ่งที่พอใจ ต้องพอใจ ต้องชอบ เห็นสิ่งที่ไม่พอใจ ก็ต้องขุ่นเคืองใจเป็นของธรรมดา แต่ผู้ที่อบรมเจริญปัญญาสามารถพิจารณาอ่อนหรือแข็งในชีวิตประจำวันนั่นเอง ซึ่งวันนี้สัมผัสสังเกตทั้ง ๆ ที่กำลังกระทบแข็ง แม้ในขณะที่ ก็ได้สัมผัสสังเกต แต่ผู้ที่จะดับกิเลสเริ่มสังเกตว่า แข็งมี เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่เห็น ไม่ใช่เสียง ไม่ใช่กลิ่น และปัญญาจะค่อย ๆ เพิ่มขึ้นจากทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจตามปกติ จนสามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท ด้วยการฟังพระธรรม และเข้าใจขึ้น นี่คือการอบรมเจริญปัญญา

ก็ขออนุโมทนาทุกท่าน ที่ได้ร่วมกันสนทนาธรรมและฟังธรรมในวันนี้ด้วย

ผู้ฟัง ทุกท่านรู้สึกว่สนใจกัน ผมคิดว่าเราได้รับความรู้เป็นที่กระจ่างขึ้นอีกมากจากท่านอาจารย์สุจินต์ ในเรื่องเกี่ยวกับธรรม ในเรื่องเกี่ยวกับปัญญา ในเรื่องเกี่ยวกับวิปัสสนา ในเรื่องอะไรต่าง ๆ ที่ท่านได้กรุณาอธิบายให้เราฟัง

เป็นโชคดีของพวกเราอย่างที่สุดที่ได้อาจารย์สุจินต์มาเป็นผู้ตอบปัญหาต่าง ๆ ให้พวกเราได้รับทราบ ซึ่งผมคิดว่าเป็นครั้งแรกในจังหวัดแพร่ที่มีการตอบปัญหา และชี้แจงให้เข้าใจแบบนี้ เท่าที่เราทำมาก็อย่างที่พวกเรา รู้ อะไรก็ไม่รู้ อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ อะไรต่าง ๆ คือ ความไม่รู้ทั้งนั้น นี่ก็เป็นการเริ่มต้น ผมคิดว่าเราจะต้องดำเนินการกันต่อไป สมาชิกทั้งหลายเหล่านี้จะเป็นผู้ช่วยกันคิดพิจารณาว่า เราควรจะดำเนินการอย่างไรให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง

ในโอกาสที่พวกเราได้ฟังคำอธิบายตอบปัญหาของท่าน ผมคิดว่าเราได้ประโยชน์อย่างยิ่ง ขอความกรุณาพวกร่วมทั้งหลายได้โปรดปรามมือให้เกียรติท่านอีกครั้งหนึ่ง

(เสียงปรบมือ)

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๓๐

ส. การศึกษาพระธรรม หรือในการฟังพระธรรม และในการน้อมประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมนั้น ต้องเป็นผู้ที่อดทน เรื่องของความอดทนเป็นเรื่องของอโศกเจตสิก ซึ่งท่านที่ไม่อยากจะมีโทษ แต่ถ้าเป็นผู้ที่ไม่อดทน กุศลทั้งหลายย่อมเจริญไม่ได้ แม้แต่ในการฟังพระธรรม หรือการศึกษาพระธรรม หรือการน้อมประพฤติปฏิบัติตาม ก็ต้องอาศัยความอดทนเป็นอย่างยิ่ง เพราะว่าต้องอดทนแม้แต่การที่จะพยายามฟัง เพราะพระธรรมไม่ใช่สิ่งที่ย่าง เพียงฟังครั้งเดียวอาจจะยังไม่เข้าใจโดยตลอด จะต้องมีความพยายามในการฟัง และพยายามพิจารณาเพื่อให้เข้าใจความลึกซึ้งของพระธรรมด้วย ถ้าไม่เข้าใจความลึกซึ้งของพระธรรมก็ปฏิบัติตามไม่ได้ ซึ่งชีวิตประจำวันเป็นเครื่องพิสูจน์ได้ว่า แม้จะได้ฟังพระธรรมและมีความเข้าใจ แต่

อกุศลก็ข้างเกิดบ่อยและรวดเร็วมาก แสดงให้เห็นว่า ต้องอดทนที่จะฟังต่อไป
พิจารณาความลึกซึ้งต่อไป จนกว่าจะประพฤติปฏิบัติตามได้มากยิ่งขึ้น

สำหรับความอดทนในชีวิตประจำวันมีโดยตลอดที่จะให้พิจารณาเห็นได้ เช่น
ในการฟังพระธรรม จะต้องอดทน สละเวลาของความสำราญ ความสุขรื่นเริง
การพักผ่อน เพื่อฟังพระธรรม เพราะบางคนคิดว่าการพักผ่อนสำคัญมาก แต่ลืมเรื่อง
การพักผ่อนโดยกุศลจิตเกิดด้วยการฟังพระธรรม ซึ่งนั่นเป็นการพักผ่อนจากอกุศล
มิฉะนั้นถึงจะพักผ่อนสนุกสนานสำราญใจอย่างไรก็ตาม ขณะนั้นก็เกินไปด้วยอกุศลได้
คือ ด้วยความพอใจ ในขณะที่กำลังมีความรู้สึกสบายกายและสบายใจ

แม้แต่ในชีวิตประจำวัน เช่น ความร้อนหรือความหนาว ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่
ละเอียดจะไม่ได้สังเกตเลยว่า มีไอเสเจตสิกหรือว่ามีไอเสเจตสิก หลายท่านไม่ชอบ
อากาศร้อน เวลาที่อากาศร้อนมากๆ เป็นสิ่งที่ไม่มีใครบังคับบัญชาหรือไปเปลี่ยนแปลง
ได้ เพราะฉะนั้น เป็นบทฝึกหัดความอดทนที่จะสังเกตตัวเองว่า บ่นบ้างหรือเปล่า

คิดดู เพียงแค่นั่น ทันทีที่วิจิตรวิญญูทำให้เกิดเสียงที่เกิดจากจิตในขณะนั้น
เป็นเครื่องพิจารณาได้ถึงความไม่อดทน เพราะขณะที่บอกว่า ร้อนเหลือเกิน ร้อนมาก
ทนไม่ไหว ทำไมร้อนอย่างนี้ ในขณะนั้นคงจะไม่ทราบว่าเป็นโทสมูลจิต

เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของความทุกข์ยากลำบาก ในเรื่อง
ของที่อยู่อาศัย ในเรื่องของลมฟ้าอากาศ ในเรื่องของอาหาร ในเรื่องของกิจการงาน
ในเรื่องของการคบค้าสมาคม ทุกอย่างเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นว่า ถ้าไม่เป็นผู้ที่
ละเอียด โทสมูลจิตจะเกิดในขณะที่มีความรู้สึกไม่พอใจ เพียงความรู้สึกไม่ชอบ
ความรู้สึกไม่พอใจ และการพูดเพียงคำเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยที่ในขณะนั้นขาดความ
อดทน เพราะถ้าอดทนจริง ๆ ขณะนั้นจิตใจจะไม่หวั่นไหวไปกับความยากลำบาก
ต่าง ๆ แต่เวลาที่มีเหตุการณ์หนึ่งเหตุการณ์ใดในชีวิตประจำวันเกิดขึ้น จะเห็นได้ว่า
อกุศลย่อมเกิดมากกว่า

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่อดทนต่อไปอีก ในการฟังพระธรรม พิจารณา
พระธรรม และน้อมประพฤติปฏิบัติตามธรรมด้วย มิฉะนั้นประโยชน์ที่จะได้รับจากการ

ฟังพระธรรมจะน้อยมาก และที่จะกล่าวว่ามีพระธรรมเป็นสรณะ ไม่ใช่เพียงในชั้นของการฟัง แต่ในชั้นของการที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามด้วย

วันหนึ่ง ๆ พิจารณาจิตของตนเองว่า มีการเจริญในกุศลธรรมที่เป็นอโหสิ เป็นประธานเพิ่มขึ้นไหม คือ ความไม่โกรธ ความไม่เคียดแค้น ความไม่กังวล และเป็นผู้ที่มีความอดทน แม้แต่การที่จะไม่ให้วิวิญญูติเกิดขึ้นบนเรื่องของความร้อนหรือความหนาว ซึ่งนั่นแสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้ที่ระลึกได้ว่า ขณะใดเป็นกุศลจิต ขณะใดเป็นอกุศลจิต

บางท่านอาจจะมี ความโกรธที่บ่อยกว่าคนอื่น ซึ่งเป็นของธรรมดา แต่อย่าให้ถึงกับเป็นความผูกโกรธ หรือความเกลียด เพราะถ้าถึงขั้นนั้นแล้วจะเป็นการขาดสติที่จะไม่รู้ตัวว่า ขณะนั้นเป็นผู้ที่โน้มประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมหรือเปล่า

และถ้าจะพิจารณาถึงการที่พระผู้มีพระภาคได้ประสูติเมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปี กว่าที่จะได้ประสูติในชาติสุดท้าย ต้องทรงบำเพ็ญพระบารมีถึง ๔ อสงไขยแสนกัป หลังจากทรงได้รับพุทธพยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า และกว่าจะได้ทรงตรัสรู้ เมื่อประสูติแล้วก็ต้องมีการอบรม มนสิการ พิจารณาในสิ่งที่ถูกในสิ่งที่ควร จนกระทั่งแม้เมื่อสละเพศคฤหัสถ์แล้ว ก็ยังต้องพากเพียรหาหนทางที่จะทรงตรัสรู้อรยสัจธรรมถึง ๖ พรรษา และเมื่อตรัสรู้แล้ว ก็ยังอีก ๔๕ พรรษาที่ได้ทรงแสดงพระธรรม มากยิ่งกว่าบุคคลอื่น

อย่างท่านผู้ฟัง คงจะฟังพระธรรมตอนเช้าและตอนค่ำ ซึ่งเป็นเวลาที่สะดวก และสำหรับบางท่านอาจจะฟังมากกว่านั้นอีกถ้ามีเวลา แต่ถ้าเทียบกับพระมหากรุณาของพระผู้มีพระภาคที่ก่อนจะเสด็จบิณฑบาต เมื่อเป็นเวลาที่ยังเช้านัก ก็ยังเห็นเป็นโอกาส ควรที่จะได้ไปพบกับผู้ที่เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้วจะเป็นประโยชน์กับผู้นั้น แม้ว่าผู้นั้นจะเป็นเดียรฉัตร ยังไม่ได้รับฟังพระธรรม ยังไม่มีความเห็นถูก แต่ก็มีพระมหากรุณาที่จะเสด็จไปก่อนที่จะเสด็จบิณฑบาต และเมื่อเสด็จบิณฑบาตแล้วหลังภัตกิจ หลังจากทรงพักผ่อนเพียงเล็กน้อย ก็ได้ทรงแสดงพระธรรม ไม่ว่าจะไปประทับอยู่ ณ สถานที่ใดก็ตาม แม้ตอนเย็น แม้ตอนค่ำ และตอนดึก

ไม่มีใครได้กระทำให้เป็นประโยชน์ต่อสัตว์โลกเท่าพระผู้มีพระภาค แต่อย่าลืมว่า ที่ทรงพระมหากรุณากระทำอย่างนั้นเพื่อประโยชน์แก่สัตว์โลก เพราะฉะนั้นผู้ที่ได้รับฟังพระธรรม จึงควรน้อมระลึกถึงพระมหากรุณาคุณที่ได้ทรงแสดงพระธรรมไว้เป็นอันมาก เพื่อให้ทุกท่านเป็นผู้ที่ว่าง่ายต่อการที่กุศลจิตจะเกิด เป็นผู้ที่อดทน และเป็นผู้ที่ไม่ว่ายากในการที่จะประพฤติปฏิบัติธรรม

๑๖๑๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๓๐

ในพระไตรปิฎกมีคำว่า โมฆบุรุษ พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุที่ไม่ได้น้อมประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมว่า โมฆบุรุษ เพราะฉะนั้น โมฆบุรุษในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่เสด็จดับขันธปรินิพพาน ๒,๕๐๐ กว่าปี ถ้าบุคคลนั้นยังเป็นโมฆบุรุษต่อไปอีก คือ ไม่ปฏิบัติธรรม เพียงแต่ฟังธรรม ๒,๕๐๐ กว่าปีความเป็นโมฆบุรุษนั้น ก็ยังคงเป็นโมฆบุรุษต่อไปอีก

และขณะนี้ ถ้าท่านผู้ใดเป็นผู้ที่ฟังพระธรรม แต่ยังไม่มีความโกรธมาก ยังมีความไม่พอใจ ชวนเคืองใจมาก และไม่คิดที่จะละคลายความชวนเคืองใจ ความไม่พอใจนั้นผู้นั้นก็เป็นโมฆบุรุษด้วย ตั้งแต่ในชาตินี้ และในชาติต่อ ๆ ไปก็จะเพิ่มความเป็นโมฆบุรุษต่อ ๆ ไปอีก จนกระทั่งถึงในชาติที่มีโอกาสได้เฝ้าได้ฟังพระธรรมจากพระผู้มีพระภาค ก็ยังคงเป็นโมฆบุรุษต่อไป

ช่วยได้ไหม

ก็อยู่ที่แต่ละคนที่จะตัดสินใจพิจารณา อโยนิโสมนสิการ หรือโยนิโสมนสิการว่าจะเป็นโมฆบุรุษ หรือจะเป็นผู้ที่น้อมประพฤติปฏิบัติธรรม

สำหรับในเรื่องของโทสะและอโทสะ ควรที่จะได้พิจารณาว่า ท่านอยากจะทำอะไรจะเจริญธรรมฝ่ายไหน ไม่ใช่เพียงแค่ฟังชื่อโทสะและอโทสะ แต่ต้องพิจารณาจริงๆ ว่าท่านอยากจะทำอะไรจะเจริญธรรมฝ่ายไหน ฝ่ายโทสะ หรือฝ่ายอโทสะ ถ้าฝ่ายโทสะก็ยังผูกโกรธยังไม่ให้อภัย หรือยังพยาบาท เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้พิจารณาแม้ในขณะที่ได้ฟังพระธรรมว่า ธรรมฝ่ายไหนชนะ โทสะ หรืออโทสะ เพื่อความเป็นโมฆบุรุษหรือเพื่อความเป็นบัณฑิต

แม้ว่าจะได้ฟังอย่างนี้ จิตใจของแต่ละท่านก็ต้องต่างกันอีก ซึ่งเป็นอนาคตาบังคับบัญชาไม่ได้ แต่ทุกท่านก็เห็นประโยชน์ที่จะพิจารณาตนเองว่า การฟังพระธรรม

นั่น เพื่อให้เห็นโทษของอกุศล และเพื่อให้เห็นประโยชน์ของกุศลต่อไปอีกเรื่อย ๆ
ต่อไปอีก ๆ จนกว่าจะเป็นผู้ว่าง่าย และได้รับประโยชน์โดยการประพฤติปฏิบัติตาม
พระธรรม ซึ่งไม่มีผู้อื่นสามารถจะเกื้อกูลได้เลย นอกจากพระธรรมที่พระผู้มีพระภาค
ได้ทรงแสดงแล้ว เพราะฉะนั้น ถ้าขาดการฟังพระธรรม ก็ไม่มีทางที่จะเกื้อกูลได้เลย

แม้ว่าในขณะที่พระธรรมยังไม่สามารถเกื้อกูลได้ แต่ถ้าฟังพระธรรมต่อไป
และพิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นกุศลและอกุศลธรรมละเอียดขึ้น จิตใจจะ
อ่อนโยนลง และโยนิโสมนสิการก็ควรที่จะเกิดได้

สำหรับในวันนี้ เป็นเรื่องของอโทสเจตสิกต่อจากคราวก่อน ซึ่งจะขอกล่าวถึง
ข้อความใน **มงคลสูตร มงคลคาถาที่ ๘** ที่พระผู้มีพระภาคตรัสมงคล ๔ ข้อ คือ
ความอดทน ๑ ความเป็นผู้ว่าง่าย ๑ การเห็นสมณะ ๑ การสนทนาธรรม ๑
กรรม ๔ อย่างมีความอดทนเป็นต้นนี้ เป็นมงคลอันสูงสุด

คงจะไม่มีใครไม่เห็นด้วย และมงคลทั้ง ๔ นี้ก็เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ตั้งแต่
ความอดทน ๑ ความเป็นผู้ว่าง่าย ๑ การเห็นสมณะ ๑ การสนทนาธรรม ๑

มีความอดทนเพิ่มขึ้นใหม่ และอดทนในเรื่องใดบ้าง และยังไม่สามารถอดทน
ในเรื่องใดบ้าง ซึ่งแต่ละท่านก็อาจจะพิจารณาเป็นเรื่อง ๆ ไปว่า เรื่องอากาศ
ท่านอดทนได้เพิ่มขึ้น เรื่องความยากลำบากต่าง ๆ ความหิวกระหาย ท่านก็อดทน
ได้มากขึ้น หรือในเรื่องความไม่สะดวก ในเรื่องความไม่เรียบร้อย ในเรื่องอุปสรรค
ต่าง ๆ ท่านอาจจะอดทนได้มากขึ้น แต่ยังมีอะไรอีกที่ท่านไม่สามารถที่จะอดทนได้
นั่นก็ต้องเป็นแต่ละบุคคลที่จะรู้จักตัวเองตามความเป็นจริง

ถ. คาถาที่ ๘ ในมงคลสูตรนี้ มีคำว่า เป็นผู้ว่าง่าย การเป็นผู้ว่าง่ายในที่นี้
กับการที่พระผู้มีพระภาคสอนไว้ในเกสปุตตสูตรว่า อย่าเพ่งเชื่อ อย่าปลงใจเชื่อ
จนกว่าจะได้พิสูจน์แล้ว อาจารย์ช่วยอธิบายว่า อันหนึ่งก็สอนให้ว่าง่าย อันหนึ่งก็
สอนว่าอย่าเพ่งเชื่อ

ส. ความเป็นผู้ว่าง่าย ไม่ได้หมายความว่าให้เป็นผู้เชื่อง่าย ไม่เหมือนกัน
ความเป็นผู้ว่าง่าย หมายความว่าแม้ว่าพระธรรมได้ทรงแสดงให้ละกิเลส ให้เห็นโทษ

ของอกุศล เช่น โทสะ แต่ผู้นั้นก็ยังคงพอใจที่จะโกรธต่อไป ที่จะผูกโกรธต่อไป ที่จะไม่อภัยต่อไป ที่จะไม่เป็นผู้ที่ละอกุศล นั่นคือผู้ว่ายาก เพราะฉะนั้น ผู้ว่าง่ายไม่ใช่ผู้เชื่อง่าย

ในเรื่องของความเชื่อ ในเรื่องของความเห็น ต้องเป็นผู้ที่พิจารณาความถูกต้อง ความผิดและความถูกว่า สิ่งใดผิดก็ผิด สิ่งใดถูกก็ถูก อย่างอกุศล ต้องเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี ไม่งาม นี่ถูกขั้นหนึ่ง แต่ทั้ง ๆ ที่เห็นว่าไม่ดีไม่งาม แต่ยังอยากจะมีหรือยังคงมีต่อไป นี่ผิด นี่คือผู้ว่ายาก

ถ. สิ่งที่เป็นกุศลมีผู้บอกว่า อย่างสิ่งนี้เป็นกุศลแล้ว แต่บางอย่างก็เฉียด ๆ กันอยู่ ถ้าเราเป็นผู้ว่าง่ายก็เชื่อเขาไปก่อน

สุ. อย่างโทสะ เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

ถ. ถ้าชัด ๆ อย่างนี้ ไม่มีปัญหา

สุ. ชัด ๆ อย่างนี้ และละอกุศลได้ไหม

ถ. บางอย่างกำกวม

สุ. แม้สิ่งที่เห็นชัด ๆ ว่า เป็นสิ่งที่ควรละ บางท่านยังไม่ยอมละ นี่คือผู้ที่ยาก

ถ. ถ้างั้นอย่าไปคิดมากเลย

สุ. เรื่องของตัวเอง เรื่องของแต่ละท่าน แล้วแต่โยนิโสมนสิการจริง ๆ

ถ. ผมเองเป็นผู้ว่ายาก เพราะทั้ง ๆ ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยบ้าง เวลาประสบอารมณ์ที่พอใจก็ดี ไม่พอใจก็ดี จะหวั่นไหวไปตามอารมณ์นั้นทุกครั้งไป ที่จะระงับยับยั้งหรือมีสติระลึกรู้ทันในขณะที่พอใจ ในขณะที่ไม่พอใจ น้อยที่สุด เพราะฉะนั้น โมชบุรุษคงจะหนีไม่พ้นแน่ ๆ จะมีวิธีอย่างไรที่จะพ้นคำว่า โมชบุรุษ คำว่า โมชบุรุษ กับการให้พ้นจากโมชบุรุษ ห่างกันแค่ไหน

สุ. โมชบุรุษ หมายความว่าถึงผู้ที่ไม่ยอมประพฤติปฏิบัติตาม ส่วนผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามแต่ยังประพฤติปฏิบัติตามไม่ได้ทั้งหมด เช่น รู้ว่าอกุศลเป็นสิ่งที่ไม่ดี ก็ยอมที่จะเป็นผู้ว่าง่ายโดยพยายามที่จะละ มีความตั้งใจพยายามที่จะละ

นั้นไม่ใช่โมกษบุรุษ แต่ถ้าไม่มีความตั้งใจ ไม่มีความพยายามที่จะละ ยังคงพอใจที่จะให้เป็นอกุศลอย่างนั้น นั่นคือโมกษบุรุษ

ถ. อย่างนั้นก็คงพอจะพ้นได้บ้าง

ส. ถ้าเป็นผู้ที่น้อมประพฤติปฏิบัติตาม ไม่ใช่โมกษบุรุษ

ถ. ผู้ที่ว่ายาก คือ ผู้ที่สอนยาก

ส. สอนยากหรือว่ายาก ก็เหมือนกัน

ถ. โมกษบุรุษ ผมว่ายังดีกว่าพวกมิจฉาทิฎฐิ เพราะได้ฟังพระธรรมแล้ว แต่ยังไม่น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ ส่วนมิจฉาทิฎฐิฟังแล้วไม่เห็นด้วยเลย คือ คัดค้านกับพระธรรมเลย

ส. แต่ก็น่าเสียดายการศึกษาหรือการฟังที่มาก แต่ไม่ได้ประพฤติปฏิบัติ ตาม ซึ่งจะเป็นเหตุให้การฟังพระธรรมในลักษณะนั้นเป็นแบบการจับงูพิษที่หาง เพราะฉะนั้น จะถูกงูนั้นกัดได้ เพราะถ้าไม่น้อมประพฤติปฏิบัติตาม จะเกิด ความสำคัญตนได้ว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ ซึ่งถ้ายังเป็นผู้มีความรู้ในทางธรรม ก็ยังต้อง เป็นผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตน นี่เป็นสิ่งที่จะต้องคู่กัน

ผู้ใดก็ตามเป็นผู้ฟังมาก มีความรู้ความเข้าใจธรรม แต่ไม่อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ใช่ผู้ที่ปฏิบัติธรรม ธรรมที่ได้ฟังจึงไม่ได้เป็นประโยชน์ นอกจากจะทำให้เกิดอกุศล ประเภทอื่น เช่น ความสำคัญตน

เพราะฉะนั้น เรื่องของธรรมแต่ละเรื่องละเอียดจริง ๆ แม้แต่ในเรื่องของความ อุดทน ซึ่งเป็นลักษณะของอโทสเจตสิก ก็เป็นสิ่งที่ควรพิจารณาให้เห็นประโยชน์จริง ๆ

มังคลัตถทีปนี มีข้อความที่อธิบายลักษณะของขันติ คือ ความอดทน ว่า

ข้อ ๔๑๒

... แม้ในอรรถกถาสังคีติสูตร ท่านก็กล่าวไว้ว่า ความอดทน คือ ความอดกลั้น

แสดงว่าจะไม่มีการแสดงออกที่ไม่เหมาะสมทางกาย ทางวาจา ซึ่งนั่นเป็น ลักษณะหนึ่งของความอดทน

ข้อความต่อไป

ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้อย่างนี้ว่า ในมาติกาที่ยกขึ้นตั้งไว้ว่าขันตินั้น ขันติเป็นไฉน

แม้แต่เพียงคำว่า ความอดทน ก็จะต้องอธิบาย เพราะเพียงแค่คิดว่า อดทนแล้ว ความจริงอาจจะไม่ใช่ความอดทนก็ได้ เพราะฉะนั้น ขันติเป็นไฉน

คือ สภาพที่อดทน สภาพที่อดกลั้น และต้องเป็นสภาพที่ไม่ดูร้าย สภาพที่ไม่ปลุกน้ำตา สภาพที่จิตเบิกบานอันใด นี้เรากล่าวว่า ขันติ

เพราะว่าขันติต้องเป็นโสภณเจตสิก เป็นอโศกเจตสิก ขณะนั้นเป็นสภาพธรรมที่ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นสภาพที่จิตเบิกบาน ไม่ใช่เพียงอดกลั้นไว้แต่ขุ่นข้อง แต่ขณะนั้นต้องเป็นสภาพจิตที่เบิกบานเป็นกุศลด้วย

ฎีกาสังคิติสูตร อธิบายว่า

ความอดกลั้น ชื่อว่าความอดทน คือ สภาพที่ยกกรรมชั่วและคำพูดชั่วของชนเหล่าอื่นไว้เหนือตน โดยไม่ทำการโกรธตอบ

สามารถที่จะเป็นอย่างนี้ได้ไหม

ความไม่โกรธ ชื่อว่าความเป็นผู้ไม่ดูร้าย การไม่ให้น้ำตาเกิดในนัยน์ตาทั้งสองของชนเหล่าอื่นด้วยอำนาจเกรี้ยวกราด ชื่อว่าการไม่ปลุกน้ำตา ภาวะใจที่ไม่พยายาบท ชื่อว่าความเป็นผู้มีใจเบิกบาน

ตัวอย่างของพระเถระที่ท่านเป็นผู้ที่น้อมประพฤติปฏิบัติธรรม เพราะว่า ได้พิจารณาเห็นคุณของขันติและไม่หวั่นไหว คือ ท่านพระทีฆภาณกอกัยเถระ ผู้อดทนต่อถ้อยคำที่ผู้อื่นกล่าวชั่วได้ นี่เป็นตัวอย่างซึ่งท่านก็ต้องเป็นผู้ที่กระทำได้ เพราะฉะนั้น ใครก็ตามที่เห็นประโยชน์และค่อย ๆ เป็นผู้ว่าง่าย และอบรมไปเรื่อย ๆ วันหนึ่งก็จะเหมือนกับท่านพระทีฆภาณกอกัยเถระได้

เรื่องมีว่า

ดังได้สดับมา ท่านพระเถระแสดงปฏิบัติแห่งมหาอริยวงศ์ เพราะความเป็น
ปฏิบัติของภิกษุผู้มีความสันโดษในปัจจัย และมีภาวนาเป็นที่มาอย่างดี

วงศ์ของพระอริยะ คือ ข้อปฏิบัติของท่านที่มีความสันโดษในปัจจัย และมีการ
อบรมเจริญภาวนาเพื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระอริยะเจ้า เพราะฉะนั้น ผู้ที่จะสันโดษ
ในปัจจัยได้จะต้องอดทนต่อโลภะ อดทนต่อโทสะ และต้องอบรมเจริญปัญญาด้วย
มีฉะนั้นแล้วไม่สามารถทำให้อดทนต่อโลภะและโทสะได้

ชาวบ้านหมู่ใหญ่ทั้งหมดก็พากันมาหาท่าน และสักการะมากมายก็ได้เกิดแก่
ท่านพระเถระแล้ว แต่ว่าท่านพระมหาเถระรูปหนึ่งไม่สามารถจะทนได้

เมื่อได้ฟังธรรมที่ท่านกล่าวและเห็นว่าท่านได้รับสักการะมากมาย

พระมหาเถระรูปนั้นจึงด่าท่านด้วยคำเป็นต้นว่า พระที่สมภารกะย่อมทำความ
โกลาหลดตลอดคืนยังรุ่ง ด้วยอ้างว่าเรากล่าวอริยวงศ์

เมื่อเห็นคนอื่นทำความดีแทนที่จะเกิดกุศลจิตอนุโมทนา กลับไม่อนุโมทนา
และไม่เห็นอกุศลของตนเอง

ก็ท่านพระเถระทั้งสอง เมื่อไปสู่วิหารของตน ได้ไปโดยทางเดียวกันตลอด
ระยะทางมีประมาณ ๑ คาวุต พระมหาเถระนั้นก็ด่าท่านเรื่อยไปแม้ตลอดคาวุตทั้งสิ้น

ลำดับนั้น พระที่สมภารกเถระยืนอยู่ตรงทางแยกจะไปสู่วิหารของพระเถระ
ทั้งสอง ท่านพระที่สมภารกเถระไหว้ท่านพระมหาเถระแล้วเรียนท่านว่า

ท่านขอรับ นั้นทางของท่าน

พระมหาเถระนั้นทำเป็นไม่ได้ยิน เดินไปเสีย

เป็นธรรมดาใหม่ สำหรับคนที่มีความโกรธ เพราะฉะนั้น ท่านที่เคยโกรธใคร
ขอให้พิจารณาดูว่า ไม่เห็นความดีของคนที่ท่านโกรธ หรือยังเห็นในความดีของคน
ที่ท่านโกรธบ้าง

นี่คือความที่จะต้องเป็นผู้ตรง มีฉะนั้นแล้วจะขาดมงคลข้อที่ว่า ความอดทน ๑
ความเป็นผู้ว่าง่าย ๑ การเห็นสมณะ ๑ การสนทนาธรรม ๑ ซึ่งต้องเชื่อมโยงกันตั้งแต่

เมื่อเป็นผู้ที่ขาดความอดทน ก็เป็นผู้ว่ายาก ทำให้ไม่มีการเห็นสมณะและไม่มีการ
สนทนาธรรม

ท่านพระทีฆภาณกอกัยเถระได้ไปถึงวิหารแล้ว พวกอันเตวาสิกของท่านก็ได้
ถามท่านว่า

ท่านขอรับ ท่านไม่ได้กล่าวคำอะไรกับท่านพระมหาเถระผู้บริภาษอยู่ตลอด
คาพูดทั้งสิ้นหรือ

ท่านพระทีฆภาณกอกัยเถระกล่าวว่า

ความอดทนนั้นแลเป็นภาระของเรา ความไม่อดทนหาใช่ไม่ เราไม่เห็น
การพวจากจากกัมมฐานแม้ในชั่วขณะยกเท้าข้างหนึ่งเลย

จบเรื่องท่านพระทีฆภาณกอกัยเถระ

แสดงให้เห็นว่า การที่แต่ละท่านจะคิดถึงเรื่องมรรคมงคล ๘ การเจริญ
สติปัฏฐาน การอบรมเจริญปัญญา ที่จะเป็นไปได้โดยมุกกลับก็ต้องแสดงว่า
ถ้าปัญญาเจริญขึ้น ถ้าสติปัฏฐานเจริญขึ้น ความเป็นผู้อดทนต้องเพิ่มขึ้น

ผู้ที่อดทน คือ ผู้ที่ประกอบด้วยความอดทนต่อการกระทำทางกายและวาจา
ของคนอื่น ย่อมเป็นผู้ไม่มีอาการผิดแปลก เป็นประหนึ่งว่าไม่ได้ยิน และเป็น
ประหนึ่งว่าไม่ได้เห็นการกระทำและวาจานั้น ๆ

จะเป็นอย่างนี้ได้ไหม ในขณะที่สติปัฏฐานเกิด สบายมาก สะดวกมาก เพราะ
ในขณะนั้นเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่ปรากฏเกิดขึ้นเป็นอารมณ์และหมดไป

ถ้าท่านจะโกรธบุคคลใดบุคคลหนึ่งเวลาที่ได้อินคำพูดของท่านผู้นั้น ถ้า
สติปัฏฐานเกิดในขณะนั้นจะรู้ได้ว่า เสียงเป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งเกิดขึ้น
และดับไป ถ้าใจของท่านคิดถึงบุคคลที่กล่าวคำที่ท่านไม่พอใจ ขณะนั้นแท้จริงแล้ว
บุคคลนั้นก็ไม่มี แม้ตัวท่านก็ไม่มี เป็นแต่เพียงจิต เจตสิก รูปซึ่งเกิดขึ้นและดับไป
ทั้งจิต เจตสิก รูปของท่านเอง ทั้งจิต เจตสิก รูปของผู้ที่ท่านยึดมั่นว่าเป็นบุคคลหนึ่ง
บุคคลใด จิตของผู้นั้นก็ดับไปแล้วพร้อมกับเจตสิก และรูปของท่านผู้นั้นก็ดับไปแล้ว
ทุก ๆ ขณะ เพราะฉะนั้น ไม่มีบุคคลหนึ่งบุคคลใดเป็นสัตว์บุคคลที่ยั่งยืน ที่จะทำให้

ท่านสมควรยึดมั่นในบุคคลนั้น และก็มีศรัทธาหรือศรัทธาทุกครั้งที่จะระลึกถึงบุคคลนั้นขึ้น เพราะว่าทุกคนอยู่ในโลกของตัวเอง ไม่มีโลกอื่นเข้ามาปะปนเลย หลังจากเห็นก็คิด หลังจากได้ยินก็คิด หลังจากได้กลิ่นก็คิด หลังจากลิ้มรสก็คิด หลังจากแตะสัมผัสก็คิด เพราะฉะนั้น อยู่ในโลกของความคิดของตัวเอง

ตาที่ดี หูที่ดี จมูกที่ดี ลิ้นที่ดี กายที่ดี เป็นแต่เพียงทางหรือทวารที่จะนำเรื่องต่าง ๆ มาสู่ใจ และสภาพธรรมได้รับอารมณ์นั้น ตาเห็นนำเรื่องมาสู่ใจ แล้วแต่ว่าจิตที่คิดจะเป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิตของตนเอง อารมณ์ที่ปรากฏดับไปหมดแล้ว ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย สัตว์บุคคลที่เที่ยงจริง ๆ ไม่มีเลย

ทุกคนมักจะคิดถึงความตายในลักษณะที่พูดกันว่า ความตายจะเกิดขึ้นเมื่อไรก็ได้ อาจจะเป็นเย็นนี้หรือพรุ่งนี้ก็ได้ แต่ถ้าคิดอย่างนั้นจริง ๆ ทำไมยังโกรธคนอื่นซึ่งเมื่อท่านตายแล้ว หมดสิ้นสภาพความเป็นบุคคลนี้ ท่านก็จะไม่ได้พบกับบุคคลอื่นใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะว่าแต่ละบุคคลก็เป็นเพียงจิต เจตสิก รูปซึ่งเกิดขึ้นและดับไปอย่างรวดเร็ว เพราะฉะนั้น ท่านจะมีแต่กิเลสของท่านเองในความคิดของตัวเองเท่านั้น ที่จะทำให้ภพต่อไปท่านยังคงเป็นผู้ที่มีความศรัทธา มีการไม่ให้อภัยตามที่สะสมไว้ เพราะว่ายังไม่เห็นโทษ

เพราะฉะนั้น เป็นสิ่งที่ควรจะได้พิจารณาจริง ๆ ถึงพระธรรมที่ละเอียดและเป็นประโยชน์กับแต่ละท่าน ซึ่งควรจะน้อมประพฤติปฏิบัติตาม

๑๖๑๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๐

ถ. คาวุต เป็นอย่างไร

ส. ต้องถามผู้รู้บ้าง คงเป็นจำนวน ระยะทาง

ถ. ตลอดระยะทาง ๑ คาวุต ได้รับคำบริภาษก็ไม่ได้โต้ตอบ และจิตใจก็เบิกบานด้วยขันติ

ส. เพราะขณะนั้นสติปัฏฐานเกิด

ถ. ความอดทนเป็นภาวะ ภาวะในที่นี้คงจะเป็นหน้าที่ ไม่ใช่ภาระที่หนัก คือ พญานาคทำให้คิดว่าต้องไปรับภาระ ความจริงหน้าที่ของท่านตอนนั้น ต้องอดทนไม่ขุ่นข้องหมองใจ จิตใจเบิกบาน เป็นโสภณ ผมเข้าใจอย่างนั้น

ส. ถูกต้อง เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เพียงแต่อดกลั้น แต่ต้องเป็นกุศลด้วย เป็นผู้ที่มีใจเบิกบานไม่เดือดร้อน

ถ. ที่ว่าการเห็นสมณะเป็นมงคล ทำไมแค่เห็นสมณะเป็นมงคล อาจารย์ช่วยขยายความด้วย

ส. สำหรับผู้ที่จิตไม่สงบ จะเห็นลักษณะของความสงบได้ไหม จะรู้ธรรมที่ต่างกันของผู้ที่สงบกับผู้ที่ไม่สงบได้ไหม

เพราะฉะนั้น คนที่โกรธจะรู้จักจิตใจของคนที่ไม่โกรธได้ไหมว่า เพราะอะไรเขาจึงไม่โกรธ ทำไมเขาสงบจากความโกรธได้ ดูเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์จริง ๆ เพราะว่าตัวบุคคลนั้นยังเป็นผู้ที่โกรธอยู่ เมื่อยังเป็นผู้ที่โกรธอยู่ ก็มองไม่เห็นประโยชน์เลยว่าทำไมจะต้องไม่โกรธในเมื่อคนอื่นไม่ดี นี่เป็นมนสิการของคนที่ยังโกรธ

ที่ว่าไม่เห็นสมณะ คือ ไม่เห็นสภาพของผู้ที่สงบจากความโกรธ เพราะว่าตนเองยังไม่สงบจากความโกรธ ยังไม่สงบจากโลภะ ยังไม่สงบจากโทสะ ยังไม่สงบจากโมหะ จึงคาดไม่ถึงเลยว่าจะเป็นไปได้อย่างไร หรือว่าควรจะเป็นอย่างนั้น

ได้อย่างไร ในเมื่อตนเองยังมีฉันทะที่จะมีโลภะ มีโทสะ มีโมหะ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ยังมีโลภะ โทสะ โมหะ ยังมากด้วยโลภะ โทสะ โมหะ ยังไม่ใช่ผู้ที่อดทนจริง ๆ ในการฟังพระธรรม ในการพิจารณาพระธรรม ในการเห็นประโยชน์ของพระธรรม ในการน้อมประพฤติปฏิบัติพระธรรมจนปัญญาเจริญขึ้น ย่อมไม่สามารถเห็นสภาพความสงบของผู้ที่สงบแล้วจากโลภะ โทสะ โมหะได้

สำหรับลักษณะของขันติ ความอดทน คือ ความอดกลั้นเป็นลักษณะ ชื่อว่า อริยาสกขัตติ ซึ่งมีความอดทน อดกลั้น ต่อความยากลำบาก ความหนาว ความร้อน รวมทั้งคำว่าร้ายของบุคคลอื่น และจะต้องรู้ว่า การอดทนต่อความหนาว ความร้อนนั้น ไม่ใช่ดูพวกละเอียด

นี่เป็นความละเอียด มิฉะนั้นจะเข้าใจผิดว่า พวกซีเปลี่ยต่าง ๆ นั้น คงจะต้องเป็นผู้ที่อดทนต่อความหนาว อดทนต่อความร้อนมาก แต่ขณะนั้นให้ทราบว่า เป็นอกุศล ไม่ใช่เป็นกุศล เพราะฉะนั้น ธรรมที่เป็นความอดทน ที่เป็นอริยาสกขัตติ ซึ่งอดทนต่อความหนาว ความร้อน อดทนต่อคำกล่าวชั่วของคนอื่นนั้น ต้องเป็นกุศล เพราะไม่ว่าจะหนาวมากหรือร้อนมาก ปัญญาก็ยังเกิดได้ เช่น ในขณะที่หนาวมาก บางท่านพิจารณาว่า ยังน้อยกว่าโลกันตนรก เพียงเท่านี้ก็เพียงพอที่จะระงับความกระวนกระวายได้ เมื่อเทียบถึงโลกันตนรกซึ่งหนาวเย็นจนสุดที่จะทนได้ที่เดียว เพราะฉะนั้น ความหนาวในโลกมนุษย์จะมากสักเท่าไร ถ้ามีการคิดพิจารณาว่า ยังน้อยกว่าโลกันตนรก ก็จะทำให้คลายความไม่อดกลั้นลงไปได้

และถ้าร้อนมาก สติก็ยังสามารถเกิดพิจารณาได้ว่า ยังน้อยกว่าอเวจีมหานรก ซึ่งทุกคนจะไปถึงเมื่อไร วันไหน ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ทั้งสิ้น ถ้ายังไม่เป็นพระอริยบุคคล ไม่ว่าจะทำกุศลมามากสักเท่าไรก็ตาม ตราบใดที่ยังไม่ใช่พระอริยบุคคล ก็ยังต้องไปพบความร้อนในอเวจีมหานรกได้ เพราะฉะนั้น เมื่อคิดไปถึงอย่างนี้ ยังอยู่ในโลกมนุษย์ แม้ว่าจะร้อน ร้อนมากขึ้นสักเท่าไรก็ตาม ก็ยังน้อยกว่าอเวจีมหานรก จึงพอจะทำให้อดทนได้ อย่างน้อยที่สุดก็ไม่เกิดวจีวิญญูติ

ที่ทำให้เกิดการบ่น แม้เพียงคำสองคำก็จะรู้สภาพของจิตได้ว่า ขณะนั้นไม่อดทน และเป็นโทสมูลจิตแล้ว

เวลาที่ไม่ได้อาหารหรือน้ำดื่ม ๒ - ๓ วาระ ก็ยังเกิดสติที่จะพิจารณาถึงการเกิดในปิตติวิสัย คือ ยังทุกข์น้อยกว่าในชาติที่เคยเกิดเป็นเปรต ลืมไปหมดแล้วก็จริง แต่จะยังไปสูภพภูมินั้นได้ตราบใดที่ยังไม่เป็นพระอริยะ เพราะฉะนั้น ถ้าหิวหรือกระหายน้ำวาระหนึ่งหรือสองวาระ ก็พอจะทนได้โดยไม่บ่น จิตใจก็ยังเบิกบาน หมายความว่าสติปัฏฐานระลึกลักษณะของสภาพธรรมขณะใด ขณะนั้นเป็นกุศล ซึ่งจะเป็นหนทางทำให้ถึงความเป็นพระอริยบุคคล ไม่ต้องไปเกิดเป็นเปรตอีกต่อไป

ให้ทราบ ให้เห็นภัยว่า ขณะที่ยังหิวก็อาจจะทำให้สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรม เพราะรู้ว่าถ้าปัญญาไม่เกิด ไม่เจริญขึ้น อาจจะไปเกิดเป็นเปรต หิวกระหายมากยิ่งขึ้นกว่าการไม่ได้อาหารหรือน้ำดื่มเพียง ๒ - ๓ วาระ

เวลาที่ถูกเหวี่ยง ยุบ ลม แดดกระทบสัมผัส ควรพิจารณาถึงชาติที่เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ไม่มีเสื้อผ้าป้องกัน ไม่มีบ้าน ไม่มีมุ้งม่าน ที่อยู่อาศัย ซึ่งก็มองเห็นอยู่ว่าจะลำบากสักแค่ไหน แต่ในเมื่อทุกคนเกิดเป็นมนุษย์ มีบ้านที่อยู่อาศัย มีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มที่จะป้องกันเหวี่ยง ยุบ ลม แดดที่กระทบสัมผัสร่างกายได้ เพราะฉะนั้น บางกาลที่มีเหวี่ยงบ้าง ยุบบ้าง แดดบ้าง ลมบ้างกระทบสัมผัส ก็ควรระลึกถึงชาติที่เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ซึ่งไม่มีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือนที่อยู่อาศัย สำหรับจะป้องกันสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เลย ก็จะทำให้เป็นผู้ที่อดทนได้มากขึ้น

และเวลาที่ถูกสัตว์เลื้อยคลานกระทบสัมผัส ก็พิจารณาถึงชาติที่เคยกลิ้งเกลือกอยู่ในปากสัตว์ร้ายมีราชสีห์และเสือโคร่ง เป็นต้น

นี่คือการเห็นภัยของสังสารวัฏว่า ถ้ายังทนภัยเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างนี้ไม่ได้ตราบใด ก็ต้องผจญกับภัยที่ใหญ่กว่านั้นแน่นอนในทุคติภูมิ

เพราะฉะนั้น การที่สติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กุศลจิตจะเกิด ก็ย่อมมีหลายระดับชั้น ตั้งแต่ขั้นที่ระลึกได้ และขั้นที่เป็นสติปัฏฐาน

สำหรับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ บางท่านก็อาจจะบอกว่าท่านทนได้ ทนได้ทุกอย่าง หนาวทนได้ ร้อนทนได้ หิวทนได้ เหลือบ ยุง ลม แดดทนได้ สัตว์เลื้อยคลานทนได้ แต่ทนคำหยาบของบุคคลอื่นไม่ได้ โดยเฉพาะของผู้ที่เลวกว่า

ก็เป็นเรื่องของจิตใจที่ละเอียดของแต่ละคน บางท่านก็ทนคำของผู้ที่สูงกว่า ประเสริฐกว่าได้ แต่ทนคำของผู้ที่เลวกว่าไม่ได้ เพราะฉะนั้น การที่กุศลจะเจริญขึ้น ๆ ก็ต้องอาศัยการฟังพระธรรมโดยละเอียดขึ้น ตามที่ **สรภังคดาบส** กล่าวว่า

บุคคลพึงอดทนถ้อยคำของผู้สูงกว่าได้เพราะความกลัวแล อนึ่ง พึงอดทนถ้อยคำของผู้เสมอกันได้เพราะเหตุแห่งความแข่งดีกัน ส่วนผู้ใดในโลกนี้พึงอดทนถ้อยคำของผู้เลวกว่าได้ สัตบุรุษทั้งหลายกล่าวความอดทนนั้นของคุณคนนั้นว่า สูงสุด

เคยพิจารณาความอดทนต่อวาจาหยาบของคนอื่นไหมว่า ทนได้เพราะอะไร ทนได้เพราะว่าผู้นั้นสูงกว่า มีกิจหน้าที่การงานดีกว่า เหนือกว่า หรือทนเพราะอะไร หรือทนผู้ที่เสมอกันได้ แต่ทนผู้ที่เลวกว่าไม่ได้ ก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลที่จะรู้ว่า ถ้าทนจริง ๆ แล้ว ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ทนได้ทั้งหมด นั่นคือสติที่ระลึกได้พร้อมกับปัญญา

มังคลัตถปิณี ข้อ ๔๓๐ ใน **พราหมณสังยุตต์** มีข้อความว่า

พราหมณ์การทวาชะพี่น้องชาย ๔ คน โกรธพระผู้มีพระภาค จึงได้กล่าวคำล่วงเกินพระผู้มีพระภาคโดยประการต่าง ๆ แต่เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม ท่านเหล่านั้นก็เกิดศรัทธาและอุปสมบท ในเวลาไม่นานก็ได้บรรลุอรหัตต์

พวกพระภิกษุทั้งหลายก็พากันพูดว่า

พระพุทธคุณนำอัสจรรย์หนอ ก็พระผู้มีพระภาคแม้ถูกพราหมณ์เหล่านั้นล่วงเกินแล้ว มิได้ตรัสคำอะไรเลย กลับเป็นที่ฟังฟังแก่พวกเขาเหล่านั้นเสียอีก

พระผู้มีพระภาคทรงสดับคำนั้นแล้วตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย เรา เพราะความเป็นผู้ประกอบด้วยกำลังคือขันติ ไม่ประทุษร้ายในบุคคลผู้ประทุษร้าย จึงเป็นผู้ฟังฟังของมหาชนโดยแท้

ดังนี้แล้ว จึงตรัสคาถาในพราหมณวรรคธรรมบทว่า

ผู้ใดไม่ประทุษร้ายบุคคลผู้ต่ำ ผู้ประหารและจองจำ ย่อมอดกลั้นไว้ได้
เราเรียกผู้นั้นซึ่งมีกำลังคือขันติ มีหมู่พลคือขันติ ว่า เป็นพราหมณ์

พลในที่นี้ คือ กองพล หรือกองทัพ มีกองทัพ คือ ขันติ คิดดู เป็นผู้ที่
ไม่หวั่นไหว ไม่ประทุษร้ายบุคคลผู้ต่ำ ผู้ประหารและจองจำ ย่อมอดกลั้นไว้ได้
เราเรียกผู้นั้นซึ่งมีกำลังคือขันติ มีหมู่พลคือขันติ ว่า เป็นพราหมณ์

ท่านผู้ฟังมีกองทัพอะไรในตัวบ้าง มีกองทัพโทสะ มีกองทัพโลภะ แต่สำหรับ
ผู้ที่มีปัญญา มีความอดทนเกิดขึ้นทีละเล็กทีละน้อย ค่อย ๆ สะสมไป อีกไม่นานเลย
ผู้นั้นก็จะมีกองทัพของขันติ เพราะว่าเกิดขึ้นบ่อย ๆ ถ้าเกิดขึ้นได้เพียงครั้งเดียวก็ยัง
ไม่ชื่อว่ากองพล ยังไม่ชื่อว่ากองทัพ เพราะยังมีจำนวนน้อยอยู่ แต่ถ้าเป็นผู้ที่ฝึกอบรม
จริง ๆ ในวันหนึ่งจะต้องมีกองพลของขันติได้

เพราะฉะนั้น ก็น่าพิจารณาว่า จะเป็นโมฆบุรุษ หรือจะเป็นบัณฑิต จะเป็น
ผู้ว่าง่ายเดี๋ยวนี้ หรือว่าง่ายไป ๆ และเมื่อไรจะเป็น หรือไม่มีโอกาสที่จะเป็นเลย เพราะ
ในขณะที่รอนั้น อกุศลทั้งหลายก็เพิ่มพูนขึ้น

ข้อความต่อไปมีว่า

... แม้พระผู้มีพระภาค มีพระประสงค์จะแสดงโทษของความไม่อดทน
แก่ภิกษุทั้งหลายแล้ว ทรงประกอบไว้ในความอดทน เมื่อตรัสเรื่องหญิงเจ้าเรือนชื่อ
เวเทหิกาแล้ว จึงตรัสอีกว่า

อย่างนั้นนั่นแล ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ย่อมเป็นผู้เสงี่ยมเจียมตัว
ถ่อมตัวนักถ่อมตัวหนา สงบระงับ ตลอดเวลาที่ถ้อยคำอันไม่เป็นที่พอใจยัง
ไม่กระทบเขา ภิกษุทั้งหลาย ในกาลใดแลถ้อยคำอันไม่เป็นที่พอใจกระทบภิกษุ
ในกาลนั้นอันท่านทั้งหลายพึงทราบว่าเป็นผู้สงบเสงี่ยม พึงทราบว่าเป็นผู้ถ่อมตัว
พึงทราบว่าเป็นผู้สงบ

นำพิสูจน์ใหม่ หรืออยากจะขอให้ใครมาพิสูจน์ตัวท่าน โดยลองกล่าวคำร้าย ๆ
กับท่าน เพื่อท่านจะได้รู้ว่า ท่านสามารถจะอดกลั้นหรือสามารถจะอดทนได้ไหม

เพราะว่าบางคนนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ย่อมเป็นผู้เสงี่ยมเจียมตัว ถ่อมตัวนัก ถ่อมตัวหนา สงบระงับ ตลอดเวลาที่ถ้อยคำอันไม่เป็นที่พอใจยังไม่กระทบเขา

เพราะฉะนั้น นี่เป็นบทพิสูจน์สำหรับแต่ละท่านที่เมื่อมีคำที่ไม่พอใจกระทบ ก็จะได้ทราบว่า ท่านยังเป็นผู้ที่เสงี่ยมเจียมตัว ถ่อมตัวนัก ถ่อมตัวหนา เป็นผู้ที่ สงบระงับอยู่หรือเปล่า

ยาก แต่นี่คือพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเพื่อเกื้อกูลตลอด ๔๕ พรรษา ซึ่งกว่าจะได้ทรงแสดง ต้องบำเพ็ญพระบารมีที่จะประสูติและทรงแสวงหา ทางที่จะได้ทรงตรัสรู้หนทางที่จะทรงสามารถแสดงธรรมโดยละเอียด เพื่อเกื้อกูล พุทธบริษัทให้เห็นประโยชน์ของกุศล และให้เห็นโทษของอกุศล

ไม่ทราบว่าร้อมที่จะเป็นผู้ว่าง่ายหรือยัง เมื่อคิดถึงพระมหากุณาคุณ

สำหรับเรื่องของการเป็นผู้ว่าง่าย เป็นเรื่องละเอียดที่จะต้องพิจารณาว่า การ ที่จะเป็นผู้ว่าง่ายนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งข้อความใน *มังคลัตถทีปนี* มีโดยละเอียดในเรื่อง ของความเป็นผู้ว่าง่าย เริ่มตั้งแต่แม้ในเรื่องของการขัดคอ นี่คือความละเอียดของ ชีวิตประจำวันจริง ๆ ที่จะเป็นผู้ว่าง่าย หรือผู้ว่ายาก

ข้อความมีว่า

ผู้ถือแหมไปจากการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คือ กรรมอันเป็นข้าศึกต่อ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนั้นนั่นแล คือ ความปฏิบัติชั่ว เป็นที่พอใจ เป็นที่ ปราบปรามของบุคคลนั้น เหตุอันผู้นั้นเชื่อว่ามีคุณอันดีในการขัดคอ

เรื่องเล็กไหม เรื่องขัดคอ ดูเป็นเรื่องธรรมดาในชีวิตประจำวัน ซึ่งดูเหมือนว่า ถ้าไม่เห็นด้วยก็น่าจะขัดคอได้ แต่ตามความเป็นจริง ขอให้พิจารณาถึงใจของคน ที่ ขัดคอ ถ้าเป็นผู้ที่มีเหตุผลและต้องการที่จะแสดงเหตุผล ก็รอเวลาที่สมควร ทั้งกาล ทั้งสถานที่ ทั้งบุคคล เพื่อจะได้ชี้แจงด้วยความเมตตาที่จะให้บุคคลนั้นได้พิจารณา ในเหตุในผล อย่างนั้นก็ไม่เชื่อว่าเป็นการขัดคอ

แต่บุคคลใดก็ตามที่ชอบขัดคอและกล่าวว่าคนอื่นพุดผิด ไม่ฟังคำของคนอื่นเลย หรือถึงแม้จะฟัง ก็ไม่พิจารณา แต่คัดค้านทันทีว่า คนอื่นผิด ตนเองถูก แม้ในการกล่าวธรรม ก็เป็นผู้ที่ ถือแถมไปจากการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

เล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างนี้ เป็นเครื่องส่งไปถึงจิตของแต่ละบุคคล ซึ่งจะต้องพิจารณาในเหตุในผลจริง ๆ

ข้อความต่อไปมีว่า

ในบุคคลผู้ยินดีในการขัดคอนั้น ก็บุคคลผู้เป็นเช่นนี้ ย่อมเป็นผู้เว้นจากความเอื้อเฟื้อและความเคารพในระเบียบแห่งศาสนาอันเป็นโอวาท และในผู้สั่งสอน เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ผู้ไม่เอื้อเฟื้อ

คือ ไม่ใช่ผู้ที่ใจกว้าง ที่คิดจะทำประโยชน์แก่บุคคลอื่น เพียงแต่เป็นผู้ต้องการที่จะถูก และไม่ต้องการให้บุคคลอื่นถูก

สองบทว่า ตัสสะ กัมมัง ความว่า เจตนาอันเป็นไปด้วยอำนาจความไม่เอื้อเฟื้อของบุคคลผู้ว่ายากนี้ ชื่อว่าโทวจัสสัง

สองบทว่า ตัสสะ ภาโว คือ ความมีกรรมของบุคคลผู้ว่ายากตามที่กล่าวแล้วนั้น ชื่อว่าโทวจัสสตา เพราะเหตุนี้แน่แท้ ท่านจึงกล่าวว่า ความเป็นผู้ว่ายากนั้น โดยเนื้อความก็คือสังขารขันธ์ ก็ท่านกล่าวอย่างนั้น เพราะความที่สังขารขันธ์มีเจตนาเป็นประธาน

ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลใด ๆ ทั้งสิ้น แม้แต่เรื่องของการเป็นผู้ว่ายาก การเป็นผู้ว่าง่าย หรือการขัดคอ ก็เป็นสังขารขันธ์ซึ่งมีเจตนาเป็นประธาน

ทั้งหมดนี้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเพื่อใคร สำหรับใคร ดูเหมือนเล็ก ๆ น้อย ๆ จริง ๆ แต่ถ้าเป็นประโยชน์ที่จะพิจารณา ก็จะเกื้อกูลแก่ผู้ที่อาจจะเข้าใจในความละเอียดและเห็นประโยชน์ของธรรมที่ละเอียดได้

๑๖๑๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๐

ถ. ขันติเมื่อเทียบกับกุศลสาธารณเจตสิก จะตรงกับอโทสเจตสิกใหม่

ส. เป็นลักษณะของอโทสเจตสิก

ถ. ขันติ องค์ธรรม คือ อโทสเจตสิก แต่โสวัจจสตา ...

ส. ความว่าง่าย หรือความว่ยาก เป็นสังขารขันธ์ ไม่จำเป็นต้องชี้เจาะจงลงไป เรื่องของสภาพธรรมไม่จำเป็นต้องกล่าวว่าเป็นเจตสิกนั้น เป็นเจตสิกนี้ แต่สภาพธรรมทั้งหลายต้องอาศัยกันเกิดขึ้นเป็นไป แล้วแต่ว่าจะมีอะไรเป็นประธาน อาจจะมีเจตนาเป็นประธาน หรืออาจจะมีอโทสเป็นประธาน แล้วแต่เหตุการณ์ แล้วแต่ขณะจิต

ถ. การที่เราจะมีอโทสเจตสิก คือ มีขันติที่ดี มีโสวัจจสตาก็ดี ถ้ายังไม่เข้าใจธรรม หรือยังไม่เห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นเป็นธรรม ยังคิดว่า เราไม่พอใจ เราพอใจ เราโกรธ เราเกลียด อะไรอย่างนี้ ยังเป็นเราอยู่ตลอด ความเป็นผู้มีขันติที่ดี เป็นผู้ว่าง่ายที่ดี รู้สึกว่าจะห่างไกลมาก

ส. เป็นเรื่องยาก ธรรมทั้งหลายต้องเป็นสังขารขันธ์ที่จะปรุงแต่งจริง ๆ เพราะว่าบางท่านอาจจะศึกษาปรมัตถธรรมคืออภิธรรมมาก มีความเข้าใจเรื่องจิต มีความเข้าใจเรื่องเจตสิก มีความเข้าใจเรื่องรูป แต่ลืมจุดประสงค์ของการศึกษาว่า เพื่อขัดเกลากิเลส เพราะฉะนั้น ถึงแม้จะมีความรู้ในลักษณะของสภาพธรรมโดยดำรา โดยการพิจารณาว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่ขาดจุดประสงค์ที่จะขัดเกลากิเลส จึงยังเป็นผู้ที่ว่ยากก็ได้

เพราะฉะนั้น ต้องพร้อมกัน ที่จะเป็สังขารขันธ์ ที่จะปรุงแต่งทั้งในเรื่องของการรู้ประโยชน์ของการฟังพระธรรมด้วย และไม่ลืมที่จะเตือนตัวเองว่า ถ้ามีความรู้มาก เรื่องจิต เรื่องเจตสิก เรื่องรูป เรื่องปรมัตถธรรม เรื่องปัจจัย เรื่องทุกอย่าง แต่ถ้าไม่

น้อมประพฤติปฏิบัติธรรม แม้เพียงในเรื่องความอดทน ก็เป็นผู้ที่ไม่ได้รับประโยชน์จากพระธรรม เป็นโมฆบุรุษ

ผู้ฟัง เรื่องขันติ ความอดทน ในชีวิตประจำวัน อาจารย์ถามว่า พร้อมหรือยังที่จะทนต่อคำพูดของผู้ที่เสมอกัน ผู้ที่เหนือกว่า หรือผู้ที่ด้อยกว่าเรา เป็นความจริงจริง ๆ ผู้ที่ด้อยกว่าอย่าว่าแต่มาว่าเลย เพียงแต่พูดจาเทียบเสมอ ก็โดนตวาดแล้ว

ต้องถามตัวเองว่า เราพร้อมหรือยัง เราพร้อมหรือยัง ผมว่าดี ถ้าเราได้ตั้งหลักไว้ก่อน ดีกว่าไม่มีคำนี้อยู่เลย เราพร้อมหรือยัง เราพร้อมแล้วหรือยังที่จะมีขันติและเป็นผู้ว่าง่ายด้วย ผมรู้สึกซาบซึ้งคำสอนนี้จริง ๆ

ส. ขอให้เริ่มด้วยความเป็นผู้ว่าง่าย นี่คือจุดเริ่มต้น และต่อจากนั้นต้องเป็นผู้ที่ไม่มีอาการผิดแปลกต่อการกระทำทางกายและวาจาของคนอื่น เป็นประหนึ่งว่าไม่ได้ยิน และเป็นประหนึ่งว่าไม่เห็นวาจาและการกระทำนั้น ๆ

ถ. ขันติต้องมีเป็นกองทัพ ไซ้ใหม่ แต่บางครั้งก็ทนได้ บางครั้งก็ทนไม่ได้

ส. และคิดว่า จะพยายามทนให้มากขึ้นไหม

ถ. ผู้ที่มีขันติบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ พอจะบรรลุได้บ้างไหม

ส. ผู้ที่มีขันติบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ ย่อมรู้ว่า กาลไหนไม่มีขันติ กาลไหนมีขันติ กาลไหนอธรรมชนะ

ถ. ในขณะที่กุศลเกิด ขณะนั้นอโทสะ ความไม่โกรธก็มี

ส. ทุกคนคงจะทราบ ว่า ผู้ที่ไม่โกรธ คือ พระอนาคามีบุคคล เพราะว่าท่านดับอนุสัยกิเลสคือปฏิกุณฺณุสยได้แล้ว เพราะฉะนั้น ผู้ที่ยังไม่ได้เป็นแม้พระอริยบุคคล เรื่องโกรธก็เป็นเรื่องธรรมดา ไม่ใช่เป็นเรื่องแปลกประหลาด แต่อย่าผูกโกรธ เรื่องไม่ชอบเป็นเรื่องธรรมดา ไม่ชอบอย่างนั้น ไม่ชอบอย่างนี้ ไม่ชอบการกระทำหรือคำพูดอย่างนั้นอย่างนี้ แต่อย่าให้ถึงกับเกลียด เพราะว่ามันเป็นความลึกของกิเลสซึ่งสะสมมามากที่แสดงออก เพราะฉะนั้น ถ้าไม่รู้จักตัวเองตามความเป็นจริง ไม่มีเหตุการณ์ที่จะทำให้ลักษณะอาการของอกุศลขึ้นต่าง ๆ นั้นปรากฏ ก็ย่อมจะไม่รู้จักตัวเองว่า มีอกุศลมากมายหนาแน่นแค่ไหน

ถ้าเป็นผู้ที่โกรธ แต่ไม่พยายาม อภัยได้ และไม่ผูกโกรธ ก็เป็นเรื่องธรรมดา ไม่ใช่เป็นเรื่องของผู้ที่ว่ายาก แต่ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ยอมอภัย และยังพอใจที่จะโกรธอยู่ เป็นผู้ที่ไม่ยอมประพฤติปฏิบัติธรรม นั่นคือผู้ที่ว่ายาก

สำหรับลักษณะของผู้ว่าง่าย ควรที่จะได้พิจารณาว่าเป็นอย่างไร

ลักษณะของผู้ว่าง่าย คือ การว่ากล่าวได้ง่ายในบุคคลผู้รับโดยเบื่องาน

หมายความว่า รับคำว่าการด้วยความสะดวก

ผู้ยินดีในการคล้อยตาม (ตามพระธรรมที่ได้ฟัง) เป็นไปกับด้วยความเอื้อเฟื้อ น้อมมืออยู่ เหตุนี้ บุคคลนั้นชื่อว่าผู้ว่าง่าย

ความเป็นผู้ว่าง่ายนั้น ท่านกล่าวว่า เป็นธรรมกระทำที่พึง

สำคัญไหม ถ้ายังเป็นผู้ว่ายากอยู่ จะไม่สามารถมีธรรมที่จะเป็นที่พึ่งได้เลย แต่เมื่อเริ่มเป็นผู้ว่าง่าย ท่านกล่าวว่า ความเป็นผู้ว่าง่ายนั้น เป็นธรรมกระทำที่พึง

ข้อความต่อไปอธิบายว่า

บทว่า สุวจิ ความว่า ผู้ที่ผู้อื่นฟังว่ากล่าว คือ ฟังพร่ำสอนได้โดยง่าย

ถ้าสอนใครแล้ว คนนั้นไม่ยอมที่จะปฏิบัติตาม คนสอนก็เหนื่อย และในยุคนี สมัยนี้เมื่อพระพุทธศาสนาได้ล่วงเลยมาจนถึง ๒,๕๐๐ กว่าปี ซึ่งก็นับได้ว่าเป็นกึ่งพุทธกาล เพราะฉะนั้น พระธรรมคำสอนที่สมบูรณ์ในเหตุผลก็จะรุ่งเรืองอยู่เพียงชั่วระยะหนึ่ง ต่อจากนั้นก็ถึงกาลที่จะค่อย ๆ เสื่อมไป จนกระทั่งสูญไปในที่สุด

สำหรับในยุคนีซึ่งเป็นกึ่งพุทธกาล สิ่งที่น่าจะท้อใจมีอยู่ประการหนึ่ง คือ มีผู้ที่สนใจฟังและศึกษาพระธรรมมากพอสมควร แต่ผู้ที่ไม่ยอมประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมที่ได้ฟังนั้น ควรจะมีจำนวนเท่ากับผู้ที่สนใจศึกษาด้วย แต่ไม่ใช่กาลสมัย เพราะฉะนั้น แต่ละท่านต้องเป็นผู้ที่ละเอียดจริง ๆ ที่จะต้องประคับประคองตนเอง ให้เป็นผู้ที่ทั้งศึกษาและน้อมประพฤติปฏิบัติตามด้วย มิฉะนั้นแล้วจะมีแต่บุคคลที่สนใจในการศึกษา แต่เป็นผู้ที่ว่ายาก ไม่น้อมประพฤติปฏิบัติตาม แต่ถึงอย่างไรก็ตาม

หวังว่าทุกท่านที่จะถือกุศลสหายธรรมคงไม่เป็นผู้ที่ท้อใจ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ว่ายากหรือว่ายาง่าย พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ ก็เป็นสิ่งเดียวที่บุคคลทั้งหลายจะพึงได้

ข้อความต่อไปมีว่า

บทว่า ขโม คือ ผู้อดทน ความว่า ถูกเขากล่าวด้วยคำหนัก หยาบคาย กล้าแข็ง ก็ทนได้ คือ ไม่โกรธ

อย่างเพียงฟัง น้อมประพฤติปฏิบัติตามด้วย วันนี้อย่างไม่ได้ แต่ก็เห็นประโยชน์ และรู้ว่า ผู้อดทน คือ ถูกเขากล่าวด้วยคำหนัก หยาบคาย กล้าแข็ง ก็ทนได้ คือ ไม่โกรธ

ไม่กระทำเหมือนบุคคลบางคนผู้อันเขาสั่งสอนอยู่ ย่อมรับโดยข้างซ้าย (คือ ด้วยความไม่เคารพ) คือ ย่อมได้เถียงหรือไม่ฟัง เดินไปเสีย

แต่ผู้ที่ว่ายาง่ายจะทำตรงกันข้าม คือ

กล่าวว่า ท่านขอรับ ขอท่านจงว่ากล่าว จงพรั้มสอนเถิด เมื่อพวกท่านไม่ว่ากล่าว คนอื่นใครเล่าจะว่ากล่าว ดังนี้ ชื่อว่ารับข้างขวา (คือ รับด้วยความเคารพ)

มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ अनुमानสูตร ข้อ ๒๒๑ มีข้อความว่า

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง ท่านพระมหาโมคคัลลานะพำนักอยู่ ณ เภสภพาววัน อันเป็นสถานที่ให้อภัยแก่เนื้อ ตำบลสูงสูมคาริระ ภาคคชนบท ณ ที่นั้นแล ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวกับภิกษุทั้งหลายว่า

ท่านผู้มีอายุ ถ้าแม้ภิกษุพิจารณาไว้ว่า ขอท่านจงว่ากล่าวข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเป็นผู้ควรที่ท่านจะว่ากล่าวได้ แต่ว่าภิกษุนั้นเป็นคนว่ายาก ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก เป็นผู้ไม่อดทน ไม่รับคำพรั้มสอนโดยเคารพ เมื่อเป็นเช่นนี้เพื่อนพรหมจรรย์ต่างไม่สำคัญภิกษุนั้นว่า ควรว่ากล่าว ควรพรั้มสอน ทั้งไม่สำคัญ

ความคุ้นเคยอันบุคคลควรถึงในบุคคลนั้น ท่านผู้มีอายุ ก็ธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก เป็นไฉน

การที่จะรู้สึกตัวว่าเป็นคนว่ายาก ต้องรู้ถึงเหตุที่ทำให้เป็นคนว่ายาก จึงจะแก้เหตุที่ทำให้เป็นว่ายากได้ เพราะแม้จะเป็นคนว่ายากก็ต้องมีเหตุ ถ้าไม่มีเหตุก็ไม่เป็นคนว่ายากเลย และเมื่อไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นเหตุที่ทำให้เป็นคนว่ายาก ก็ไม่สามารถแก้เหตุที่ทำให้เป็นคนว่ายากได้

ท่านพระมหาโมคคัลลานะกล่าวว่า

ก็ธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายากเป็นไฉน ดูกร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีความปรารถนาลามก ลุอำนาจแห่งความปรารถนาลามก แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีความปรารถนาลามก ลุอำนาจแห่งความปรารถนาลามก นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก

ความปรารถนาชั่ว ความปรารถนาลามก ยศ สรรเสริญ สุข สักการะ บางคนแม้แต่เพียงคำชมก็ปรารถนา ก็เป็นสิ่งที่ทำให้เป็นผู้ที่ว่ายากได้

๒. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ยกตนข่มผู้อื่น แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ยกตนข่มผู้อื่น นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก

ถ้าเห็นคนอื่นเลวมาก ชั่วมาก หรืออะไรอย่างนี้ ขอให้พิจารณาดูว่าเป็นความเห็นที่ตรงทั้งหมด ถูกทั้งหมด หรือว่าไม่ตรง ไม่ถูก แต่เป็นความคิดเห็นของตนเอง เพราะว่าบางคนพิจารณาคน ได้ยินชื่อบุคคลนั้นก็รู้สึกว่าจะเป็นคนที่มีอกุศลทั้งหมด หรือได้ยินชื่อบุคคลนี้ก็คิดว่า ต้องเป็นผู้ที่มีกุศลทั้งหมด แต่ความจริงไม่ว่าใคร นอกจากพระอรหันต์ มีทั้งกุศลและอกุศล แม้แต่พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ก็ยังมีอกุศล ด้วยเหตุนี้สังฆรัตนะจึงหมายความว่าถึงโลกุตตรบุคคล คือ โลกุตตรกุศลจิต ๔ และโลกุตตรผลจิต ๔

ถ้าเป็นพระโสดาบันก็ยังมีกิเลส และกิเลสของพระโสดาบันก็ไม่เปลี่ยน พระโสดาบันซึ่งโกรธ ขณะนั้นก็เป็นโทสะ เป็นอกุศล ไม่ใช่เป็นกุศล เพราะฉะนั้น จะต้องเป็นผู้ที่ตรงในการพิจารณาเหตุการณ์ ในการพิจารณาสภาพธรรม แต่ไม่ใช่ พิจารณามโนคติ มิฉะนั้นจะทำให้เป็นผู้ที่ยกตนข่มผู้อื่น โดยการที่เห็นแต่อกุศลของ คนอื่น ลืมอกุศลของตนเอง และถ้าจะเป็นประโยชน์จริง ๆ ขณะที่เห็นอกุศลของคนอื่น ควรคิดว่าเราเป็นอย่างนั้นด้วยหรือเปล่า ถ้าเราเป็นก็หมายความว่า มีสิ่งที่จะต้อง ละคลายให้เบาบางลง

๓. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนมักโกรธ อันความโกรธครอบงำแล้ว แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนมักโกรธอันความโกรธครอบงำแล้ว นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคน ว่ายาก

๔. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนมักโกรธ ผู้โกรธ เพราะความโกรธเป็นเหตุ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนมักโกรธผู้โกรธเพราะความโกรธเป็นเหตุ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็น คนว่ายาก

โกรธและยังไม่ลืม เพราะฉะนั้น เมื่อผู้โกรธอีกก็แสดงให้เห็นว่า ยังเป็นคน ว่ายาก ที่ยังไม่เห็นโทษของความโกรธ

๕. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนมักโกรธ มักระแวงจัดเพราะความโกรธเป็น เหตุ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนมักโกรธ มักระแวงจัดเพราะความโกรธเป็นเหตุ นี่ก็เป็นธรรม ที่ทำให้เป็นคนว่ายาก

มีท่านผู้หนึ่งท่านเป็นผู้ที่อ่อนน้อมมาก ท่านเรียกบุคคลอื่นด้วยความเคารพ บางครั้งท่านก็ใช้คำว่า ท่าน แต่ผู้ที่ได้ฟังก็โกรธ ซึ่งไม่น่าจะโกรธเลย ตรงกับข้อ ๕. ที่ว่า อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนมักโกรธ มักระแวงจัดเพราะความโกรธเป็นเหตุ เวลาที่คนอื่นเรียกว่า ท่าน ทำไมต้องโกรธด้วย ก็เพราะระแวงจัดคิดว่าเป็นการประชด หรือคิดว่าเป็นอะไรก็ตามแต่ด้วยอกุศลจิต

เพราะฉะนั้น แม้คำพูดดี แต่ถ้าคนฟังฟังด้วยความระแวงและเข้าใจผิด ขณะนั้นก็เป็นอกุศลจิต เป็นผู้ว่ายาก เพราะถ้าเป็นผู้ว่าง่าย ก็พร้อมจะเห็นกุศลของ

คนอื่น เห็นความอ่อนน้อมถ่อมตนของผู้เรียก และอนุโมทนา ไม่ใช่เห็นว่า ไม่สมควรจะเรียกอย่างนั้นด้วยความระแวง

เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นถึงสภาพของจิตที่ต่างกัน ซึ่งควรจะได้พิจารณา

๖. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนมักโกรธ เปล่งวาจาเกลียดต่อความโกรธ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนมักโกรธ เปล่งวาจาเกลียดต่อความโกรธ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก

ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของโทสะทั้งนั้นที่ทำให้เป็นคนว่ายาก เพราะในขณะนั้น เป็นจิตที่หยาบกระด้าง

๗. อีกประการหนึ่ง ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับโต้เถียงโจทก์ แม้ข้อที่ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้องกลับโต้เถียงโจทก์ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก

โต้เถียงได้ไหม หรือว่าอดทน ชี้แจง แสดงเหตุผล นี่ก็เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณา

๘. อีกประการหนึ่ง ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับรุกรานโจทก์ แม้ข้อที่ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้องกลับรุกรานโจทก์ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก

๙. อีกประการหนึ่ง ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับปรัปรัโจทก์ แม้ข้อที่ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้องกลับปรัปรัโจทก์ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก

เวลาที่มีคดี จะเห็นได้ว่า กระทำความเป็นผู้ว่ายากอย่างนี้หรือเปล่า แทนที่จะอธิบาย ถ้ามีการเข้าใจผิดเกิดขึ้นก็พยายามให้เป็นการเข้าใจถูก แต่กลับโต้เถียง กลับรุกราน หรือกลับปรัปรั นี่เป็นลักษณะของผู้ว่ายาก

๑๐. อีกประการหนึ่ง ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับเอาเรื่องอื่นมากลบเกลื่อน พูदनอกเรื่อง แสดงความโกรธ ความมุ่งร้าย และความไม่เชื่อฟังให้ปรากฏ แม้ข้อที่ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้องกลับเอาเรื่องอื่นมากลบเกลื่อน พูदनอกเรื่องแสดงความโกรธ ความมุ่งร้าย และความไม่เชื่อฟังให้ปรากฏ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก

๑๑. อีกประการหนึ่ง ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ไม่พอใจตอบใน
ความประพฤติ แม้ข้อที่ภิกษุถูกภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้องไม่พอใจตอบในความประพฤติ
นี้ก็เป็นธรรมที่ทำให้คนว่ายาก

๑๖๑๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๓๐

๑๒. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนลบหลู่ดีเสมอ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนลบหลู่ดีเสมอ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก

๑๓. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนริษยา เป็นคนตระหนี่ แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนริษยา เป็นคนตระหนี่ นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก

๑๔. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนโอ้อวด เจ้ามายา แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนโอ้อวด เจ้ามายา นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก

๑๕. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนกระด้าง ดุหมั่นผู้อื่น แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนกระด้าง ดุหมั่นผู้อื่น นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก

๑๖. อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นคนถือแต่ความเห็นของตน ถือรั้น ถอนได้ยาก แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคนถือแต่ความเห็นของตน ถือรั้น ถอนได้ยาก นี่ก็เป็นธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก

ท่านผู้มีอายุ ธรรมเหล่านี้เรียกว่า ธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก

ถ้าเกิดว่ายากขึ้นมาจะไม่ใช่เพราะเหตุ ๑๖ ประการนี้ได้ไหม และนั่นจะเรียกว่าเข้าข้างตัวเองได้ไหม ทั้ง ๆ ที่ว่ายาก ก็ยังไม่ยอมรับว่าเป็นเพราะเหตุหนึ่งเหตุใดใน ๑๖ เหตุนี้

เพราะฉะนั้น ความเป็นผู้ว่าง่าย ต้องเป็นผู้ที่ตรง และพิจารณาในเหตุในผลจริง ๆ นี่คือผู้ที่แม้ว่าจะปวารณาให้คนอื่นว่ากล่าว แต่ตามความเป็นจริงกลับเป็นผู้ที่ว่าง่าย แต่สำหรับผู้ว่าง่าย แม้ว่าจะไม่ปวารณาก็ เป็นผู้ทอดทนรับคำพรั่าสอนโดยเคารพ เมื่อเป็นเช่นนี้ เพื่อนพรหมจรรย์ต่างสำคัญภิกษุนั้นว่า ควรว่ากล่าวได้ ควรพรั่าสอนได้ ทั้งสำคัญว่า ควรถึงความคุ้นเคยในบุคคลนั้นได้

และเมื่อท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย ๑๖ ประการ ซึ่งตรงกันข้ามกับธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก ๑๖ ประการแล้ว ท่านได้กล่าวต่อไปว่า

ท่านผู้มีอายุในธรรมทั้ง ๑๖ ข้อนั้น ภิกษุพึงเทียบเคียงตนด้วยตนเองอย่างนี้ว่า บุคคลที่มีความปรารถนาลามก ลุอำนาจแห่งความปรารถนาลามก หาเป็นที่รักใคร่พอใจของเราไม่ ก็หากเราจะพึงเป็นคนมีความปรารถนาลามก ลุอำนาจแห่งความปรารถนาลามกบ้างแล้ว เราคงไม่เป็นที่รักใคร่พอใจของคนอื่น ภิกษุรู้้อย่างนี้ พึงยังความคิดให้เกิดขึ้นว่า เราจักไม่เป็นคนมีความปรารถนาลามก ไม่ลุอำนาจแห่งความปรารถนาลามก

นี่คือ **อนุমানสูตร** สูตรที่เทียบเคียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นกับตนเองและเกิดขึ้นกับบุคคลอื่น ในเมื่อไม่พอใจในความปรารถนาลามกของบุคคลอื่น ถ้าตนเองมีความปรารถนาลามกอย่างนั้น ก็ต้องไม่เป็นที่พอใจของคนอื่นด้วย เมื่อรู้้อย่างนี้ พึงยังความคิดให้เกิดขึ้นว่า เราจักไม่เป็นคนมีความปรารถนาลามก ไม่ลุอำนาจแห่งความปรารถนาลามก แสดงว่าไม่ใช่เห็นแต่อกุศลของคนอื่น แต่ต้องพิจารณาถึงจิตของตนเองด้วย

ข้อความต่อไป ท่านพระมหาโมคคัลลานะกล่าวว่า

ถึงบุคคลที่ยกตนข่มผู้อื่น ก็หาเป็นที่รักใคร่พอใจของเราไม่ ก็หากเราจะพึงเป็นคนยกตนข่มผู้อื่นบ้างแล้ว เราคงไม่เป็นที่รักใคร่พอใจของคนอื่น ภิกษุรู้้อย่างนี้ พึงยังความคิดให้เกิดขึ้นว่า เราจักไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น

ถึงบุคคลที่เป็นคนมักโกรธ อันความโกรธครอบงำ ก็หาเป็นที่รักใคร่พอใจของเราไม่ ก็หากเราจะพึงเป็นคนมักโกรธ อันความโกรธครอบงำบ้างแล้ว เราคงไม่เป็นที่รักใคร่พอใจของคนอื่น ภิกษุรู้้อย่างนี้ พึงยังความคิดให้เกิดขึ้นว่า จักไม่เป็นคนมักโกรธ ไม่ให้ความโกรธครอบงำ

สำหรับประการต่อไปอีก ๑๓ ประการ ก็โดยนัยเดียวกัน คือ ตลอดไปจนถึง

บุคคลที่เป็นคนกระด้าง ดูหมิ่นผู้อื่น นี่ก็หาเป็นที่รักใคร่พอใจของเราไม่ ก็หากเราจะพึงเป็นคนกระด้าง ดูหมิ่นผู้อื่นบ้างเล่า เราคงไม่เป็นที่รักใคร่พอใจของคนอื่น ภิกษุรู้้อย่างนี้ พึงยังความคิดให้เกิดขึ้นว่า เราจักไม่เป็นคนกระด้าง ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น ถึงบุคคลที่ถือแต่ความเห็นของตน ถือรั้น ถอนได้ยาก ก็หาได้เป็นที่รักใคร่พอใจของเราไม่ ก็หากเราจะพึงเป็นคนถือแต่ความเห็นของตน ถือรั้น ถอนได้ยาก บ้างเล่า เราคงไม่เป็นที่รักใคร่พอใจของคนอื่น ภิกษุรู้้อย่างนี้ พึงยังความคิดให้เกิดขึ้นว่า เราจักไม่เป็นคนถือแต่ความเห็นของตน ไม่ถือรั้น ถอนได้ง่าย ดังนี้

ไม่ควรที่จะให้ท่านพระมหาโมคคัลลานะเหนื่อยเปล่าอีกเหมือนกัน ถ้ายังคงเป็นผู้ที่ว่ายากอีกต่อไป

ข้อความต่อไป ท่านพระมหาโมคคัลลานะกล่าวว่า

ในธรรมทั้ง ๑๖ ข้อนั้น ภิกษุพึงพิจารณาตนด้วยตนเองอย่างนี้ว่า เราเป็นคนมีความปรารถนาลามก ลุอำนาจแห่งความปรารถนาลามกหรือไม่ หากพิจารณารู้้อย่างนี้ว่า เราเป็นคนมีความปรารถนาลามก ลุอำนาจแห่งความปรารถนาลามกจริง ก็ควรพยายามเพื่อที่จะละอกุศลธรรมอันชั่วช้านั้นเสีย

ทุกคนรู้ ไซ้ใหม่ ยังมีอกุศล เพราะฉะนั้น ก็ควรพยายามที่จะละอกุศลธรรมอันชั่วช้านั้นเสีย

หากพิจารณารู้้อย่างนี้ว่า เราไม่ใช่คนมีความปรารถนาลามก ไม่ลุอำนาจแห่งความปรารถนาลามก ภิกษุนั้นพึงอยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้นทีเดียว หมั่นศึกษาทั้งกลางวันกลางคืนในกุศลธรรมทั้งหลาย

ก็ยังไม่จบ จนกว่าจะเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญาถึงความเป็นพระอรหันต์

ตอนสุดท้ายท่านพระมหาโมคคัลลานะกล่าวว่า

หากภิกษุพิจารณาอยู่ เห็นชัดอกุศลธรรมอันชั่วช้าเหล่านี้ทั้งหมดที่ยังละไม่ได้ในตน ภิกษุนั้นก็ควรพยายามเพื่อที่จะละอกุศลธรรมอันชั่วช้าเหล่านั้นเสียทั้งหมด หากพิจารณาอยู่ เห็นชัดอกุศลธรรมอันชั่วช้าทั้งหมดเหล่านี้ที่ละได้แล้วในตน ภิกษุนั้น

พึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์นั้นทีเดียว หมั่นศึกษาทั้งกลางวันกลางคืนในกุศลธรรมทั้งหลาย

ท่านผู้มีอายุ อุปมาเหมือนสตรีหรือบุรุษรุ่นกำดัด ชอบโอ้อ่า ส่องดูเงาหน้าของตนในกระจกเงา หรือในภาชนะน้ำใสสะอาดบริสุทธิ์ ถ้าเห็นรูลีหรือมลทินบนใบหน้านั้น ย่อมพยายามที่จะให้รูลีหรือมลทินนั้นหายไป หากไม่เห็นรูลีหรือมลทินบนใบหน้า ก็จะมีสติพอใจว่า ช่างเป็นลาภของเรา ใบหน้าของเราบริสุทธิ์สะอาดดังนี้ ฉันทใด แม้ภิกษุหากพิจารณาอยู่ เห็นชัดอกุศลธรรมอันชั่วช้าเหล่านี้ทั้งหมดที่ยังละไม่ได้ในตน ภิกษุนั้นก็ควรพยายามเพื่อที่จะละอกุศลธรรมอันชั่วช้าเหล่านั้นเสียทั้งหมด แต่ถ้าเมื่อพิจารณาอยู่ เห็นชัดอกุศลธรรมอันชั่วช้าเหล่านี้ที่ละได้แล้วในตน ภิกษุนั้นพึงอยู่ด้วยปีติและปราโมทย์นั้นทีเดียว หมั่นศึกษาทั้งกลางวันกลางคืนในกุศลธรรมทั้งหลาย ฉันทนั้น นั่นแล

นี่คือความเป็นผู้ไม่ประมาท เพราะเห็นว่าตราบใดที่ยังมีอกุศลธรรมอยู่ก็ต้องเจริญกุศลทุกประการเพื่อที่จะละอกุศลธรรมนั้น

ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้กล่าวภาษิตดังนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจชื่นชมยินดีภาษิตของท่านพระมหาโมคคัลลานะแล้วแล

จบ อนุমানสูตรที่ ๕

ใครชื่นชมบ้าง ข้อความอย่างเดียวกัน และที่ควรจะได้พิจารณาต่อไป คือจะเพียงชื่นชมเท่านั้นหรือ หรือว่า ควรพยายามเพื่อที่จะละอกุศลธรรมอันชั่วช้าเหล่านั้นเสียทั้งหมด

นี่เป็นข้อพิสูจน์ที่จะเข้าใจคำว่า โยนิโสมนสิการ หรือ อโยนิโสมนสิการ ไม่ใช่รู้จักเพียงคำจำกัดความ แต่รู้จักสภาพลักษณะที่เป็นการพิจารณาในเหตุผลที่ถูกต้องแบบคาย ตามความเป็นจริง

ข้อความตอนท้ายของ **อรรถกถาอนุমানสูตร** มีว่า

ท่านพระโบราณจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า

ภิกษุฟังพิจารณาเรื่องการเป็นผู้ว่าง่าย ที่เพียรละอกุศลธรรมที่ยังละไม่ได้ คือ การเป็นผู้ว่ายาก เป็นต้น วันละ ๓ ครั้ง เข้า หลังอาหารกลางวัน และเย็น เมื่อไม่อาจที่จะพิจารณาถึงวันละ ๓ ครั้ง ก็ฟังพิจารณาเพียง ๒ ครั้ง แต่เมื่อไม่อาจที่จะถึงวันละ ๒ ครั้ง ก็ฟังพิจารณาเพียง ๑ ครั้งที่เหลือ (คือ ในตอนเย็นที่ว่าง) การไม่พิจารณาเลย ไม่สมควร ดังนี้

คือ เมื่อฟังแล้วก็มีผู้เตือนต่อว่า ควรพิจารณาวันละ ๓ ครั้ง ถ้าวันละ ๓ ครั้ง ไม่ได้ ก็ ๒ ครั้ง ถ้าธุระมากนัก วันละครั้งหนึ่งก็ยังมี

อรรถกถาอนุমানสูตร แสดงลักษณะของผู้ว่ายาก ที่จะทำให้รู้สึกตัวว่า เป็นผู้ว่ายากหรือไม่นั้น ข้อความตอนหนึ่งมีว่า

เมื่อมีผู้กล่าวเตือน ผู้ว่ายากก็จะพูดว่า พวกท่านว่ากล่าวผมเพราะเหตุใด

เหมือนกับว่าทำไมต้องมากล่าวเตือน

ผมย่อมรู้สิ่งที่ควรและไม่ควร ที่มีโทษและไม่มีโทษ เป็นประโยชน์และไม่ใช้ประโยชน์ของตนได้

แสดงว่าไม่พร้อมที่จะให้คนอื่นเตือน หรือไม่เห็นว่าตนเองนั้นสมควรที่ผู้อื่นจะเตือน เพราะว่าเป็นผู้ที่รู้สิ่งที่ควรและไม่ควร ที่มีโทษและไม่มีโทษ ที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์

และสำหรับเรื่องของความว่าง่าย มีความละเอียดอีกที่จะต้องพิจารณาว่า ว่าง่ายเพราะเหตุใด เนื่องจากว่าที่ว่าง่ายนั้น ยังต้องต่างกันเป็น ๒ จำพวก คือ

ถ้าว่าง่ายเพราะเหตุแห่งลาภสักการะ หรือเพราะเหตุแห่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า หาเป็นผู้ว่าง่ายไม่ คือ ถ้ามีสิ่งที่จะได้รับตอบแทนก็ว่าง่าย ทำตามทุกอย่าง อย่างนั้นไม่ชื่อว่าเป็นผู้ว่าง่าย แต่ผู้ใดสักการะจำเพาะพระธรรมอยู่ ทำความเคารพพระธรรมอยู่ นอบน้อมพระธรรมอยู่ ย่อมเป็นผู้ว่าง่าย ย่อมถึงความเป็นผู้ว่าง่าย พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุนี้ว่า

เป็นผู้ว่าง่าย ดังเช่นท่านพระราธเถระผู้บวชในสำนักของท่าน
พระสารีบุตรเถระ

ท่านพระราธอุปสมบทเมื่อแก่ ทั้ง ๆ ที่ท่านเป็นผู้อุปสมบทเมื่อแก่ ท่านก็เป็น
ผู้ว่าง่ายอย่างยิ่ง ขอให้คิดดูสำหรับผู้ที่มีวัยสูงแล้ว แต่ยังเป็นผู้ว่าง่าย ไม่ว่า
ท่านพระสารีบุตรซึ่งเป็นอุปัชฌาย์ของท่านจะโอวาท จะพรัจฉานอย่างไร เช่น สอนว่า
สิ่งนี้ท่านควรทำ สิ่งนี้ท่านไม่ควรทำ ท่านก็เป็นผู้ที่มีปกติรับคำพรัจฉานสอนของท่าน
พระสารีบุตรด้วยความเคารพ และผลของการเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย คือ เมื่อ
ท่านอุปสมบทแล้วไม่นาน ท่านก็บรรลุเป็นพระอรหันต์

นี่คือประโยชน์ของผู้ที่รับฟังพระธรรมด้วยความเคารพ ทำให้ท่านพระราธ
จากผู้ที่เป็นปุถุชน เมื่อได้รับฟังโอวาทและคำพรัจฉานสอนของท่านพระสารีบุตรผู้เป็น
พระอรหันต์ และท่านรับฟังและประพฤติปฏิบัติตามด้วยความเคารพ จนในที่สุด
สามารถที่จะดับกิเลสได้หมดสิ้นเช่นเดียวกับท่านพระสารีบุตร

นี่เป็นผลของการเป็นผู้ว่าง่าย เพราะฉะนั้น ท่านพระสารีบุตรก็ปลื้มใจ
ในการที่มีผู้รับคำพรัจฉานสอนด้วยความเคารพ และน้อมประพฤติปฏิบัติตามจนกระทั่ง
สามารถดับกิเลสเป็นพระอรหันต์ได้

ท่านพระสารีบุตรพาท่านพระราธไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค เมื่อถวายบังคม
พระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า

สารีบุตร อันเตวาสิกของเธอว่าง่ายแลหรือ

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า

พระเจ้าข้า เธอเป็นผู้ว่าง่ายเหลือเกิน เมื่อข้าพระองค์กล่าวโทษอะไร ๆ อยู่
ไม่เคยโกรธเลย

พระผู้มีพระภาคเมื่อจะทรงทำท่านพระราธเถระนั้นให้เป็นตัวอย่างแล้วตรัสสอน
ภิกษุทั้งหลาย จึงตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิกษุควรเป็นผู้ว่าง่ายเหมือนนราธ แม้ฉันเขาแสดง
โทษกล่าวสอนอยู่ ก็ไม่พึงโกรธ

เมื่อจะตรัสสอนโดยปริยายแก่อีก พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ก็ผู้ให้โอวาท ภิกษุควรเห็นเหมือนผู้บอกขุมทรัพย์ให้ และควรพิจารณาเสียทีเดียวว่า ท่านขอรับ ท่านตั้งอยู่ในตำแหน่งอาจารย์และพระอุปัชฌาย์ของผมนักกล่าวสอนอยู่ นับว่าทำกรรมใหญ่แล้ว ขอท่านฟังกล่าวสอนผมแม้อีก ดังนี้

นี่เป็นผู้ที่มองเห็นประโยชน์ของผู้ที่ชี้โทษของตนเองให้เห็นและได้เข้าใจ ซึ่งผู้ที่ฉลาดย่อมเป็นผู้ค้นหากุศลของคนอื่นเพื่อที่จะได้อนุโมทนา และค้นหาโทษของตนเองเพื่อที่จะได้ขัดเกลา แต่ถ้าตรงกันข้าม ก็ค้นหากุศลของตนเอง และค้นหาโทษของคนอื่น ซึ่งขณะที่ค้นหาโทษของคนอื่น อกุศลจิตก็เกิด ขณะที่ค้นหากุศลของตนเอง ก็อาจจะเกิดความทะนงตนหรือความสำคัญตนก็ได้

เพราะฉะนั้น โดยนัยกลับกัน ถ้าเป็นผู้ที่ฉลาดจริง ๆ ย่อมค้นหาโทษของตนเองว่ามีโทษอะไรบ้าง ซึ่งคนอื่นอาจจะไม่เห็น อาจจะไม่รู้ แต่ตนเองเท่านั้นที่รู้ดี และในขณะเดียวกัน ถ้ามีการเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น ก็หากุศลของคนอื่นเพื่อที่จะได้อนุโมทนา ถ้าเป็นอย่างนี้ทุกวัน ๆ กุศลจิตย่อมเจริญ เพราะว่าอนุโมทนาในกุศลของคนอื่น และเห็นโทษของตนเองว่าเป็นโทษ จะได้ขัดเกลา ละคลายโทษนั้นยิ่งขึ้น

ข้อความต่อไปมีว่า

คำว่า ก็เพื่อให้โอวาท ภิกษุควรเห็นเหมือนผู้บอกขุมทรัพย์ให้นั้น อธิบายว่าเหมือนคนเข้ญใจ

ซึ่งสิ่งที่คนเข้ญใจต้องการที่สุด คือ ทรัพย์ เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าผู้ใดจะว่ากล่าวสั่งสอน หรือถึงแม้ว่าจะถูกเย้ยย่นดี แต่ก็ให้ทรัพย์ โดยบอกขุมทรัพย์ให้ ผู้นั้นก็จิตใจที่ได้ทรัพย์ และจะไม่โกรธผู้ที่ว่ากล่าวเย้ยย่นดีแต่บอกขุมทรัพย์ให้ ฉันท

เมื่อบุคคลเห็นปานนั้น เห็นโทษอันไม่สมควรหรือความพลั้งพลาดแล้วบอกอยู่ ภิกษุไม่ควรทำความโกรธ ควรยินดีโดยแท้

นี่เป็นเรื่องของอโศกเจตสิกจริง ๆ ซึ่งเป็นทั้งความอดทน เป็นทั้งความเป็นผู้ว่าง่าย ซึ่งทำให้เป็นมงคลอันสูงสุด เพราะว่าเป็นเหตุให้กระทำกุศลยิ่ง ๆ ขึ้น

ถ้าเป็นผู้ที่ว่ายากหรือสอนยาก ย่อมจะไม่รับฟังคำสอน มีความขัดเคือง เมื่อโกรธแล้วก็ยอมห่างเหินไป หรืออาจจะจากไปตลอดชีวิต ซึ่งจะไม่เป็นเหตุให้ ละคลายกิเลส เพราะไม่ยอมที่จะรู้จักอกุศลของตนเอง และไม่เห็นความหวังดีของผู้ที่ กล่าวสอนหรือพรั่สอน

ใน **อนุমানสูตร** ท่านพระมหาโมคคัลลานะกล่าวกับภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุ นั้นเป็นคนว่ายาก ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก เป็นผู้ ไม่อดทน ไม่รับคำพรั่สอนโดยเคารพ เมื่อเป็นเช่นนี้เพื่อนพรหมจรรย์ต่างไม่สำคัญ ภิกษุ นั้นว่า ควรว่ากล่าว ควรพรั่สอน ทั้งไม่สำคัญความคุ่นเคย (คือ ความสนิทสนม) ความไว้วางใจในบุคคลนั้นได้

อะไรนิดอะไรหน่อยก็โกรธ ก็คงจะสนิทสนมคุ่นเคยกันได้อย่างไร เพราะไม่ทราบว่าจะพูดอย่างไร จะทำอย่างไร บุคคลผู้โกรธนั้นจึงจะไม่โกรธได้

นี่เป็นสิ่งที่แต่ละคนที่มีเพื่อนคงจะพิจารณาได้ว่า ได้ทำให้เพื่อนโกรธโดยไม่ตั้งใจเพราะไม่รู้จักอัธยาศัยวันหนึ่ง ๆ บ่อยไหม หรือเป็นคนทีโกรธคนอื่นง่าย ๆ ก็พิจารณาได้ว่า จะสนิทสนมคุ่นเคยกับใครก็คงจะลำบาก หรือเป็นไปได้ไม่นาน เพราะเดี๋ยวก็โกรธ ๆ ทำให้คนอื่นไม่สนใจที่จะสนิทสนมคุ่นเคยด้วย เพราะถ้าคุ่นเคยกับคนว่ายาก ก็มีแต่จะทำให้คนว่ายากนั้นโกรธขึ้น ๆ มากมายหลายเรื่อง ไม่รู้จบ เพราะฉะนั้น ถ้าใครที่ไม่เห็นความหวังดีต่อกัน ก็ยอมไม่คุ่นเคยกัน ไม่วางใจกัน และไม่สนิทสนมกันเป็นธรรมดา

บางท่านอาจจะเห็นว่า เรื่องของความว่าง่ายเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ความจริงแล้วขอให้ระลึกถึงความเป็นมงคลอันสูงสุด เพราะว่าทำให้เป็นผู้ที่มี ธรรมเป็นที่พึ่งสำหรับผู้ว่าง่าย

ข้อความตอนท้ายของ **มงคลคาถา** ข้อ ๔๔๘ มีว่า

เพราะฉะนั้น บุคคลเมื่อระลึกถึงสุคโตวาทนี้ พึงเป็นผู้ว่าง่ายเถิด ไม่พึงเป็น ผู้ว่ายาก

สุคติโหวาท คือ โหวาทของพระสุคต คือ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา-
สัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น ระลึกถึงว่า การเป็นผู้ว่าง่ายเป็นคำสอน เป็นพระธรรม
ที่พร่ำสอนของพระผู้มีพระภาคว่า พึงเป็นผู้ว่าง่ายเถิด ไม่พึงเป็นผู้ว่ายาก

อีกอย่างหนึ่ง บุคคลผู้มุ่งความตั้งมั่นแห่งพระศาสนา ก็พึงเป็นผู้ว่าง่ายโดยแท้
... ส่วนความเป็นผู้ว่ายาก ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมสูญ

หลายท่านเป็นห่วงเป็นกังวลเหลือเกินในการที่พระพุทธศาสนาจะค่อย ๆ
ลบเลือนเสื่อมสูญไป แต่ใครเป็นผู้ทำให้พระพุทธศาสนาเลือนเสื่อมสูญ ก็ต้องเป็น
เพราะผู้ที่ว่ายาก ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่ขัดเกลาจิตใจ เป็นผู้ที่ไม่สามารถรู้แจ้งพระนิพพานได้
เพราะฉะนั้น ศาสนาก็ย่อมจะเสื่อมสูญเมื่อไม่มีผู้ประพฤติปฏิบัติตามจนกระทั่ง
สามารถที่จะดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาจริง ๆ

๑๖๒๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๓๐

ท่านผู้ฟังที่เป็นห่วงความเสื่อมสูญของพระสัทธรรม ควรที่จะพิจารณาตั้งแต่ในขั้นของการฟังธรรมและการเป็นผู้วาง่าย เพราะการที่จะรักษาพระศาสนาไว้ได้ ต้องเริ่มจากบุคคลซึ่งเป็นผู้ฟังพระธรรม คนที่ไม่ฟังพระธรรมหรือไม่เข้าใจพระธรรม ไม่ใช่ผู้ที่จรร่างพระศาสนา แต่แม้กระนั้นในขณะที่ฟังพระธรรม จะดำรงพระสัทธรรมไว้ได้ ก็ต้องเป็นผู้ที่เข้าใจพระธรรมที่ได้ฟัง

อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต จตุตถปัณณาสก์ ข้อ ๑๕๔ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสัทธรรม ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไม่ฟังธรรม โดยเคารพ ๑ ไม่เล่าเรียนธรรมโดยเคารพ ๑ ไม่ทรงจำธรรมโดยเคารพ ๑ ไม่ใคร่ครวญอรรถแห่งธรรมที่ทรงจำไว้โดยเคารพ ๑ รู้ธรรมรู้ธรรมแล้วไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมโดยเคารพ ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสัทธรรม ฯ

ต้องเป็นผู้วาง่ายด้วยหรือเปล่า ที่จะเป็นผู้รักษาพระสัทธรรม เพราะว่าข้อความต่อไปโดยนัยตรงกันข้าม คือ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่นไม่ลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสัทธรรม ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมฟังธรรมโดยเคารพ ๑ เล่าเรียนธรรมโดยเคารพ ๑ ทรงจำธรรมโดยเคารพ ๑

ใคร่ครวญอรรถแห่งธรรมที่ทรงจำไว้โดยเคารพ ๑ รู้ธรรมรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควร
แก่ธรรมโดยเคารพ ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความตั้งมั่น
ไม่ลบลือนเสื่อมสูญแห่งสังขาร ๗

ไม่มีเรื่องการนุ่งขาวห่มขาว หรือให้ทำอย่างหนึ่งอย่างใดซึ่งไม่ใช่การพิจารณา
พระธรรมจนกระทั่งเข้าใจถูกต้อง

ถ. ขออาจารย์อธิบายคำว่า โดยเคารพ ทั้ง ๕ ประการนี้

ส. โดยการพิจารณาความถูกต้อง ไม่ถือความเห็นของตนเอง หรือไม่คิดว่า
เข้าใจในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ

อังกุตรนิกาย ปัญจกนิบาต จตุตถปัณณาสก สัทธรรมนิยามสูตรที่ ๓

ข้อ ๑๕๓ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ แม้ฟังสังขารอยู่
ก็เป็นผู้ไม่ควรเพื่อยังลงสู่นิยาม คือ ความถูกในกุศลธรรม

ขณะที่ฟัง แล้วแต่โยนิโสมนสิการ เพราะว่ามีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน
มีแต่การพิจารณาโดยถูกต้อง โดยสมควรแก่เหตุผล เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่พิจารณา
ถูกต้อง ก็เห็นความถูกในกุศลธรรม แต่ถ้าในขณะนั้นเป็นโยนิโสมนสิการ ก็เป็นผู้
ไม่ควรเพื่อยังลงสู่นิยาม คือ ความถูกในกุศลธรรม

ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ บุคคลเป็นผู้ลบลู่คุณท่านฟังธรรม ๑ เป็นผู้อัน
ความลบลู่ครอบงำมีจิตแข็งดีฟังธรรม ๑ เป็นผู้แสวงโทษ มีจิตกระทบใน
ผู้แสดงธรรม มีจิตกระด้าง ๑ เป็นผู้มิปัญญาทรมองเง่า ๑ เป็นผู้มีความถือตัวว่า
เข้าใจในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล แม้ฟัง
สังขารอยู่ ก็เป็นผู้ไม่ควรเพื่อยังลงสู่นิยาม คือ ความถูกต้องในกุศลธรรม ๗

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม & ประการ พึงสัทธรรมอยู่ เป็นผู้ควรเพื่อหยั่งลงสู่นิยาม คือ ความถูกในกุศลธรรม

ธรรม & ประการเป็นไฉน คือ บุคคลย่อมไม่เป็นผู้ลบหลู่คุณท่านฟังธรรม ๑ เป็นผู้อันความลบหลู่ไม่ครอบงำไม่มีจิตแข่งดีฟังธรรม ๑ เป็นผู้ไม่แสวงโทษ ไม่มีจิตกระทบในผู้แสดงธรรม ไม่มีจิตกระด้าง ๑ เป็นผู้มียปัญญาไม่โง่งม ๑ ไม่เป็นผู้มีความถือตัวว่าเข้าใจในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ ๑

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม & ประการนี้แล พึงสัทธรรมอยู่ เป็นผู้ควรเพื่อหยั่งลงสู่นิยาม คือ ความถูกในกุศลธรรม ฯ

ถ. ลักษณะของการฟังธรรมโดยเคารพ ควรจะประพฤติปฏิบัติอย่างไร

สุ. ฟังธรรมเพื่อให้เข้าใจ เมื่อฟังแล้วเข้าใจ ชื่อว่าเคารพในธรรม แต่ถ้าไม่ตั้งใจฟัง และไม่ได้พิจารณาให้เข้าใจ เพียงแต่ฟัง อย่างนั้นไม่ชื่อว่าฟังโดยเคารพ เพราะไม่รู้จุดประสงค์ว่า การฟังธรรมนั้นเพื่อให้เข้าใจ

ถ. ผมได้สนทนารวมกับผู้สนใจในธรรม เขาถามว่า ถ้าฟังเทปอาจารย์ และนอนฟัง อย่างนี้เคารพไหม ถ้านั่งฟัง จะนั่งอย่างไร จะเดินอย่างไร ผมตอบไม่ได้

สุ. ถ้านั่งฟังแล้วไม่เข้าใจ แต่นอนฟังแล้วเข้าใจ ประโยชน์อยู่ที่ไหน ข้อสำคัญคือความเข้าใจ ในการฟังพระธรรมแต่ละครั้งต้องรู้จุดประสงค์จริง ๆ ว่า เพื่อเข้าใจพระธรรมที่ได้ฟัง ทำไมต้องเข้าใจ ก็เพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติตาม โดยถูกต้อง ไม่ผิด เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะนั่ง จะนอน จะยืน จะเดิน ก็แล้วแต่ว่า ทำอย่างไรจะเข้าใจพระธรรม ถ้านอนฟังไม่เข้าใจ นั่งฟังจึงจะเข้าใจ ก็นั่ง ถ้านั่งฟังไม่เข้าใจ ยืนฟังเข้าใจ ก็ยืน อยากรู้ก็ได้

แต่ถ้าศึกษาในอรรถกถาจริง ๆ แม้แต่การที่พระมหากัสสปะจะถามปริพาชก ซึ่งถือดอกมณฑารพไปเมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ท่านพระมหากัสสปะเองท่านทราบว่ามีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว แต่การที่ท่านกล่าวถามปริพาชก ก็เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายที่ได้ฟังในขณะนั้นได้รู้เสียตั้งแต่เนิ่น ๆ เพื่อที่ว่าเมื่อมีความเศร้าโศกเสียใจประการใด จะได้ไม่ร้องไห้คร่ำครวญใน

สถานที่ซึ่งผู้อื่นจะกล่าวได้ว่า สวาทของพระผู้มีพระภาคมีกิริยาอาการที่ผิดแปลกจากปกติถึงอย่างนั้น ๆ

และเวลาที่ท่านจะกล่าวถามปริพาชก ท่านคิดว่า ถ้าท่านจะนั่งถามถึงพระผู้มีพระภาคจะไม่เป็นการเคารพ เพราะฉะนั้น ท่านก็ประนมมือหันหน้าไปทางปริพาชกนั้น ซึ่งปริพาชกนั้นก็ได้อตอบว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว

เพราะฉะนั้น ขึ้นอยู่กับจิตของแต่ละบุคคลในขณะนั้น ๆ ถ้าขณะที่อยากฟังพระธรรม แต่เป็นเวลาที่ยังเข้ามาใกล้ เช่น ดิถีครึ่ง เป็นต้น และยังไม่ยอมฟัง ก็นอนฟังด้วยความตั้งใจที่จะเข้าใจ ก็ไม่เป็นไร แต่ถ้าใครจะมีความนอบน้อมมากกว่านั้น จะตื่นแต่เช้า อาบน้ำให้เรียบร้อย แต่งตัวสะอาดเรียบร้อยแล้วฟังพระธรรม นั่นก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล แต่ให้ทราบว่า ทุกอย่างเป็นอนัตตา ไม่มีใครสามารถบังคับบัญชาจิตแต่ละขณะได้เลย และการกระทำของแต่ละวันก็เกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย วาระนี้เป็นอย่างนี้ อีกวาระหนึ่งเป็นอีกอย่างหนึ่งก็ได้ ไม่ใช่จะต้องเหมือนกันทุกครั้ง แต่ข้อสำคัญ คือ การเคารพด้วยความตั้งใจฟังและพิจารณาในเหตุผลให้ได้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

ถ้านั่งประนมมือ แต่ฟังโดยไม่ตั้งใจ อย่างนั้นจะไม่ได้รับประโยชน์จากพระธรรม เพราะฉะนั้น กุศลจิตทำให้เป็นผู้ที่อ่อนโยนและเป็นผู้ที่นอบน้อม

ถ. คำว่า ฟังธรรมโดยเคารพ เรียนโดยเคารพ ทรงจำโดยเคารพ ใคร่ครวญโดยเคารพ ตลอดจนถึงปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมที่ได้ไตร่ตรองแล้ว คำว่า โดยเคารพ คงจะหมายความว่า ฟังแล้วเข้าใจ อย่างนั้นหรือเปล่า

ส. คือไม่ถือความเห็นของตัวเองเป็นใหญ่ หมายความว่าเมื่อพิจารณาแล้ว ถ้าพระธรรมที่ทรงแสดงมีเหตุผลสมบูรณ์ถูกต้อง ก็ไม่เอาความคิดของตนเองเป็นใหญ่ ว่าถูกต้องยิ่งกว่าพระธรรมที่ได้รับฟัง

ถ. คือ สามารถเปลี่ยนความเห็นของตนตามพระธรรมที่ได้ฟัง ที่มีเหตุมีผลถูกต้อง และที่ว่าใคร่ครวญโดยเคารพ หมายความว่า ฟังก็ต้องฟังที่ถูกต้อง จำก็ต้อง

จำที่ถูกต้อง เรียนก็ต้องเรียนที่ถูกต้อง มีเหตุมีผลแล้วก็ใคร่ครวญโดยเคารพ แต่ถ้าใคร่ครวญแล้วก็ยังไม่เข้าใจ

ส. ก็ใคร่ครวญต่อไป

เรื่องการฟังธรรมโดยไม่เคารพอย่างที่ได้กล่าวถึงแล้ว ข้อความใน **สัทธรรมนิยามสูตร** คือ

บุคคลเป็นผู้ลบล้างคุณท่านฟังธรรม

นั้นไม่ใช้การฟังด้วยความเคารพ

เป็นผู้อันความลบล้างครอบงำ มีจิตแข็งดีฟังธรรม

นั้นก็ไม่ใช่การฟังด้วยความเคารพ

เป็นผู้แสวงโทษ มีจิตกระทบในผู้แสดงธรรม มีจิตกระด้าง

ขณะนั้นก็ไม่ใช่การฟังด้วยความเคารพ

เป็นผู้มีปัญหาทรมาน ใจง่วง หรือ

เป็นผู้มีความถือตัวว่า เข้าใจในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ

ทั้งหมดนั้นไม่ใช่การฟังด้วยความเคารพ

ถ. เคยเปิดฟังวิทยุรายการธรรม รู้สึกว่าท่านอธิบายตามความคิดเห็นของตัวเองเป็นใหญ่ ผมก็คิดว่า ไม่ฟังดีกว่า ปิดเลย อย่างนี้ถือว่าไม่เคารพได้ไหม

ส. นั้นไม่ใช่การฟังพระธรรม นั้นเป็นการฟังบุคคลที่ไม่ได้แสดงพระธรรม แต่แสดงความคิดเห็นของตนเอง

ถ. คำว่า โดยเคารพ ในที่นี้ต้องเป็นธรรมที่ถูกต้อง

ส. ธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงไว้แล้ว

ถ. มีเหตุมีผลถูกต้องตามที่พระองค์ทรงแสดงไว้แล้ว แต่ถ้าฟังอย่างอื่น และคิดว่าไม่ถูกต้อง ก็ปิด อย่างนี้ไม่ถือว่าขาดความเคารพ

ส. นั้นไม่ใช่ฟังพระธรรม เป็นการฟังความคิดเห็นของบุคคล

ถ. ที่ว่าปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม แค่นี้ที่เรียกว่าปฏิบัติ

สุ. ตั้งแต่ขั้นต้น คือ ความเป็นผู้ว่าง่าย ความเป็นผู้อดทน ตลอดไปจนกระทั่งถึงการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คือ การเจริญสติปัฏฐาน อบรมเจริญปัญญาตามข้อประพจน์ปฏิบัติที่ถูกต้อง

ถ. คือ น้อมปฏิบัติตามธรรมที่ได้ฟัง ที่ได้เรียนมา ที่ได้จำมา ที่ได้ใคร่ครวญแล้วนั้น

สุ. เพราะประโยชน์ของการฟังพระธรรมให้เข้าใจ เพื่อการปฏิบัติตามสำคัญที่สุด และไม่ใช่แต่เฉพาะในขั้นของการเจริญสติปัฏฐานเท่านั้น ทุกขั้น ไม่ว่าจะทรงแสดงเรื่องของความไม่โกรธ ทุกคนที่ยังโกรธอยู่คิดอย่างไร ยังจะเป็นผู้ว่ายาก คือ อยากรจะโกรธต่อไปอีก หรือเป็นผู้ยอมไปที่จะไม่โกรธ เพราะว่าจะไม่โกรธทันที เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่แม้กระนั้นพระธรรมที่ได้ฟังก็ทำให้จิตอ่อนโยน และมีศรัทธาที่จะน้อมประพจน์ปฏิบัติตาม

ที่ใช้คำว่า น้อมประพจน์ปฏิบัติตาม เพราะว่าทุกคนจะปฏิบัติตามทันที ตรงตามที่ได้เข้าใจไม่ได้ เช่น เข้าใจว่าโลภะไม่ดี โทสะไม่ดี โมหะไม่ดี แต่ใครจะละโลภะ โทสะ โมหะได้ ในเมื่อปัญญายังไม่เจริญขึ้นถึงขั้นที่จะละได้

เพราะฉะนั้น ทุกคนฟังพระธรรมเพื่อเข้าใจในเหตุในผล อกุศลเป็นอกุศล เป็นโทษ กุศลเป็นกุศล ไม่เป็นโทษ ถ้าเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็น้อมไปที่จะละอกุศล และเจริญกุศลยิ่งขึ้น ไม่ใช่ยังเป็นผู้ที่แข็งกระด้างว่ายาก ไม่ว่าพระธรรมจะว่าอย่างไร แต่ใจก็ยังต้องการที่จะเป็นอกุศลต่อไปอีก ถ้าเป็นอย่างนั้นจะไม่ได้รับประโยชน์จากการฟังพระธรรม

ผู้ที่ประพจน์ธรรมสมควรแก่ธรรม ต้องตั้งแต่ในขั้นต้นจนถึงขั้นสุดท้าย คือ ปฏิบัติธรรมในขั้นที่ทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ แต่ถ้าไม่เข้าใจจะปฏิบัติธรรมที่ทำให้รู้แจ้งอริยสัจธรรมไม่ได้ และถ้ายังเป็นผู้ว่ายาก อดทน มักโกรธ ก็ไม่สามารถที่จะเห็นประโยชน์ของการเป็นผู้ว่าง่าย อดทน และน้อมไปที่จะเจริญกุศลยิ่งขึ้น

สำหรับเรื่องของการรักษาพระศาสนา เป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ เช่นใน **สังฆธรรมสัมโมสสูตรที่ ๒ ข้อ ๑๕๕** พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสังฆธรรม ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมไม่เล่าเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวทยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัฏฐกธรรม เวทลลະ นี่ธรรมเป็นข้อที่ ๑

ทั้งหมดที่ได้ฟังอยู่ในพระไตรปิฎกทั้ง ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก เพราะฉะนั้น ถ้าฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงแล้ว ไม่ว่าจะจากพระวินัยบ้าง พระสูตรบ้าง พระอภิธรรมบ้าง ทุกท่านก็กำลังศึกษาสุตตะ เคยยะ เวทยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัฏฐกธรรม เวทลลະ

แสดงว่าต้องศึกษาพระธรรม เป็นของที่แน่นอนที่สุดในการที่จะรักษาพระศาสนา

ใครก็ตามที่เป็นห่วงพระพุทธศาสนาว่าจะเสื่อมสูญไม่ถึงรุ่นต่อ ๆ ไป มีทางเดียวที่จะไม่เสื่อมสูญได้ คือ ต้องศึกษาพระธรรม ถ้าจะรักษาโดยวิธีอื่นซึ่งไม่ใช่โดยการศึกษาและเข้าใจพระธรรมแล้ว เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่พระสังฆธรรมจะยั่งยืนต่อไปนี้เป็นข้อที่ ๑ คือ ต้องศึกษา

อีกประการหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายย่อมไม่แสดงธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร นี่เป็นธรรมข้อที่ ๒ ย่อมเป็นไปเพื่อความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสังฆธรรม

เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้ว และมีความเข้าใจ แต่ไม่เผยแพร่ ไม่แสดงพระธรรมที่ได้ศึกษาจนกระทั่งเข้าใจแล้วแก่คนอื่น นั่นก็เป็นทางที่จะทำให้พระสังฆธรรมลบเลือนเสื่อมสูญ เป็นความจริงไหม ใครก็ตามที่เข้าใจแล้ว ฟังแล้วเฉพาะตัว และตายไปก็หมดไป เลื่อมไป แต่ถ้าสามารถเผยแพร่สั่งสอน หรือแสดงธรรมที่พระผู้มีพระภาค

ทรงแสดงแล้วต่อ ๆ กันไปอีก ก็จะเป็นทางที่จะทำให้พระธรรมไม่เสื่อมสูญ นี่เป็น
ประการที่ ๒

อีกประการหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายย่อมไม่บอกธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้
เล่าเรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร นี่เป็นธรรมข้อที่ ๓

ถ้าท่านผู้ฟังสังเกตเห็นความละเอียดของการเป็นผู้ที่พยายามช่วยกันที่จะ
สืบต่อพระสัทธรรม จะเห็นได้ว่า ไม่ใช่เพียงแต่ศึกษา และไม่ใช่เพียงแต่แสดงธรรม
แต่ถ้าเป็นผู้ที่ไม่บอกธรรมตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เล่าเรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร
นี่เป็นธรรมข้อที่ ๓ ย่อมเป็นไปเพื่อความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งสัทธรรม

เวลาที่แสดงธรรมก็เป็นเวลาหนึ่ง ซึ่งเป็นบางวาระ บางโอกาส และผู้ฟังก็
กลับไปสู่บ้านเรือน ซึ่งอาทิตย์หนึ่งอาจจะมีการฟังธรรมครั้งหนึ่ง หรืออาจจะได้รับฟัง
ทางวิทยุก็ตามแต่ แต่ถ้ามีการบอกธรรม มีการช่วยเวลาที่มีความขบขัน หรือมีความ
สงสัยประการหนึ่งประการใด ก็มีการชี้แจง และบอกความละเอียด ความลึกซึ้ง
ความพิสดารนั้นให้ผู้เกิดความสงสัยหรือความขบขันความไม่เข้าใจด้วย ก็ย่อมเป็น
เหตุให้ธรรมนั้นแจ่มแจ้ง ไม่ใช่เพียงแต่แสดงแล้วจบ แต่ยังคงบอกถึงความละเอียด
ถึงความพิสดารของความลึกซึ้งของธรรมนั้นด้วย เพื่อที่จะให้เข้าใจยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิด
ศรัทธาอันอมประพฤติปฏิบัติตามยิ่งขึ้น

ท่านที่ได้ฟังธรรมด้วยกัน ก็มีเหตุการณ์แต่ละอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตต่าง ๆ กัน
บางวาระท่านผู้หนึ่งก็มีเหตุทำให้เกิดความโกรธ ความหงุดหงิด ความเสียใจ
ความน้อยใจ แต่อาศัยเพื่อนธรรมที่ได้ฟังธรรมด้วยกันปลอบโยน และบอกข้อธรรม
ต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสภาพของเหตุการณ์นั้น ๆ ให้ระลึกถึงธรรมที่ได้ฟัง และประพฤติ
ปฏิบัติตาม ขณะนั้นไม่ใช่เวลาของการฟังธรรม แต่เป็นเวลาของการบอก การชี้แจง
ธรรม การเตือนให้ระลึกถึงข้อธรรมต่าง ๆ นั่นก็เป็นเหตุหนึ่งที่จะทำให้พระสัทธรรม
ไม่เสื่อมสูญ เพราะว่ามีผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามด้วย

